

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ НПМ СЛІДЧОГО ІЗОЛЯТОРА ТА УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ З ФУНКЦІЄЮ СІЗО

Розроблено у співпраці з Офісом
Уповноваженого Верховної Ради
України з прав людини

Проект Ради Європи
«Підтримка впровадження
європейських стандартів захисту
прав людини в Україні»

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Методичні рекомендації укладені
Наталією Гурковською.

*Ця публікація розроблена за
фінансової підтримки Ради
Європи. Погляди, викладені в цьому
документі, є відповідальністю його
автора і можуть не співпадати з
офіційною політикою Ради Європи.*

Дозволяється відтворення уривків
публікації (до 500 слів) за умови
некомерційного використання,
збереження цілісності тексту,
контексту та надання повної
інформації, що не повинна жодним
чином вводити читача в оману
щодо характеру, обсягу чи змісту
тексту. Необхідно обов'язково
зазначати джерело тексту:

«© Рада Європи, рік видання».

Усі інші запити щодо відтворення
або перекладу цієї публікації
або будь-якої її частини повинні
адресуватися Директорату
комунікацій Ради Європи
(F-67075 Strasbourg Cedex або
publishing@coe.int).

Уся інша кореспонденція щодо цієї
публікації повинна направлятися
до Головного Директорату з прав
людини та верховенства права.

Верстка, дизайн обкладинки:
«K.I.C.»

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
(<http://book.coe.int>)

© Рада Європи, 2024

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**щодо проведення відвідування
НПМ слідчого ізолятора та
установи виконання покарань
з функцією СІЗО**

Зміст

Список абревіатур і скорочень.....	4
Розділ 1. Опис місць несвободи в пенітенціарній системі	6
Розділ 2. Стандарти забезпечення прав осіб у СІЗО та УВП	11
Розділ 3. Проведення відвідування НПМ.....	22
3.1. Підготування та початок проведення відвідування.....	22
3.2. Спілкування з керівником (заступником керівника) установи	24
3.3. Виявлення порушень прав людини.....	26
3.4. Особливості проведення інтерв'ю з особами взятими під варту (засудженими / ув'язненими)	76
3.5. Огляд приміщень СІЗО (УВП з функцією СІЗО).....	78
3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва СІЗО / УВП з функціями СІЗО	88
ДОДАТКИ	90
Додаток 1. Алгоритм дій у разі виявлення ознак неналежного поводження	90
Додаток 2. Орієнтовний маршрут відвідування	91
Додаток 3. Анкета для спілкування з ув'язненими / засудженими особами.....	92
Додаток 4. Анкета фіксації результатів відвідування НПМ для цього типу місця несвободи.....	94
Додаток 5. Нормативно-правові акти, що визначають права осіб, які утримуються в місці несвободи та регулюють діяльність закладу.....	119
Додаток 6. Рекомендації щодо заповнення звіту.....	129

СПИСОК АБРЕВІАТУР І СКОРОЧЕНЬ

АРТ — антиретровірусна терапія

Автозак — спеціалізований автомобіль, обладнаний для перевезення затриманих осіб

БВПД — безоплатна вторинна правова допомога

ДІЗО — дисциплінарний ізолятор — в колоніях

ДКВС — Державна кримінально-виконавча служба України

ДПК — дільниця посиленого контролю

ДСР — дільниця соціальної реабілітації

ДР — дільниця ресоціалізації

ДБН — державні будівельні норми

ЄРДР — Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЕКЗК — Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та Протоколи

ЕКПЛ — Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи

ЄПП — Європейські пенітенціарні правила

ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини

ЗПТ — замісна підтримувальна терапія

ІТЗО — інженерно-технічні засоби охорони

КДіР — дільниця карантину діагностики і розподілу

КЗК — Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню

КВК України — Кримінально-виконавчий кодекс України

КМУ України — Кабінет Міністрів України

- КОЗП** — Книга обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події
- КПП** — контрольно-пропускний пункт
- КПК України** — Кримінальний процесуальний кодекс України
- КУ** — Конституція України
- МОЗ** — Міністерство охорони здоров'я України
- МВС** — Міністерство внутрішніх справ України
- МЧ** — медична частина філії Державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»
- Мін'юст** — Міністерство юстиції України
- НПА** — нормативно правові акти
- ОК** — одиночна камера
- ПВР** — Правила внутрішнього розпорядку установи виконання покарань
- ПКТ** — приміщення камерного типу
- СІЗО** — слідчий ізолятор Державної кримінально-виконавчої служби України
- СПС** — відділення соціально-психологічної служби
- ООН** — Організація Об'єднаних Націй
- СНІД** — синдром набутого імунodefіциту
- УВП** — установа виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України
- УДЗ** — умовно-дострокове звільнення

Розділ 1

ОПИС МІСЦЬ НЕСВОБОДИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ

Кримінально-виконавча (пенітенціарна) система — державний інститут, що керує виконанням кримінальних покарань, які застосовують до осіб відповідно до національного законодавства. Система забезпечує виконання покарання у вигляді: позбавлення волі, обмеження волі, утримання узятих під варту з моменту ухвалення судового рішення. Пенітенціарна система має засновуватися на національному законодавстві, що не порушує міжнародних стандартів і ґрунтуватися на глибокій повазі до верховенства права та прав людини.

До структурних підрозділів ДКВС України серед іншого належать установи виконання покарань, слідчі ізолятори тощо.

На підставі ст. 11 КВК України¹ до **установ виконання покарань належать**: арештні дома, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори. Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії).

Порядок й умови перебування засуджених в установах виконання покарань визначаються Кримінально-виконавчим кодексом України, Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5² тощо (див. Додаток 5).

Слідчий ізолятор — установа, призначена для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, а також відбування покарання засудженими, яких залишено для роботи з господарського обслуговування. (Пункт 4 Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарань

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>.

ня засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 27.02.2017 № 680/5)³.

Слідчі ізолятори виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування.

У період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування в СІЗО можуть створюватися сектори максимального рівня безпеки для відбування покарання чоловіками, засудженими до довічного позбавлення волі, з урахуванням їхніх прав та обов'язків та з дотриманням вимог суворої ізоляції від інших категорій осіб, які тримаються в цих установах ([ст. 18 КВК України](#)).

Ув'язнені — це особи, яких тримають під вартою відповідно до вмотивованого рішення суду про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, ухваленого відповідно до КК України та КПК України та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом, а також постанови прокурора, ухваленої у випадках та порядку, передбачених [статтею 615 КПК](#) (коли нема можливостей для роботи судової системи), та особи, щодо яких вироком суду передбачено тримання під вартою до набрання ним законної сили.

Засуджені — це особи, вперше засуджені до позбавлення волі за нетяжкі чи тяжкі кримінальні правопорушення, які залишені в СІЗО для роботи з господарського обслуговування; особи, засуджені до обмеження волі, які підлягають направленню до місця відбування покарання; особи, засуджені до позбавлення волі, довічного позбавлення волі, вироки щодо яких набрали законної сили і які підлягають відправленню до установ виконання покарань; засуджені, вироки щодо яких набрали законної сили, які тимчасово залишені в СІЗО або переведені до СІЗО з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або виправної колонії; особи, вироки щодо яких набрали законної сили, які переміщуються під вартою з однієї установи до іншої.

Діяльність слідчих ізоляторів контролю та координує Департамент з питань виконання кримінальних покарань. Керування та контроль за діяльністю СІЗО у сфері ресурсного забезпечення, матеріально-техніч-

³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-17#Text>.

них ресурсів, необхідних для ведення виробничої діяльності, зокрема комунальних послуг, харчових продуктів та речового забезпечення, веде ДКВС.

У цьому посібнику розкриваються методичні рекомендації для СІЗО та УВП з функціями слідчого ізолятора, з урахуванням особливостей:

- ▶ приміщень [камерного типу секторів максимального рівня](#) безпеки;
- ▶ секторів, у яких відбувають покарання особи, засуджені до довічного позбавлення волі;
- ▶ відділення для відбування покарання засудженими, залишеними для робіт з господарського обслуговування установи.

У випадках і порядку, передбачених кримінально-виконавчим законодавством, засуджені можуть бути залишені для роботи з господарського обслуговування СІЗО за їхньою письмовою згодою. У період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування в слідчих ізоляторах ДКВС України можуть створюватися сектори максимального рівня безпеки для відбування покарання чоловіками, засудженими до довічного позбавлення волі, з дотриманням вимог суворої ізоляції від інших категорій осіб, які тримаються в цих установах. Особи, які тримаються в секторах максимального рівня безпеки для відбування покарання чоловіками, засудженими до довічного позбавлення волі, виконують обов'язки та користуються правами, встановленими законодавством для засуджених до довічного позбавлення волі, передбаченими [\(ч. 5, ч. 8 ст. 4 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»\)](#).

Осіб, засуджених до позбавлення волі за нетяжкі чи тяжкі злочини, можуть, за їхньою згодою, залишити в СІЗО для роботи з господарського обслуговування. Залишення таких засуджених проводиться наказом начальника та в подальшому вони тримаються ізольовано від інших осіб на умовах для виправних колоній відповідного рівня безпеки [\(ст. 89 КВК України\)](#). У порядку, встановленому КПК, засуджений у разі необхідності проведення слідчих дій у кримінальному провадженні про кримінальне правопорушення, скоєне іншою особою або цією ж особою, за яке вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді може бути тимчасово залишений у СІЗО або переведений з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до СІЗО [\(ст. 90 КВК України\)](#). У разі порушення умов режиму вони можуть бути поміщені до карцеру.

Засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання в умовах СІЗО [\(ст. 150 КВК України\)](#): у період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення чи скасування чоловіки, засуджені до довічного позбавлення волі, можуть відбувати покарання в секторах максимального рівня безпеки СІЗО з дотриманням вимог суворої ізоляції від інших категорій осіб, які тримаються в цих установах. Засуджені до довічного позбавлення волі тримаються окремо від інших, у приміщеннях камерного типу для відбуття перших 10 років покарання, після чого переводяться для подальшого відбуття покарання в звичайні жилі приміщення в установі максимального рівня безпеки. Засуджені, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, розміщуються в ПКТ, зазвичай по дві особи, і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання скоєнню ним злочину або за наявності медичного висновку, за постановою начальника колонії, його можуть тримати в одиночній камері (ОК). На довічно засуджених осіб, поширюються права і обов'язки засуджених до позбавлення волі, передбачені [ст. 107](#) та [ст. 151 КВК України](#), що не можуть звужувати права людини. Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території установи з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу. У разі порушення умов тримання, поміщаються в карцер на підставі виконання законодавчих алгоритмів.

Отже, в СІЗО для господарського обслуговування можуть залишитися розподілені засуджені до подальшого відбуття покарання у ВК мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та середнього рівня безпеки.

До мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання належать — чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за нетяжкі злочини; жінки, засуджені за нетяжкі злочини, тяжкі та особливо тяжкі злочини. До цієї категорії належать засуджені, переведені з виховних колоній.

У середньому рівні безпеки відбувають покарання жінки, засуджені до покарання у вигляді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у вигляді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування; жінки, яким покарання у вигляді довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк; чоловіки, вперше засуджені до поз-

бавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за скоєння умисного нетяжкого злочину в період відбування покарання у вигляді позбавлення волі; засуджені, переведені з колоній (секторів) максимального рівня безпеки.

У СІЗО з функцією УВП може бути облаштований сектор максимального рівня безпеки, де можуть відбувати покарання чоловіки, засуджені до покарання у вигляді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у вигляді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, яким покарання у вигляді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування; чоловіки, яким покарання у вигляді довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за скоєння умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у вигляді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за скоєння злочинів, як-от створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній, скоєні особою, яка чинить злочинний вплив або яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема в статусі «зłodія в законі», злочину встановлення або поширення злочинного впливу, сприяння у проведенні або участі в злочинному зібранні (сходці); чоловіки, переведені з колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому КВК України.

Узяті під варту особи тримаються в маломісних або загальних камерах.

У виняткових випадках, з метою збереження таємниці досудового розслідування, захисту ув'язнених від можливих посягань на їхнє життя чи запобігання скоєнню ними нового злочину, або за наявності медичних підстав за відповідним рішенням особи або органу, які ведуть кримінальне провадження, чи начальника установи для попереднього ув'язнення, санкціонованим прокурором, їх можуть тримати в одиночних камерах (ОК). Застосування цього заходу до неповнолітніх не допускається, а в разі виникнення загрози їхньому життю вони переводяться до іншої маломісної або загальної камери.

Розділ 2

СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ У СІЗО ТА УВП

ЕКПЛ гарантує особам, що обмежені або позбавлені волі, забезпечення прав людини:

- ▶ права на життя та здоров'я;
- ▶ абсолютну заборону проявів будь-яких актів насильства — катування, жорстокого або нелюдського чи такого поведження або покарання, що принижує гідність; зокрема права на гідні умови тримання, права на належну медичну допомогу, права на повагу до честі та гідності;
- ▶ абсолютну заборону примусової праці, якщо нема судового зобов'язання;
- ▶ заборону дискримінації;
- ▶ права на справедливий судовий розгляд; зокрема права на захист з боку самостійно обраного захисника чи із системи БВПД; права на ознайомлення з усіма власними матеріалами як судової, так і особової справи;
- ▶ права на повагу до приватного та сімейного життя; зокрема на спілкування та побачення з родиною та близькими; права на кореспонденцію та звернення; права на недоторканність місця фактичного проживання; права на конфіденційне листування на підставі закону та лікарську таємницю;
- ▶ права на свободу думки, совісті та релігії та права на свободу вираження поглядів, права на свободу об'єднання, якщо заборона не передбачена судовим рішенням;
- ▶ права на шлюб та мирне володіння майном;
- ▶ права на освіту та вільні вибори;
- ▶ тощо.

Єдине обмеження прав людини в умовах ув'язнення — позбавлення свободи за відповідним судовим рішенням, що набрало чинності.

Особи, позбавлені волі, зберігають усі права, яких вони не були законно позбавлені за рішенням суду, відповідно до якого вони засуджені до позбавлення волі чи взяті під варту. Обмеження, накладені на

осіб, позбавлених волі, повинні бути мінімально необхідними та відповідати тій обґрунтованій меті, з якою вони накладалися. Утримання ув'язнених / засуджених в умовах, які порушують їхні права людини, не може бути виправдано нестачею ресурсів. Життя в місцях позбавлення волі повинно бути, скільки це можливо, наближене до позитивних аспектів життя в суспільстві. Утримання під вартою має відбуватись так, щоб сприяти поверненню до суспільства осіб, позбавлених волі. Заохочується співробітництво із зовнішніми соціальними службами та, скільки можливо, залучення громадянського суспільства до участі в питаннях в'язничного життя (ЄПП)⁴.

1. Свобода / захист від катувань або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання (ст. 28 Конституції України)

[Стаття 3 ЄКПЛ](#) та [стаття 28 КУ](#) визначають абсолютне право людини не бути підданим катуванню. Ніхто не може бути підданий катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Це абсолютне право людини, яке не може бути обмежене за будь-яких обставин.

Тримання осіб, взятих під варту, проводиться на принципах неухильного додержання прав людини, КУ, ЄКПЛ та інших міжнародних правових норм та стандартів поводження з ув'язненими і не може поєднуватися з навмисними діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність.

Засуджені мають право на гуманне ставлення до них та на повагу їхньої людської гідності; засуджені не повинні підлягати жорстокому, нелюдському або такому, що принижує їхню гідність, поводженню. Заходи впливу можуть застосовуватися до засуджених лише на підставі закону; засуджені не можуть бути піддані медичним або іншим подібним дослідженням незалежно від їхньої згоди⁵.

2. Право на життя та безпечні умови утримання (ст. 27 Конституції України)

Право на життя — основоположне право людини, яке закріплене в [ст. 2 ЄКПЛ](#). Право кожного на життя охороняється законом. [Стат-](#)

⁴ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text.

⁵ [Ч. 1 ст. 8 КВК України](#).

[тя 27 КУ](#) наголошує, що кожна людина має невід’ємне право на життя. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань. [Статтею 50 КУ](#) передбачено право кожного на безпечне для життя і здоров’я довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту та отримання щодо цього інформації, із відшкодуванням шкоди у разі порушення цього права. Захист права на життя містить два матеріальні зобов’язання держави: загальне зобов’язання захистити право на життя за допомогою закону і заборону умисного заподіяння смерті, обмежене вичерпним переліком винятків (рішення ЄСПЛ у справі «Босо проти Італії»)⁶. Також право на життя містить процесуальне зобов’язання держави провести ефективне розслідування заяв про порушення її матеріального аспекту (Рішення ЄСПЛ у справі «Армані да Сільва проти Сполученого Королівства», § 229)⁷.

3. Право на охорону здоров’я, медичну допомогу (ст. 49 Конституції України)

Охорона здоров’я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров’я медична допомога надається безоплатно. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічний добробут.

Медична допомога особам, узятим під варту, надається згідно з Порядком взаємодії закладів охорони здоров’я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров’я з питань надання медичної допомоги особам, узятим під варту, затвердженим наказом Міні’юсту України, МОЗ України від 10.02.2012 № 239/5/104⁸.

Надання медичної допомоги в установах виконання покарань організовується відповідно до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затверджений спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров’я України від 15.08.2014 № 1348/5/572⁹.

⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-23338>.

⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-161975>.

⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0212-12#Text>.

⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#Text>.

Засуджені мають право на охорону здоров'я обсягом¹⁰, встановленим [Основами законодавства України про охорону здоров'я](#), за винятком обмежень, передбачених законом. Охорона здоров'я забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних і платних форм медичної допомоги. Засудженому гарантується право на вільний вибір і допуск лікаря для отримання медичної допомоги, зокрема за власні кошти. Засуджені, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших дурманних засобів, можуть за їхньою письмовою згодою пройти курс лікування від зазначених захворювань.

Ув'язнені / засуджені повинні мати доступ до медичних послуг, які є в країні, без дискримінації за ознакою їхнього правового становища. Медичні послуги в пенітенціарних установах мусять бути спрямовані на виявлення та лікування фізичних та психічних хвороб або дефектів, на які можуть страждати ув'язнені. Всі необхідні медичні, хірургічні та психіатричні послуги, зокрема наявні в цивільних установах, повинні бути надані ув'язненим для цього¹¹.

4. Право на працю та захист від експлуатації (ст. 43 Конституції України)

Кожен має право на працю, що охоплює можливість заробляти собі на життя працюю, яку вільно вибирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та виду трудової діяльності, з урахуванням можливостей місця відбування покарання, реалізує програми професійно-технічного навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації в умовах позбавлення волі.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працюю робота чи служба, яку виконує особа за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах за-

¹⁰ [Ст. 8 КВК України.](#)

¹¹ [Частина III Європейські пенітенціарні правила \(ЄПП\).](#)

бороняється. Конституція гарантує захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом. Засуджені мають право на оплачувану працю¹² згідно із законодавством про працю. Законодавство про працю поширюється на засуджених у частині, що стосується умов праці.

Засуджені до позбавлення волі мають право працювати. Праця відбувається на добровільній основі на підставі цивільно-правового договору або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою — підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені виконують роботи або надають послуги. Засуджені до позбавлення волі, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначає адміністрація колонії, до погашення такої заборгованості. Засудженим, які досягли пенсійного віку, встановленого [статтею 26](#) Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», особам з інвалідністю I та II груп, хворим на активну форму туберкульозу, дозволяється працювати на їхнє бажання з урахуванням висновку лікарської комісії установи¹³.

Праця засуджених організовується з дотриманням правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії, встановлених законодавством про працю¹⁴.

Взяті під варту особи¹⁵ можуть залучатися до роботи лише в межах території місця попереднього ув'язнення за їхньою згодою і з дозволу слідчого або суду, які ведуть кримінальне провадження. Взяті під варту особи можуть залучатися без оплати їхньої праці лише до робіт, пов'язаних зі створенням належних санітарно-побутових умов і впорядкуванням місця попереднього ув'язнення.

Працю в місцях ув'язнення варто розглядати як позитивний елемент внутрішнього режиму та ніколи не застосовувати як покарання. Адміністрація пенітенціарної установи мусить прагнути надати ув'язненим достатньо корисної роботи¹⁶.

¹² [Ст. 8 КВК України](#)

¹³ [Ст. 118 КВК України](#).

¹⁴ [Ст. 119 КВК України](#).

¹⁵ [Ст. 16 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#)

¹⁶ [Пункт 26.1. ЄПП](#).

5. Право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України)

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Підстава для утримання в установах виконання покарання (крім СІЗО) — вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду.

Підстава для попереднього ув'язнення (утримання в СІЗО) — вмотивоване рішення суду про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, ухвалене відповідно до вимог КК і КПК України та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом, рішення суду про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передання, а також постановою прокурора, ухвалена у випадках та порядку, передбачених [статтею 615 КПК України](#), що встановлює особливий режим кримінального провадження під час воєнного стану.

6. Недопущення проявів сегрегації, стигматизації, дискримінації (стаття 24 Конституції України)

Дискримінація засуджених за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками забороняється¹⁷.

Не допускається надання будь-яких пільг чи переваг особам, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, залежно від їхньої расової, національної належності, ставлення до релігії, майнового стану, політичних поглядів та минулих заслуг¹⁸.

¹⁷ [П. 5 ст. 7 КВК України](#).

¹⁸ [Ст. 6 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#).

ЄПП повинні застосовуватися неупереджено, без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншостей, майнового статусу, народження або іншого статусу.

7. Дотримання прав людей з інвалідністю, ВІЛ / СНІД, інших вразливих категорій (ст. 46, 49 Конституції України)

Громадяни мають право на соціальний захист, що охоплює право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, а також у старості та в інших випадках, передбачених законами. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що становлять основне джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Зазначене право реалізується через систему реабілітації, через забезпечення доступності, розумного пристосування. Дотримання прав осіб з інвалідністю забезпечується через повагу до особливостей статусних осіб і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства тощо.

Нагляд та лікування ув'язнених, які страждають від психічних розладів або інших аномалій, не пов'язаних із психічним розладом, мусять відбуватися в спеціалізованих пенітенціарних установах або відділеннях, які перебувають під медичним контролем. Медична служба пенітенціарної установи має забезпечити психіатричне лікування всіх ув'язнених, які потребують такого лікування, і приділяти особливу увагу запобіганню суїцидів¹⁹.

8. Право на правову допомогу (ст. 59 Конституції України)

Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен вільний у виборі захисника своїх прав.

Засудженому гарантується право на правову допомогу²⁰. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридич-

¹⁹ П. 47 ЄПП.

²⁰ Ст. 8 КВК України.

ної особи. Таке право поширюється і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні в закладах охорони здоров'я.

Особи, взяті під варту²¹, мають право на захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або взяття під варту, а також на повідомлення під час взяття під варту підстав та мотивів взяття під варту, оскаржувати їх у суді, отримати в друкованому вигляді роз'яснення положень [статей 28, 29, 55, 56, 59, 62](#) та [63](#) Конституції України, цієї статті та інших прав затриманих або взятих під варту, встановлених законом, зокрема права захищати свої права та інтереси особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або арешту (взяття під варту) особи, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника.

9. Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло або гідні умови тримання (ст. 48 Конституції України)

Матеріально-побутове забезпечення осіб, позбавлених волі, передбачає створення сукупності умов утримання як для осіб, взятих під варту, так і засуджених, спрямованих на задоволення потреб у харчуванні, одязі, місці утримання, санітарно-гігієнічному та медичному обслуговуванні тощо ([ст. 11 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#) та [ст. 8, 88](#) КВК України).

10. Право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 31, 32 Конституції України)

Конституція гарантує кожному таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки може встановити лише суд у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не становлять державну або іншу захищену законом таємницю.

²¹ [Ст. 9 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#)

Відповідно до Європейських пенітенціарних правил в'язням необхідно дозволяти максимально часто спілкуватися поштою, телефоном або іншими способами спілкування зі своїми родинами, іншими особами та представниками зовнішніх організацій; необхідно дозволяти також відвідування ув'язнених зазначеними особами тощо.

11. Право на ефективні засоби юридичного захисту (статті 40, 55 Конституції України)

Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися по захист своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутися з конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та в порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися по захист своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, до членів або учасників яких належить Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

ЄПП визначає, що ув'язненні, індивідуально або групою, мусять мати широкі можливості для подання прохань або скарг начальникової пенітенціарної установи або до будь-якої іншої компетентної інстанції. Якщо в задоволенні прохання відмовлено або скарга відхилена, то причини цього повинні бути доведені до відома ув'язненого, а ув'язнений має право оскаржити це рішення в незалежній інстанції. Ув'язнені не повинні каратися за висловлення прохання або скарги тощо²².

²² П. 70 ЄПП.

12. Право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35 Конституції України)

Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право охоплює свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Особи, взяті під варту, мають право відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою та властивими їм віруванню предметами релігійного культу, виготовленими з малоцінних матеріалів, якщо водночас не порушується встановлений у місцях попереднього ув'язнення порядок, а також не обмежуються права інших осіб. Особи, взяті під варту, мають право на побачення із священнослужителями (капеланами), уповноваженими релігійними організаціями, статuti (положення) яких зареєстровані в установленому законом порядку, для задоволення своїх релігійних потреб, без обмеження кількості побачень, у вільний від виконання слідчих дій час. Повноваження священнослужителів (капеланів) підтверджуються офіційним зверненням релігійної організації до адміністрації установи. Адміністрація установи сприяє забезпеченню конфіденційності побачень. Таємниця сповіді недоторканна і охороняється законом. Забороняється оприлюднювати, фіксувати технічними засобами та відтворювати будь-яку інформацію, отриману зі сповіді. Відомості, отримані зі сповіді, не можуть бути предметом досудового розслідування, досудового слідства чи кримінального провадження, використовуватися як доказ. Ніхто в жодному разі не може допитувати священнослужителя, перекладача чи іншу особу з питань, пов'язаних з конфіденційністю сповіді²³.

Аналогічні права на віросповідання мають засуджені, зокрема право на здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані зі ставленням до релігії, зокрема на вільний вибір і допуск священнослужителя для відправлення релігійних таїнств і обрядів, за винятком обмежень, передбачених КВК України²⁴.

²³ Ст. 9, 12 ЗУ «Про попереднє ув'язнення».

²⁴ Ст. 8, 25, 123, 128, 128–1 КВК України.

13. Право на освіту (ст. 53 Конституції України)

Повна загальна середня освіта обов'язкова. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Ув'язненим і засудженим, які бажають підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку створюється можливість для навчання та самоосвіти. Для цього в СІЗО обладнуються навчальні класи (кімнати для виховної роботи) та забезпечується робота загальноосвітніх навчальних закладів²⁵. Організація загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених, зокрема професійно-технічного навчання на виробництві, відбувається відповідно до законів України [«Про освіту»](#), [«Про загальну середню освіту»](#) і [«Про професійно-технічну освіту»](#)²⁶.

14. Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41 Конституції України)

Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності непорушне. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Конфіскація майна може бути застосована лише за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Особи взяті під варту та засуджені мають право користуватися, володіти, розпоряджатися власним майном, зокрема грошовими коштами на рахунках місць несвободи, як-от оплата праці, соціальні виплати, пенсії тощо, майном, що перебуває на правових підставах у місцях несвободи та володіти, розпоряджатися власним майном, що перебуває за межами місць несвободи.

15. Система заохочень і дисциплінарних стягнень

Ніхто не може бути притягнутий двічі за одне і теж саме діяння.

²⁵ [Наказ Мініюсту від 14.06.2019 року № 1769/5.](#)

²⁶ [Ст. 125, 126 КВК України.](#)

Розділ 3

ПРОВЕДЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ НПМ

3.1. Підготування та початок проведення відвідування

Відвідування місць несвободи відбуваються відповідно до Регламенту організації та проведення регулярних відвідувань місць несвободи для виконання функцій національного превентивного механізму в Україні, затвердженого [наказом Уповноваженого Верховної Ради України від 02.06.2023 № 60.15/23](#).

Керівник групи НПМ, що його визначає Департамент НПМ або регіональне представництво Уповноваженого:

- ▶ узагальнює та аналізує інформацію про місце несвободи, відвідування якого готується, про результати раніше проведених відвідувань, стан реалізації результатів таких відвідувань, іншу інформацію та матеріали, отримані з різних джерел про можливі порушення прав людини (звернення, повідомлення, публікації в медіа тощо), що мають ознаки катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, визначає тривалість проведення відвідування НПМ, планує його логістичне забезпечення;
- ▶ завчасно (для планових відвідувань не пізніше ніж за 3 календарні дні) надсилає повідомлення про відвідування НПМ на електронні адреси представників громадських організацій, які мають чинні доручення Уповноваженого на право участі у відвідуваннях НПМ, експертів, учених та фахівців, зокрема іноземних, з визначенням дати проведення відвідування, регіону його проведення, типу, спеціалізації місця несвободи, але без попереднього повідомлення про час, а також назву місця несвободи і його адресу;
- ▶ організовує роботу групи НПМ, координує дії інших учасників групи НПМ;

- ▶ безпосередньо перед початком проведення відвідування НПМ проводить інструктаж учасників групи НПМ та розподіляє обов'язки між ними, визначає, з урахуванням пропозицій усіх учасників групи НПМ, завдання кожного учасника.
- ▶ Учасники групи НПМ на час відвідування НПМ повинні мати при собі такі документи: Уповноважений, представники Уповноваженого, працівники Секретаріату Уповноваженого службове посвідчення; залучені зокрема тому числі іноземні, документ, що посвідчує особу, та відповідне доручення Уповноваженого на участь у відвідуваннях НПМ.
- ▶ Також в учасників групи НПМ можуть бути необхідні технічні засоби, зокрема для фото- та відеофіксації, а в разі необхідності — індивідуального захисту.

Потрапити до слідчого ізолятора (УВП із виконанням функцій СІЗО) можна через контрольний-пропускний пункт. Спочатку необхідно звернутися до чергового КПП і вчинити такі дії: пред'явити черговому КПП посвідчення представника Уповноваженого, працівника Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, громадським моніторам та експертам — доручення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, паспорт, та назвати мету свого візиту. Попросити чергового КПП повідомити про своє прибуття начальника установи слідчого ізолятора (УВП із виконанням функцій СІЗО) або його заступника і провести вас до нього.

Під час проведення відвідування НПМ необхідно скористатися «Орієнтовним маршрутом відвідування» (Додаток 2).

Перешкоджання у проведенні візиту:

У разі недопуску учасників групи НПМ до місця несвободи, створення перешкод у роботі групи НПМ, ненадання інформації, копії документів тощо, керівник групи НПМ повідомляє про це відповідного представника Уповноваженого, правоохоронні органи, Департамент НПМ та складає стосовно особи (осіб), яка(-і) перешкоджає(-ють) у проведенні відвідування, протокол про адміністративне правопорушення [за статтею 188–40 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#) (невиконання законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини), складає повідомлення про скоєння кримінального правопорушення за ознаками злочину, передбачено-

го [статтю 344 Кримінального кодексу України](#) (втручання в діяльність державного діяча), а після забезпечення працівниками правоохоронних органів умов для безперешкодного проведення відвідування НПМ, продовжує розпочате відвідування НПМ. У разі виникнення будь якої екстреної ситуації під час НПМ, виникнення загрози життю та здоров'ю учасника групи НПМ, негайно повідомляється про це керівника групи НПМ, Департамент НПМ та правоохоронні органи.

3.2. Спількування з керівником (заступником керівника) установи

Керівник групи НПМ на початку відвідування НПМ інформує керівника або інших відповідальних осіб місця несвободи про підставу та мету відвідування НПМ, представляє всіх учасників групи НПМ, організовує пред'явлення ними документів, що посвідчують особу, службових посвідчень та доручень Уповноваженого на участь у відвідуваннях НПМ (для представників громадських організацій), повідомляє про повноваження і завдання учасників групи НПМ, після чого учасники групи НПМ розпочинають відвідування НПМ.

До керівника (відповідальних осіб установи виконання покарання) доводяться повноваження групи НПМ та проводиться ідентифікація місця несвободи, з'ясовуються організаційні форми, форми власності, підконтрольність та підпорядкованість установи виконання покарання, керівництва тощо; визначається кількість та категорія осіб, які перебувають у місці несвободи, з'ясовуються підстави та терміни утримання (у разі необхідності та в індивідуальних конкретних випадках), а також наявності вразливих категорій осіб (дітей, іноземців, осіб з інвалідністю, жінок тощо).

Окремо нагадуються повноваження групи НПМ на:

- ▶ безперешкодний огляд будь-яких приміщень, будівель і споруд місця несвободи, вивчення умов тримання та поведження з утримуваними у ньому особами, проведення фото- та відеофіксації стану утримання осіб у місці несвободи, проявів неналежного поведження з ними, будь-яких фактів порушення прав і свобод людини;
- ▶ опитування без третіх осіб та за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування, будь-яких осіб, які

перебувають у місці несвободи, з метою отримання інформації стосовно поведження з цими особами і умов їхнього тримання, у разі потреби, при перекладачеві, лікареві, працівниках місць несвободи, а у разі опитування неповнолітньої особи — її законного представника, педагога або психолога;

- ▶ опитування інших осіб, які можуть надати інформацію стосовно поведження з особами, утримуваними в місці несвободи і умов їхнього тримання;
- ▶ ознайомлення з будь-якими документами та записами з камер відеоспостереження, зокрема тими, що містять інформацію з обмеженим доступом, отримання їх копій.

Під час першого спілкування з керівником установи керівник моніторингової групи має запросити підготувати таку інформацію:

- ▶ Довідку про планове наповнення та загальну кількість окремо для осіб взятих під варту; неповнолітніх у СІЗО; дітей віком до 3-х років із взятими під варту жінками; іноземців та осіб без громадянства; військовополонених; засуджених, що чекають на розподіл комісії для подальшого відбуття покарання; засуджених / ув'язнених з відділення господарчого обслуговування установи та довічно позбавлених волі; зокрема за категоріями (за статтю; віком — до 18, 18–59, 60 та старші; засуджені до довічного позбавлення волі; залучені до праці тощо), також за місцем їхнього перебування (ПКТ (ОК), карцер), та секторами; за зайнятістю: залучені до господарчого обслуговування установи, до роботи на виробництві (в підсобному господарстві); здобувачів базової, повної середньої, професійно-технічної, вищої освіти;
- ▶ Довідку про стан правопорядку (злочинності) та практики застосування заходів заохочення та дисциплінарних стягнень (дисциплінарна практика (за рік));
- ▶ Довідку про кількість осіб, які перебувають на профілактичному обліку за категоріями (злісні порушники режиму тримання, схильні до самогубства, втечі, членоушкоджень, відторгнуті загалом тощо);
- ▶ Довідку про застосування до всіх категорій утримуваних в установі фізичної сили та спеціальних засобів за рік;
- ▶ Довідку про комунально-побутове забезпечення окремо для осіб взятих під варту, неповнолітніх у СІЗО, засуджених, що чекають на розподіл комісії, засуджених / ув'язнених з відділення

господарчого обслуговування та довічно позбавлених волі, зокрема харчування за рік;

- ▶ Довідку про вартість харчування на одного ув'язненого / засудженого на день;
- ▶ Довідку про смертність за рік (зокрема через суїцид);
- ▶ штатний розпис та наявні вакансії;
- ▶ копію внутрішнього розпорядку дня окремо для осіб взятих під варту, неповнолітніх у СІЗО, засуджених, що чекають на розподіл комісії, засуджених / ув'язнених з відділення господарчого обслуговування та довічно позбавлених волі;
- ▶ інформацію про результати проведених відомчих перевірок діяльності установи, перевірок та актів прокурорського реагування (копії перевірок та виконання вказівок, реагування тощо);
- ▶ копію акта вимірювання площі;
- ▶ асортимент товару в крамниці установи.

3.3. Виявлення порушень прав людини

У разі виявлення під час візиту випадків жорстокого, нелюдського поводження, катування, інших порушень прав утримуваних у місці не-свободи осіб, зокрема тих, що становлять загрозу життю та здоров'ю таких осіб, керівник групи НПМ вживає невідкладних заходів для припинення порушення та/або виклику екстрених служб правоохоронних органів, охорони здоров'я, надзвичайних ситуацій, служби у справах дітей тощо та залишається на місці до їхнього прибуття.

Група НПМ документує (фіксує) виявлені ознаки катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, в разі, якщо це можливо, то відповідно до стандартів Стамбульського протоколу²⁷.

Якщо виявлені порушення неможливо усунути негайно, то за підсумками кожний учасник групи НПМ доводить до відома керівника місця не-свободи та/або інших відповідальних осіб свої зауваження, виявлені порушення та недоліки.

²⁷ <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-06/Istanbul%20Protocol%20in%20Ukrainian.pdf>.

У разі необхідності керівник групи НПМ заповнює бланки пояснень (додаток 2 до Регламенту²⁸), формулюючи перелік запитань до вказаних осіб та пропонує їм власноручно надати на ім'я Уповноваженого пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень або занотовує їх відповіді у бланку пояснення за формою, зразок якої додається, після чого надає його для підписання опитуваній особі, а також сам підписує бланк пояснення як опитувач. У разі відмови вказаних осіб надавати чи підписувати пояснення, про це зазначається в заповнених бланках пояснень і відображається у звіті відвідування НПМ.

1. Захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

Згідно із статтею 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання²⁹ термін «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюють державні посадові особи чи інші особи, що виступають як офіційні, чи з їхнього підбурювання, чи з їхнього відома, чи за їхньої мовчазної згоди. Цей термін не охоплює біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково. Разом із тим Конвенцією передбачено іншим означенням «катування» в разі ширшого трактування чи застосування національним законодавством чи іншими міжнародними договорами.

ЄСПЛ вважає, що для того, щоб підпадати під дію статті 3 ЄКПЛ, акт жорстокого поводження, чи то катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження чи покарання, має досягати мінімального рівня жорстокості. Оцінення цього порогу суворості ведеться з огляду на конкретні обставини справи, як-от: тривалість неналежного поводження; фізичні наслідки жорстокого поводження; психічні наслідки; стать, вік і стан здоров'я потерпілого тощо.

²⁸ [Наказ Уповноваженого ВРУ з прав людини від 02.06.2023 № 60.15/23.](#)

²⁹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.

Вжиття заходів щодо запобігання катуванню та іншим видам неналежного поводження, зокрема внесення до програми підготування персоналу питань щодо дотримання прав людини

ЄПП встановлює, що за пенітенціарні установи повинні відповідати органи державної влади, не підпорядковані військовому відомству, поліції або карного розшуку. Керування пенітенціарними закладами повинно вестися в етичному контексті, у рамках якого визнається, що до ув'язнених необхідно ставитися гуманно та з повагою до невіддільної гідності людини. Особлива увага повинна приділятися організації стосунків між ув'язненими та персоналом пенітенціарної установи, який працює в безпосередньому контакті з ними. Персонал мусить своїм поведінням і виконанням своїх обов'язків завжди позитивно впливати на ув'язнених і викликати в них повагу. Персонал повинен ретельно добиратися, мати належне підготування, що повинно надаватися як на початку, так і надалі. У доборі нового персоналу адміністрація пенітенціарної установи мусить приділяти підвищену увагу вимогам чесності, гуманності, володінню професійними навичками та особистої здатності до виконання складної роботи, яка від нього вимагатиметься. Оплата праці повинна бути достатньою для залучення і утримання належного персоналу.

Перед тим як персонал візьметься до своїх обов'язків, він має пройти курс підготування з виконання своїх загальних і конкретних обов'язків і мусить здати теоретичний і практичний іспити. Керівництво має забезпечити, щоб протягом усього терміну роботи всі працівники підтримували та підвищували свої знання і професійні навички на курсах підготування та підвищення кваліфікації, які повинні організуватися з належною періодичністю. Персонал, який працює з особливими групами ув'язнених, як-от з іноземними громадянами, жінками, малолітніми або психічно хворими ув'язненими, має проходити спеціалізоване підготування, що відповідає особливому характерові роботи. Курс підготування всіх працівників має охоплювати вивчення міжнародних і регіональних документів та норм у сфері прав людини, особливо ЄКПЛ та ЄКЗК, а також вивчення застосування ЄПП.

Під час візиту моніторам достатньо у спілкуванні з персоналом дізнатися про основні права та свободи людини, щоб зрозуміти рівень підготування персоналу. Наразі зошити можуть бути в електронному вигляді, підтвердження проходження курсів з прав людини — сертифікати, але це не завжди підтвердження знань і відповідних навичок із застосування теорії на практиці.

Звісно, задля запобігання катуванням на постійній основі місця несвободи повинні моніторити як органи влади, так і громадянське суспільство³⁰.

Виявлення випадків катувань або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ надмірне або неправомірне застосування заходів фізичного (морального впливу), спеціальних засобів, зброї;
- ▶ застосування непередбачених законодавством методів і заходів покарання;
- ▶ відсутність перевірки за випадками неналежного поводження;
- ▶ відсутність фіксації тілесних ушкоджень і побутових травм тощо.

Під час відвідування НПМ головне джерело інформації про порушення — конфіденційне інтерв'ю із засудженими та особами, взятими під варту, а також матеріали особових справ засуджених, службових перевірок, журнали та книги обліку, медична документація. З метою виявлення фактів неналежного поводження та видів покарань також проводиться візуальний огляд ув'язнених / засуджених (за їхньою згодою), щоб виявити тілесні ушкодження. Необхідно зробити детальний опис ушкоджень та обставин їх отримання, провести фотофіксацію (з дозволу ув'язнених / засуджених). Група НПМ перевіряє наявну інформацію в службовій документації щодо обставин та умов отримання тілесного ушкодження. Фіксація монітором факту виявлення неналежного поводження не залежить від суб'єкта, що спричинив тілесні ушкодження. Хто був суб'єктом неналежного поводження (персонал, інші ув'язнені / засуджені, треті особи) — це потрібно для внесення відомостей у звіт та базу.

Водночас особливої уваги заслуговують факти порушень, вчинені працівниками СІЗО / УВП: позаслужбові стосунки з особами, взятими під варту та засудженими, їхніми близькими з ознакою неналежного поводження; умисне приниження людської гідності, спричинення фізичних чи моральних страждань ув'язненим, засудженим; незаконне застосування до них вогнепальної зброї, гумових кийків, гамівної сорочки, наручників, фізичної сили тощо. За кожним таким фактом має

³⁰ [Глава 4 КВК «Нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань. Участь громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених».](#)

бути проведене належне службове розслідування та вжиті передбачені законом заходи реагування.

Моніторингова група перевіряє наявну інформацію в службовій документації щодо обставин та умов отримання тілесного ушкодження³¹, у точності аналізує таку документацію:

- ▶ медичну документацію на факт належної фіксації тілесних ушкоджень;
- ▶ факт повідомлення медичним працівником керівництва СІЗО / УВП, а керівництво СІЗО / УВП про виявлення тілесних ушкоджень — прокурора;
- ▶ фіксацію в Журналі обліку виявлених тілесних ушкоджень у осіб, які прибули до установи виконання покарань³²; Журналі обліку виявлення тілесних ушкоджень в осіб, які прибули до слідчого ізолятора (якщо це стосується першочергового огляду новоприбулих)³³;
- ▶ фотофіксацію (кольорові фотознімки видрукуюються в медичну карту амбулаторного хворого³⁴ та особову справу);
- ▶ факт фіксації отримання травми в КоЗП та повідомлення до органу досудового розслідування³⁵.

Перевірці підлягають також Журнал обліку засуджених, які перебувають у короткочасних виїздах або в закладах охорони здоров'я, Журнал обліку перевірок засуджених, які перебувають у закладах охорони здоров'я, Постанова про переведення в медичну частину або в лікарняний заклад, Журнал обліку перевірок засуджених, які перебувають у закладах охорони здоров'я, щоденник індивідуальної роботи із засу-

³¹ [Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів ДКВС України».](#)

³² [Наказ Мін'юсту та МОЗ від 15.08.2014 No 1348/5/572 «Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі».](#)

³³ [Наказ Мін'юсту та МОЗ від 10.02.2012 № 239/5/104 «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги особам, узятим під варту».](#)

³⁴ [Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 лютого 2012 року № 110 \(форма первинної облікової документації № 025/о «Медична карта амбулаторного хворого № _____»\).](#)

³⁵ [Наказ Мін'юсту від 02.02.2017 No 254/5 «Про затвердження Порядку прийняття та обліку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».](#)

дженням, Журнал обліку роботи із засудженими, які потребують підвищеного контролю з боку персоналу установи та результатів індивідуальної роботи з ними, Журнал обліку переміщення засуджених (осіб, взятих під варту, військовополонених) та реєстрації особових справ засуджених (осіб, взятих під варту), відеозаписи з бодікамер.

У разі виявлення факту неповідомлення до правоохоронних органів випадків, що призвели до отримання ув'язненим / засудженим тілесних ушкоджень керівник моніторингової групи викликає правоохоронні органи (прокуратуру, поліцію, територіальні органи ДБР) для фіксування, документування фактів щодо можливих ознак кримінального правопорушення, передбаченого [статтею 127 КК України](#), або інших правопорушень.

Неналежне поведіння охоплює також завдання засудженим (ув'язненим) моральних страждань, пов'язаних, зокрема, із неповагою до їхньої гідності. Серед таких порушень можуть бути:

- ▶ зневажливе (фамільярне) ставлення до ув'язнених / засуджених адміністрації установи, поділ їх на групи (статуси), вживання прізвиськ, специфічні умови тримання, створені для осіб, яких відторгнула основна маса засуджених (окремі спальні приміщення, часто з неналежними умовами, окремі столи в їдальні тощо);
- ▶ висвітлення для загальної маси засуджених (або працівників адміністрації) або поширення конфіденційної інформації щодо внесення окремих осіб до переліків профілактичного обліку (схильних до самоушкодження, втечі тощо), сексуальної орієнтації, сімейних стосунків;
- ▶ застосування наручників щоразу під час виведення поза межі камери, якщо таке застосування не обґрунтовується ризиками;
- ▶ повертання лицем до стіни під час входу в камери персоналу чи інших осіб;
- ▶ безпідставне регулярне переведення з однієї камери до іншої;
- ▶ спілкування через віконце у дверях камери;
- ▶ супровід із собаками в межах приміщень установи без необхідності тощо.

Доглядові обов'язки пенітенціарного персоналу щодо контингенту охоплюють обов'язок захищати ув'язнених від інших ув'язнених, які хочуть заподіяти їм якусь шкоду. Власне, насильство серед в'язнів часто трапляється в усіх пенітенціарних системах і набуває різноманіт-

них форм, від малопомітних виявів переслідування до відвертого при-ниження із застосуванням фізичної сили³⁶.

Серед інших порушень відбуття покарання є ситуація з довічно засудженими, що відбувають тривалий термін покарання або в одиночній камері або в камерах, розрахованих на 2–3 особи, 23 години на добу, без організованої діяльності та лише з годинною прогулянкою. У справі ЄСПЛ «Петухов проти України-2» суд розглядав, що в Україні засуджені до довічного позбавлення волі відокремлені від інших засуджених і щодня проводять до двадцяти трьох годин у своїх камерах, які зазвичай розраховані на двох чи трьох засуджених, з мінімально організованою діяльністю та спілкуванням, що не дають можливості досягти прогресу в реабілітації³⁷.

Узагальнення з 25-ї загальної доповіді КЗК «Ситуація із засудженими до довічного позбавлення волі»³⁸ та з [Доповіді КЗК Уряду України за результатами візиту до України з 08 по 21 грудня 2017 року](#) виявила такі порушення:

«...Щодо режиму для засуджених до довічного позбавлення волі, то ситуація залишилися практично незмінною, бо, попри постійні рекомендації КЗК, зміни до відповідного законодавства не внесено. Засуджених до довічного позбавлення волі продовжують тримати окремо від інших засуджених і до 23 годин на добу вони проводять у своїх камерах, (зазвичай) розрахованих на двох або трьох осіб, практично без організованої діяльності та спілкування (за винятком періодичної роботи та обмеженого доступу до спортзалу, настільного тенісу та інтернету — до години щодня). Особливо складною ситуація була для тих засуджених, які трималися в камерах самі (за власним клопотанням або з міркувань безпеки, бо їх вважали такими, що становили загрозу для інших засуджених), та режим яких де-факто упродовж багатьох років становив одиночне ув'язнення.

КЗК продовжує вважати, що режим для засуджених до довічного позбавлення волі в Україні має бути ґрунтовно переглянутий з метою внесення структурованої програми конструктивної та бажаної діяльності поза межами камери; соціальні працівники та психологи повинні активно працювати із засудженими до довічного позбавлення волі,

³⁶ <https://rm.coe.int/16806cd24b>.

³⁷ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text.

³⁸ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680696a9d>.

щоб заохочувати їх брати участь у цій програмі та намагатися безпечно залучити їх до спілкування з іншими засудженими упродовж принаймні частини кожного дня. Немає жодного виправдання систематичному відокремленню засуджених до довічного позбавлення волі від інших засуджених».

Ситуація з утриманням довічно позбавлених волі виявляється шляхом спілкування та огляду сектору для утримання відповідної категорії засуджених, витребування довідки про розміщення ув'язнених / засуджених та огляду плану покамерного розміщення.

Застосування до засуджених заходів стягнення врегульовано [статтями 131–1–135 КВК України](#) (правомірність застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції див. в розділі «Дисциплінарне стягнення»).

До неналежного поводження можуть належати обставини, за якими ув'язнений / засуджений не дістає медичну допомогу або дістає лікування неналежної якості, неналежними фахівцями (див. методичні рекомендації щодо проведення відвідувань до медичних частин та лікарень пенітенціарних закладів).

Примусове годування, в разі невідповідності до процедур, що визначаються законодавчими нормами, також може становити неналежне поводження (див. методичні рекомендації щодо проведення відвідувань до медичних частин та лікарень пенітенціарних закладів).

Право на гідні умови тримання

Реалізація права на гідні умови тримання охоплює:

- ▶ наявність пристосованих для проживання приміщень;
- ▶ дотримання норми площі на особу;
- ▶ наявність вентиляції та можливість провітрювання;
- ▶ достатність природного та штучного освітлення, функціонування нічного освітлення;
- ▶ забезпечення належного температурного режиму;
- ▶ обладнання приміщень меблями та інвентарем;
- ▶ забезпечення індивідуальним спальним місцем;
- ▶ забезпеченість постільними речами (білизною);
- ▶ відповідність побутових умов до правил санітарії та гігієни;
- ▶ можливість дотримання особистої гігієни;
- ▶ можливість миття в лазні (брати душ);
- ▶ доступ до санітарного вузла в умовах чистоти та пристойності;
- ▶ доступ до питної води;

- ▶ забезпечення права на прогулянку (доступ до свіжого повітря), наявність належно обладнаного прогулянкового майданчика;
- ▶ забезпечення права на якісне та здорове харчування;
- ▶ функціонування водо-, тепло-, електромереж.

Основні вимоги до умов перебування ув'язнених / засуджених висвітлені в НПА України (див. Додаток 5).

Неналежним поведженням можуть бути неналежні умови тримання під вартою. В одній із останніх справ, «Атентьев та інші проти України»³⁹, ЄСПЛ встановив у сукупності неналежних умов порушення ст. 3 ЄКПЛ. Зокрема визнав порушенням у СІЗО: бракує свіжого повітря, пасивне паління, цвіль або бруд у камері, переповненість, заражені камери паразитами / гризунами, нестача або неналежна якість гігієнічних засобів, відсутність приватності під час користування туалетом, бракує або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість харчових продуктів, відсутність або обмежений доступ до душу, бракує туалетних засобів, неналежна температура, відсутність або недостатнє природне освітлення, бракує або обмежений доступ до питної води, низька якість питної води, бракує або обмежений доступ до проточної води, сморід з туалету. На особу припадало 2,4 кв. м. (недотримання норми площі) протягом понад двох років тримання.

Зазначені порушення можна виявити шляхом конфіденційного спілкування, огляду приміщень, висновків [ДСанПін 2.2.4-171-10](#) про якість питної води, замірів площі камер (без санвузла), заміри шумів та освітлення спеціальними приладами або встановленим ПЗ.

У вивченні питання розміщення ув'язнених і засуджених, умов їхнього утримання увага звертається на **додержання встановлених законом санітарних норм житлової площі:**

для ув'язнених:

2,5 квадратного метра на одну особу, взяту під варту;
4,5 квадратного метра на одну особу (для вагітної жінки, або жінки, яка має при собі дитину) (статтею 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення»)⁴⁰;

для засуджених:

4 квадратні метри на одну особу, щодо якої вирок набрав законної сили. Засуджені, залишені в СІЗО для роботи з господарського об-

³⁹ <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-221378>.

⁴⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.

слуговування, становлять 5 % від загальної кількості ув'язнених. Це ж стосується засуджених, які підлягають вивезенню до виправних колоній; засуджених, які прямують транзитом та ін. (статтею 115 КВК)⁴¹.

ЕПП та рекомендації КЗК встановлюють інакші мінімальні стандарти з персональної житлової площі в пенітенціарних установах:

- ▶ 6 кв. м. житлової площі на камеру для тримання однієї особи + додаткові кв. м на санітарне обладнання;
- ▶ 4 кв. м. житлової площі на одного в'язня на камеру для тримання кількох осіб + повне розподілення санітарного обладнання;
- ▶ не менше ніж 2 м між стінами камери;
- ▶ не менше ніж 2,5 м між підлогою та стелею камери.

Отже, камера для утримання одного в'язня має вимірюватися 6 кв. м., з урахуванням простору, що вимагається для санітарної прибудови (зазвичай від 1 до 2 кв. м). Так само простір, зайнятий санітарною прибудовою, має бути вилучений з обрахування 4 кв. м на одного засудженого в камерах для тримання багатьох осіб. [Правило 18.5 ЕПП](#) проголошує, що ув'язнених зазвичай треба розміщати на ніч в окремих камерах, за винятком тих випадків, коли їм зручніше розташовуватися разом з іншими ув'язненими.

Бажаний стандарт стосовно загальних камер КЗК визначив шляхом додавання 4 кв. м на кожного індивідуального засудженого до мінімальної житлової площі 6 кв. м житлової площі для загальних камер, наприклад:

- ▶ 2 засуджених: мінімум 10 кв. м (6 кв. м + 4 кв. м) житлової площі + окрема санітарна прибудови (зазвичай 1–2 кв. м);
- ▶ 3 засуджених: мінімум 14 кв. м (6 кв. м + 8 кв. м) житлової площі + окрема санітарна прибудови (зазвичай 1–2 кв. м);
- ▶ 4 засуджених: мінімум 18 кв. м (6 кв. м + 12 кв. м) житлової площі + окрема санітарна прибудови (зазвичай 1–2 кв. м).

У будь-якій камері, де міститься більше ніж один ув'язнений, санітарна частина повинна бути повністю перегороджена.

Щодо багатомасштабних спільних приміщень, які розміщують понад 10 та більше ув'язнених чи засуджених, КЗК у своїй 11-й Доповіді⁴² критикує ідею розміщення в багатомісних приміщеннях, бо умови

⁴¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15?find=1&text=%D0%B6%D1%96%D0%BD#Text>.

⁴² <https://rm.coe.int/16806cc449>.

утримання несприятливі та тісні, без дотримання приватності. КЗК виявляє високий ризик залякування та насильства в таких багатомісних приміщеннях, а також ускладнення контролю з боку персоналу.

Виявлення інших порушень умов тримання, як-от обладнання приміщень меблями та інвентарем, забезпеченість відповідним освітленням, температурним режимом, вентиляцією, наявність прогулянкових двориків тощо детально описано в розділі 3.2, «Огляд приміщення».

Забезпечення речовим майном

До речового майна належать усі предмети одягу, взуття, білизна, постільні речі, а також ремонтний матеріал. Забезпечення речовим майном ведеться за нормами, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 20.02.2012, № 280/5 «Про затвердження Порядку забезпечення речовим майном та норм належності речового майна для засуджених, які відбувають покарання в УВП та СІЗО»⁴³. Зазначені норми визначають кількість та строки носіння (експлуатації) предметів, що видаються на одну особу:

Норма належності речового майна для засуджених чоловіків, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах,

Норма належності речового майна для засуджених жінок, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах,

Норма належності речового майна для засуджених, які відбувають покарання у виховних колоніях,

Норма належності постільних речей для засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах,

Норма належності постільних речей, спеціального одягу та спеціального взуття (інвентарне майно) для засуджених, які проходять лікування у закладах охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України,

Норма належності речового майна для вагітних жінок, матерів-годувальниць та годувальниць, які відбувають покарання в установах виконання покарань,

Норма належності одягу, взуття і м'якого інвентарю для дітей, які перебувають у будинках дитини при установах виконання покарань.

⁴³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-12#Text>.

Речове майно, яким установа забезпечила ув'язненого / засудженого та вартість якого повністю відшкодована засудженим, а також придбане в крамниці установи чи отримане в посилках (передачах), — його власне речове майно. Майно установи таврується.

У разі, якщо в засуджених, які переводяться до інших установ або звільняються від відбування покарання, нема необхідного за сезоном одягу та взуття або коштів на їх придбання, вони забезпечуються одягом та взуттям з підмінного фонду безоплатно.

У разі передчасного зношення, псування або втрати постільних речей, одягу та взуття засудженими, нове речове майно відпускається на підставі особистих заяв засуджених та розпорядження керівника установи за кошти, що розміщені на особових рахунках. У разі, якщо кошти на особових рахунках нема, засудженим видається речове майно з підмінного фонду безоплатно.

Перелік предметів першої необхідності, засоби особистої гігієни, інші речі та предмети наведено в Правилах внутрішнього розпорядку СІЗО.

Особливості забезпечення засуджених речовим майном

Із засуджених, які не працюють, вартість одягу, взуття та білизни утримується з коштів, які є на їхніх особових рахунках. У разі, якщо в засудженого коштів на особовому рахунку нема, установа має право пред'явити йому позов через суд.

Неповнолітнім одяг, взуття, білизна надають безоплатно.

Комунально-побутове обслуговування

У місцях позбавлення волі побут забезпечується шляхом систематичного проведення комплексу заходів з обслуговування ув'язнених / засуджених. На підставі Постанови КМУ від 14 лютого 2017 р. № 80 утримання засуджених в установах виконання покарань передбачає надання житлово-комунальних та побутових послуг⁴⁴. До житлово-комунальних послуг, що надають засудженим, належать:

- ▶ комунальні послуги (централізоване постачання холодної води, централізоване постачання гарячої води, водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових систем), газо- та електропостачання, централізоване опалення, а також вивезення побутових відходів тощо);

⁴⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2017-%D0%BF#top>.

- ▶ послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (прибирання внутрішньобудинкових приміщень та прибудинкової території, санітарно-технічне обслуговування, обслуговування внутрішньобудинкових мереж, освітлення місць загального користування, поточний ремонт, вивезення побутових відходів тощо).

До побутових послуг, що їх можуть надавати засудженим, належать послуги:

з ремонту взуття; з ремонту одягу та побутових текстильних виробів; з ремонту, реставрації та поновлення меблів; з ремонту радіотелевізійної та іншої аудіо- та відеоапаратури; з ремонту електропобутової техніки та інших побутових приладів; з прання, оброблення білизни та інших текстильних виробів; лазень (*1 раз за 7 днів з одночасною зміною натільної та постільної білизни*); з дрібного ремонту, прасування білизни та одягу; перукарень.

Ув'язнені та засуджені на бажання можуть користуватися послугами установ та підприємств комунально-побутового обслуговування за місцем розташування СІЗО.

До таких послуг належать пошиття одягу та взуття цивільного зразка, їх ремонт, чищення одягу, ремонт побутової техніки та годинників, що належать засудженим, фото-, відеознімання (під контролем персоналу СІЗО), а також інші послуги з дозволу адміністрації СІЗО. Для надання додаткових послуг ув'язнені та засуджені можуть запрошувати відповідних фахівців з дозволу адміністрації СІЗО.

Додаткові послуги надаються ув'язненим чи засудженим на підставі їхньої заяви на ім'я начальника СІЗО та сплачуються коштами, які є на їхніх особових рахунках.

Засудженим до позбавлення волі — особам з інвалідністю першої та другої груп, незайнятим чоловікам віком понад шістьдесят років (якщо вони не одержують пенсії), а також особам, звільненим від роботи через хворобу, зокрема хворим на активну форму туберкульозу, комунально-побутові послуги надають безоплатно.

Забезпечення санітарно-гігієнічними засобами ведеться за нормами, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 10.02.2012 року № 233/5 «Про норми витрат мила та мийних засобів для осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізо-

ляторях...»⁴⁵. Зазначені норми визначають витрати, що видаються на одну особу:

Норма витрат шампуню, мила на туалетні, санітарно-гігієнічні потреби, миття в лазні засобами особистої гігієни для осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах,

Норма витрат мийних засобів на прання речового майна та постільних речей для осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби.

КЗК рекомендує, щоб засудженим надавали достатню кількість засобів для гігієни. Зокрема, засудженим мають безоплатно видавати ключові предмети гігієни, а також засоби для прибирання їхніх камер. Брати душ мають двічі на тиждень, а засуджені хворі на туберкульоз — щодня.

ЄПП передбачає, що ванних і душових повинно бути достатньо для того, аби кожен ув'язнений міг користуватися ними при температурі, яка відповідає клімату, по можливості щодня, але не менш двох разів на тиждень або частіше, якщо це необхідно для підтримки гігієни. Адміністрація має передбачити необхідні заходи для задоволення санітарних потреб жінок.

Забезпечення права на якісне та здорове харчування

Ув'язнені / засуджені безоплатно одержують на добу триразове гаряче харчування, яке забезпечує нормальну життєдіяльність організму — наказ Мініюсту 15.06.2021 № 2160/5⁴⁶ (особи хворі на туберкульоз отримують 5-разове харчування).

Установа повинна зберігати документи від постачальника, що підтверджують якість та безпеку харчових продуктів відповідно до вимог, встановлених санітарними заходами та/або технічними регламентами згідно із ЗУ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів». Видача продуктів у їдальню на планове забезпечення, а також на покращення харчування проводиться на підставі накладної, яка виписується відповідно до меню-розкладки продуктів та наказу по установі про кількість осіб, які тримаються в установі, згідно з нормами харчування. Харчові продукти, що отримані від підсобного господарства, повинні пройти ветсанекспертизу.

⁴⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-12#Text>

⁴⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0800-21#Text>

Особи, яким право на продовольче забезпечення надано вперше, зараховуються на харчування наказом начальника установи із зазначенням кількості осіб, які харчуються за кожною нормою окремо. Засуджені та особи, взяті під варту, які виявляють бажання харчуватись їжею, отриманою в посилках, передачах чи придбаною в крамниці установи, подають на ім'я начальника установи письмову заяву про зняття їх із котлового забезпечення. Перелік харчових продуктів, предметів першої необхідності, інших речей та предметів, які ув'язнені і засуджені можуть отримувати в посилках (передачах) та бандеролях, купувати в крамницях СІЗО та зберігати при собі наведений у Правилах внутрішнього розпорядку СІЗО. Заяву розглядає комісія, яку очолює начальник установи та до складу якої входять: заступник начальника установи з інтендантського та комунально-побутового забезпечення, начальник лікарняного закладу або завідувач медичної частини (фельдшерського пункту) ЦОЗ ДКВС, начальник оперативної частини, начальник відділу режиму, нагляду та охорони, заступник начальника установи із соціально-психологічної роботи. За рішенням комісії засудженого або особу, взятую під варту, знімають із котлового забезпечення та письмово попереджають про можливі негативні наслідки для здоров'я у разі відмови від гарячого триразового харчування. Повернутися можливо в будь-який час за відповідною заявою.

У разі накладення на засудженого та особу, взятую під варту, знятого з котлового забезпечення, дисциплінарного стягнення у вигляді поміщення в дисциплінарний ізолятор, карцер або переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) він повертається на котлове забезпечення на час накладення такого стягнення, про що черговий помічник начальника установи інформує посадову особу, відповідальну за підготування щоденного наказу по установі про кількість осіб, які тримаються в установі. Засуджені за письмовою заявою, поданою на ім'я начальника установи, тимчасово знімаються з продовольчого забезпечення на час перебування їх на тривалому побаченні. У разі переміщення особам (суд, ВК тощо), які забезпечуються харчуванням в установах, видають набір сухих продуктів.

Харчування в СІЗО / УВП з функцією СІЗО організовується: в харчоблоках, кухнях, які розміщені в режимному корпусі або спеціальній будівлі на території, що охороняється, збудованих або реконструйованих за типовими проектами. Особам, які утримуються в приміщеннях камерного типу, їжа видається безпосередньо в камери. Проміжок часу

між споживанням їжі не повинен перевищувати семи годин (без урахування часу, відведеного для сну). Для хворих на туберкульоз проміжок часу між прийманням їжі не повинен перевищувати 3,5 години, не враховуючи часу, відведеного для сну.

На дієтичне харчування зараховуються особи, які страждають хворобами органів травлення. Зарахування на дієтичне харчування ведеться згідно з наказом начальника установи на підставі затверджених начальником (завідувачем) закладу охорони здоров'я списків осіб, які потребують такого харчування. Їжа готується за окремим меню-розкладкою продуктів, що складають начальник (завідувач) закладу охорони здоров'я та старший інспектор з організації продовольчого забезпечення разом із начальником (керівником) їдальні. Дієтичне харчування передбачає під час планування часткову заміну одних продуктів іншими згідно з нормами заміни. Норми харчування передбачені Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах ДКВС»⁴⁷.

На харчоблоці установи щодня залишаються добові проби кожної страви раціону. Бере проби кухар з казана при медичному працівнику закладу охорони здоров'я в чистий посуд з кришкою (попередньо помитий та перекип'ячений) до видачі їжі. Добові проби зберігаються в холодильнику їдальні за температури від +4 до +8 °С. Проби страв кожного споживання їжі зберігаються протягом доби до закінчення аналогічного прийому їжі наступного дня.

При відвідуванні НПМ варто звернути увагу на органолептичні властивості приготовленої їжі. Окремі показники якості приготовленої їжі оцінюють у такій послідовності: візуально (зовнішній вигляд, колір), запах, консистенція; дегустація (смак, однорідність тощо). Спочатку вивчають страви, що мають слабковиражений запах та смак (круп'яні супи тощо), а потім інші, смак та запах яких виразніший. Огляньте наказ про котлове забезпечення, наказ про норми дієт та кількості осіб, котловий ордер, накладні на відпуск продукції зі складу, меню-розкладку продуктів, бракеражний журнал готової продукції, книгу обліку якості їжі, журнал здоров'я працівників харчоблоку, медичні книжки персоналу харчоблоку, рекомендований перелік страв на тиждень, добові проби, санітарний стан, працездатність резервних засобів приготуван-

⁴⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-92-%D0%BF#Text>.

ня їжі у разі відімкнення електроенергії (газу), миття посуду, порядок роздачі їжі (особливо в камерні приміщення).

Явна недостатність харчування ув'язненого може сама по собі порушити питання відповідно до статті 3 ЄКПЛ (Дудченко проти Росії)⁴⁸. Питання повноцінного харчування стає принциповим у разі ув'язнення жінки, яка годує дитину груддю («Корнейкова та Корнейков проти України») ⁴⁹. Питання надання повноцінного харчування набуває більшої актуальності під час транспортування ув'язненого до суду («Старокадомський проти Росії») ⁵⁰. Ненадання дієтичного харчування ув'язненому з огляду на стан його здоров'я не може бути виправдане економічними труднощами органів державної влади («Ебедін Абі проти Туреччини») ⁵¹.

Придбання засудженими та ув'язненими предметів першої потреби, а також отримання посилок (передач)

Для засуджених і ув'язнених у пенітенціарних установах організовується торгівля харчовими продуктами та предметами першої потреби, для чого в кожній установі влаштовується магазин (крамниця). У слідчих ізоляторах виведення ув'язнених та засуджених з камерних приміщень для придбання харчових продуктів та предметів першої потреби законодавством не передбачений. У зв'язку з цим кожний ув'язнений та засуджений для придбання товару повинен заповнити та здати спеціально призначеним представникам адміністрації бланк-заяву. Отриманий за заявками товар видається їм у камері під розписку.

У разі отримання від ув'язнених / засуджених скарг на обмеження прав на користування торговельною мережею бажано ознайомитися з їхніми особовими рахунками у фінансовій частині слідчого ізолятора, а також грошовими квитанціями і заявами на придбання продуктів та предметів повсякденного вжитку. Доцільно під час інтерв'ю опитати засуджених та ув'язнених на предмет можливості користування крамницею, який порядок, графік роботи тощо. Окремо вивчається асортимент крамниці, доступність цін на товари для засуджених.

⁴⁸ <http://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%5D,%22appno%22:%5B%2237717/05%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D%7D>

⁴⁹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b56#Text.

⁵⁰ <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87886%22%5D%7D>.

⁵¹ <http://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22Ebedin%20Abi%20v.%20Turkey%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-181782%22%5D%7D>.

Під час вивчення питань, пов'язаних з реалізацією права ув'язнених / засуджених на отримання посилок передач, зверніть увагу на: наявність у відповідних приміщеннях інформації для громадян (витягів із законодавства та нормативно-правових актів Державної пенітенціарної служби України) щодо асортименту та дозволеної кількості речей, на які встановлено обмеження; відповідність обладнання та санітарно-гігієнічний стан приміщення для відвідувачів (своєчасність прибирання сміття, наявність письмового приладдя, доступ до питної води та санітарного вузла); наявність контрольних терезів, санітарний стан приміщень та інвентарю, що використовується для перегляду посилок (передач);

2. Право на життя та безпечні умови утримання (ст. 27 Конституції України)

Забезпечення укриттям та евакуація

Постановою КМУ від 07.11.2018 р. № 934 затверджено порядок проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану⁵², зокрема затриманих осіб, підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід — тримання під вартою, засуджених осіб (військовослужбовців), які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі. Рішення про проведення евакуації з місцевостей, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ для попереднього ув'язнення та виконання покарань, які розташовані в безпечній місцевості, ухвалює відповідне військове командування разом з військовими адміністраціями (у разі їх утворення). Організація проведення евакуації покладається на Мін'юст.

На виконання листа Департаменту з питань виконання покарань від 29.11.2022 № 26–13784/ГрВС із засудженими мають бути проведені інструктажі з питань безпеки життєдіяльності під час воєнного часу, які в разі повітряної тривоги мають дотримуватися «правил двох стін».

Установами мають бути передбачені захисні споруди цивільного захисту, найпростіші укриття, підвали або інші приміщення, придатні для укриття ув'язнених / засуджених та персоналу і безпечного перебування в них. Проте в умовах СІЗО / УВП з функціями СІЗО нереально

⁵² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#n8>.

до використання через встановлені правила безпеки, що передбачені КВК та Правилами внутрішнього розпорядку.

Протипожежна безпека

У житлових та камерних приміщеннях має дотримуватися стан протипожежної безпеки, зокрема вимоги Правил техніки безпеки, а також Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених [наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417](#). Не повина допускатись експлуатація пошкоджених розеток, електрокабелів побутових електроприладів, які втратили ізоляційні здатності, саморобні подовжувачі, що можуть призвести до короткого замикання та пожежі.

Забезпечення права на життя

Смерть особи під час перебування в місці несвободи тісно перетинається із заборонаю неналежного поводження, бо строк, умови тривалості життя прямо залежать від усіх сукупних умов місця несвободи, незалежно від причини обставин настання смерті — природних, від насильницьких дій, суїциду.

Сфера застосування [статті 2 ЄКПЛ](#) може бути застосована за різних умов: усі випадки насильницької смерті чи зникнення особи; розслідування обставин смерті та зберігання матеріалів такого розслідування; самогубство; зараження смертельною хворобою; надзвичайні ситуації; планування та проведення операцій із застосуванням сили; виключне необхідне застосування сили; застосування зброї та спецзасобів; бойові дії; військові навчання або бойове підготування на території місця несвободи; безпека праці; безпечність спорудження та експлуатації об'єктів; компенсація у зв'язку зі смертю (зникненням).

Обов'язки установи за [статтею 2 ЄКПЛ](#):

- ▶ негативні — утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя;
- ▶ позитивні — вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто перебуває під наглядом.

Для роботи з ув'язненими / засудженими НПА визначені відповідальні особи та затверджені порядки з організацією роботи, профілактик тощо. Відповідальні особи з числа оперативних підрозділів, відділу режиму та охорони, працівники відділу соціально-виховної та психологічної роботи, медичні працівники (роль яких розкривається в мето-

дичних рекомендаціях щодо проведення відвідувань до медичних частин та лікарень пенітенціарних закладів).

Приводом для вжиття заходів щодо забезпечення безпеки осіб, узятих під варту, та засуджених, які беруть участь у кримінальному судочинстві, можуть бути: заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича; звернення керівника відповідного державного органу; отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб (наказ Міністерства юстиції України від 25.07.2017 року № 1408/5)⁵³. До них можуть застосовуватися такі заходи, як переведення до іншої установи виконання покарань чи слідчого ізолятора або в інше місце із спеціальним режимом тримання; окреме тримання. У межах кримінального судочинства, за вмотивованими постановами начальника слідчого ізолятора або установи виконання покарань, санкціонованими прокурором, дозволяється тримати особу, взяту під варту, або засудженого в окремій камері ПКТ (ОК), ДІЗО або карцері до закінчення перевірки, усунення небезпеки, остаточного розв'язання конфлікту або отримання наряду на переведення до іншого слідчого ізолятора або установи виконання покарань.

Застосування до неповнолітніх тримання в окремій камері ПКТ (ОК), ДІЗО або карцері не допускається, а в разі виникнення загрози їхньому життю вони переводяться до іншої маломісної або загальної камери.

Засудженого, що не учасник кримінального судочинства, за його заявою чи повідомленням з проханням про забезпечення особистої безпеки, за вмотивованою постановою начальника установи або слідчого ізолятора дозволяється тримати в камері ПКТ (ОК), ДІЗО або карцері до остаточного закінчення перевірки заяви чи повідомлення, усунення небезпеки, розв'язання конфлікту або отримання наряду на переведення до іншої установи, але не більше ніж 30 діб.

З метою забезпечення таємниці досудового розслідування, захисту ув'язнених від можливих посягань на їхнє життя, запобігання скоєнню ними нового кримінального правопорушення або за наявності на те медичних підстав за відповідним рішенням особи або органу, що веде кримінальне провадження, за постановою про переведення ув'язненого(ї) до одиночної камери, підписаною начальником СІЗО та санкціонованою прокурором, ув'язнених можна тримати в одиночній камері.

⁵³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0550-17#Text>

Відповідно до [ст. 10 КВК](#), у разі виникнення небезпеки життю і здоров'ю засудженого, щодо якого згідно із законодавством у зв'язку з його участю у кримінальному судочинстві ухвалено рішення про застосування заходів безпеки, необхідність захисту його від розправи з боку інших засуджених або за заявою засудженого з проханням про забезпечення особистої безпеки, якщо він не допустив порушення режиму, а також у разі необхідності ізоляції засудженого на час підготування необхідних матеріалів на переведення його до іншого СІЗО або установи виконання покарань дозволяється тримати його в окремій камері карцеру або одиночній камері на загальних підставах до закінчення перевірки, усунення небезпеки, остаточного розв'язання конфлікту або отримання наряду на переведення, але не більше ніж 30 діб. Підстава для такого тримання є постанова про переведення засудженого(ї) до окремої камери карцеру (одиночної камери) на загальних підставах, ухвалена начальником СІЗО.

Відповідно перевіркою щодо наявності зловживань з боку адміністрації установи слугує проведення спілкування з особою, стосовно якої вжито заходів безпеки, огляд заяви, вмотивованої постанови належної особи, вмотивований висновок про переведення до іншої установи та матеріали службового розслідування.

Один із шляхів забезпечення права на особисту безпеку — дотримання вимог законодавства щодо роздільного утримання різних категорій засуджених та взятих під варту осіб. Виконання вимог [статті 92 КВК України](#) адміністрацією установи перевіряється як безпосередньо під час обходу приміщень, так і шляхом опитування засуджених. Зазвичай, роздільно засуджених утримують у відповідного виду та рівня безпеки, а також ізольованих одна від одної дільницях або секторах.

Ізольовано від інших осіб, а також роздільно утримують (ст. 8 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»)⁵⁴:

- ▶ чоловіків і жінок, неповнолітніх та дорослих;
- ▶ ув'язнених та засуджених;
- ▶ осіб, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, — окремо від осіб, які не перебували в місцях позбавлення волі;
- ▶ осіб, обвинувачених або підозрюваних у скоєнні тяжких злочинів, пов'язаних з насильством або внаслідок яких потерпілому

⁵⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.

завдано тілесних ушкоджень, смерті, та особливо тяжких злочинів, — окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;

- ▶ осіб, обвинувачених або підозрюваних у скоєнні злочинів проти основ національної безпеки України, — зазвичай окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- ▶ осіб, які були співробітниками або проходили службу (працювали) в Національній поліції України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України, Військовій службі правопорядку у Збройних силах України, органах внутрішніх справ, служби безпеки, прокуратури, юстиції, ДБР, Національному антикорупційному бюро України, Бюро економічної безпеки України, ДКВС України, розвідувальних органах України та в суді, — окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- ▶ засуджених — окремо від осіб, які перебувають під вартою, крім засуджених до арешту, позбавлення волі, довічного позбавлення волі, вироки щодо яких набрали законної сили і які на підставі [статті 87](#) КВК України підлягають направленню до установ виконання покарань;
- ▶ іноземних громадян і осіб без громадянства — зазвичай окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- ▶ засуджених, які прибули з виховних та виправних колоній для участі в розгляді справи в касаційній інстанції або для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження чи участі в розгляді справи як свідок, потерпілий, цивільний позивач, — окремо від інших осіб;
- ▶ осіб, підозрюваних або обвинувачених у скоєнні кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена [частиною п'ятою](#) статті 255, [статтями 255-1, 255-2](#) КК України, — окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- ▶ осіб, підозрюваних або обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена [статтею 111](#), частинами [третьою-восьмою](#) статті 111¹, [статтями 111-2, 113, 114, 114-1, 114-2, 436-2](#) КК України, — окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- ▶ засуджених до позбавлення волі, переданих в Україну для відбуття покарання, а також підозрюваних, обвинувачених, засуджених до позбавлення волі, стосовно яких компетентний орган іноземної держави ухвалив рішення про їх видачу в Україну

(екстрадицію) для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, — зазвичай окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;

- ▶ засуджених до довічного позбавлення волі тримають ізольовано від усіх інших осіб, які перебувають під вартою;
- ▶ обвинувачених або підозрюваних в одному і тому самому кримінальному провадженні за наявності відповідного рішення особи або органу, які ведуть кримінальне провадження.

Дотримання вимог роздільного утримання різних категорій осіб, взятих під варту, перевіряють як безпосередньо під час обходу камер і опитування осіб, які в них утримуються, так і шляхом ознайомлення з картками покамерного розміщення (камерні картки), що відкривають на кожного ув'язненого. У разі потреби додатково вивчаються списки ізоляції взятих під варту осіб, які проходять за груповими справами (їх повинні утримувати окремо один від одного, відповідно до вказівок слідчих органів чи суду). Інформацію щодо переміщення можна отримати також з попутних списків на етапування, талонів на виведення та виклик.

ЕПП вказують, що заходи безпеки, які вживаються щодо окремих ув'язнених, повинні бути мінімально необхідними для забезпечення їхнього надійного утримання. Безпека, яка забезпечується фізичними бар'єрами та іншими технічними засобами, має доповнюватися заходами безпеки, які забезпечує аварійний персонал, що спостерігає та знає ув'язнених, які перебувають під його контролем. Мають бути розроблені процедури, які забезпечують безпеку ув'язнених, персоналу пенітенціарної установи та всіх відвідувачів і зменшують до мінімуму ризик насильства та інших подій, які несуть загрозу безпеці.

Для запобігання та профілактики самогубств серед ув'язнених / засуджених повинен виконуватися наказ Мін'юсту від 27.03.2023 року № 1126/5⁵⁵, яким виявляються причини та умови, що сприяють скоєнню самогубств серед ув'язнених / засуджених (зокрема враховуючи вплив осіб негативної спрямованості, ігри та боргові зобов'язання, що виникли внаслідок ігор під інтерес), а також на отримання й обмін інформацією про суїцидальні наміри оперативним шляхом.

Перевіряються інформування керівництвом Міністерства юстиції з приводу спроб та самогубства, щоквартальні звіти щодо реалізації

⁵⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-23#Text>.

комплексу заходів з профілактики та запобігання самогубствам серед ув'язнених / засуджених у СІЗО / УВП.

Щодо розроблених Порядків з реалізації та оцінення результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених див. Додаток 5.

В основі рішення «Епуре проти Румунії»⁵⁶ — високий стандарт поводження з уразливими особами, взятими під варту, де ЄСПЛ знов порушив питання про те, що на державу покладається обов'язок належним чином відстежувати акти самоагресії та суїцидальні спроби з боку вразливих ув'язнених: органи влади повинні реалізовувати належну та всебічну терапевтичну стратегію, здатну задовольнити особливі потреби вразливих ув'язнених.

3. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу (ст. 49 Конституції України) (див. методичні рекомендації щодо проведення відвідувань до медичних частин та лікарень пенітенціарних закладів)

4. Право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України)

Кожному забезпечено право на свободу та особисту недоторканність. Дотримання цього права вимагає, щоб держава позбавляла свободи особу тільки «відповідно до процедури, встановленої законом». А отже в СІЗО та УВП з функцією СІЗО мають утримуватися через проходження судової процедури, що створений на підставі закону та витримана законодавча процедура в ухваленні рішення про позбавлення волі. Строк утримання обов'язково зазначається в судовому рішенні, що набрав законної чинності. У разі, коли держава позбавляє свободи фізичну особу на більший строк, аніж це передбачено внутрішнім законодавством, таке позбавлення свободи також порушує конвенційне положення.

Стаття 3 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» визначає, що підстава для попереднього ув'язнення — вмотивоване рішення суду про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, ухвалене відповідно до КК і КПК України та/або рішення компетентного органу іноземної держави

⁵⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-210083>.

у випадках, передбачених законом, рішення суду про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передання, а також постанова прокурора, ухвалена у випадках та порядку, передбачених [статтею 615 КПК України](#) (у виключних випадках).

Відповідно до [ст. 4 КВК України](#), підстава виконання і відбування покарання — вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду, а також закон України про амністію та акт помилування.

Виявлення випадків порушення права на свободу та особисту недоторканність. Основні критерії оцінення порушення такі:

- ▶ діяльність установи на підставі закону (статут, положення);
- ▶ наявність законних підстав перебування в місці несвободи (наявність відповідного судового рішення, [ст. 615 КПК](#) (постанова прокурора));
- ▶ законність позбавлення свободи (дотримання судових процедур);
- ▶ наявність законних підстав перебування осіб у місці несвободи (строки утримання, рішення про розподіл та залишення в господарській обслузі тощо).

Підстави для звільнення з-під варти⁵⁷:

- ▶ скасування запобіжного заходу;
- ▶ зміна запобіжного заходу;
- ▶ внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- ▶ закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду, постанови прокурора ([ст. 615 КПК](#)) про тримання під вартою або закінчення передбаченого законом строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку;
- ▶ закінчення максимального строку тимчасового або екстрадиційного арешту, передбаченого КПК України;
- ▶ припинення (скасування) тимчасового або екстрадиційного арешту;
- ▶ звільнення особи з-під екстрадиційного арешту судом.

⁵⁷ ст. 20 ЗУ «Про попереднє ув'язнення».

Начальник установи попереднього ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варти підозрюваного, обвинуваченого, стосовно якого на день закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або закінчення строку тримання під вартою, встановленого КПК не надійшла ухвала слідчого судді, суду, постанова прокурора ([ст. 615 КПК](#)) про продовження такого строку. Начальник установи попереднього ув'язнення повідомляє особу чи орган, які виконують кримінальне провадження, та відповідного прокурора, який наглядає за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

Начальник СІЗО зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варти у разі закінчення максимального строку тимчасового арешту, передбаченого [ч. 1 ст. 583 КПК України](#), повідомивши про це прокурора та суд, що ухвалив рішення про застосування тимчасового арешту. За п'ять днів до закінчення максимального строку тимчасового арешту начальник установи попереднього ув'язнення зобов'язаний надіслати прокуророві та судові, що ухвалив рішення про застосування тимчасового арешту, повідомлення про день його закінчення.

Начальник СІЗО зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варти в разі закінчення максимального строку екстрадиційного арешту, передбаченого КПК, повідомивши про це керівника обласної прокуратури, його першого заступника чи заступника, а також суд, що ухвалив рішення про застосування екстрадиційного арешту. За десять днів до закінчення максимального строку екстрадиційного арешту начальник установи попереднього ув'язнення зобов'язаний надіслати керівникові обласної прокуратури, його першому заступникові чи заступникові, а також судові, який ухвалив рішення про застосування екстрадиційного арешту, повідомлення про день його закінчення.

Звільнення особи з-під варти в разі припинення тимчасового чи екстрадиційного арешту провадить начальник установи попереднього ув'язнення на підставі постанови керівника обласної прокуратури, його першого заступника чи заступника відповідно до [ст. 586 КПК України](#).

Начальник СІЗО зобов'язаний звільнити з-під варти підозрюваного, обвинуваченого після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування до такої особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Після отримання документа, що підтверджує внесення застави, та його перевірки начальник установи попереднього ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варти особу та повідомити про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого

суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження, — прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше ніж один робочий день.

Вирок або ухвала про звільнення особи, взятої під варту, підлягає виконанню негайно після їх надходження до місця попереднього ув'язнення (ст. 20 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»)⁵⁸.

Підстави звільнення від відбування покарання (ст. 152 КВК)⁵⁹:

- ▶ відбуття строку покарання, призначеного вироком суду;
- ▶ закон України про амністію;
- ▶ акт про помилування;
- ▶ ухвалення уповноваженим органом рішення про передання особи для обміну як військовополоненого;
- ▶ скасування вироку суду і закриття кримінального провадження;
- ▶ закінчення строків давності виконання обвинувального вироку;
- ▶ умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- ▶ хвороба;
- ▶ інші підстави, передбачені законом.

Засуджені до позбавлення волі після відбуття строку покарання, призначеного вироком суду, звільняються в першій половині останнього дня строку покарання. Якщо строк покарання закінчується у вихідний або святковий день, засуджений звільняється в передвихідний або передсвятковий день. В обчисленні строків місяцями строк закінчується відповідного числа останнього місяця, а коли цей місяць не має відповідного числа — в останній день цього місяця. Дострокове звільнення від відбування покарання проводиться в день надходження відповідних документів, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня.

Зловживання — обставини, коли не звільняють з місця позбавлення волі після отримання судового рішення на електронну пошту установи через офіційну пошту суду, коли відповідним чином завірене судове рішення в канцелярію або оперативну частину установи подав захисник, коли судові рішення наявні в електронному суді та отримане через кабінет Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

⁵⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.

⁵⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

Заявники в справі ЄСПЛ «Карапась та інші проти України» від 22.10.2020 стверджували, що затримка у звільненні їх з установ виконання покарань, яка тривала від трьох до шести днів після набрання законної сили відповідними рішеннями суду, була незаконна та невинуватана⁶⁰. В цій справі не лише розглядалася бездіяльність установи, а й затримка надсилання рішення судом.

Варто зауважити, що дисциплінарні заходи, введені у в'язниці, які мають вплив на умови тримання під вартою, не можуть розглядатися як позбавлення волі. Такі заходи повинні розглядатися в нормальних умовах як зміни умов законного тримання під вартою «Боллан проти Сполученого Королівства»⁶¹.

5. Недопущення проявів сегрегації, стигматизації, дискримінації (стаття 24 Конституції України)

Будь-які форми дискримінації можуть проявлятися у взаємовідносинах між утримуваними, які ґрунтуються на дотриманні неформальних правил поведінки, недотримання яких призводить до «пониження» неформального статусу цих осіб:

- ▶ наявність осіб, відторгнутих загалом;
- ▶ приниження людської гідності через різноманітні ознаки відмінності від більшості (статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою);
- ▶ самоусунення працівників місць несвободи від реалізації профілактичних заходів, спрямованих на недопущення випадків сегрегації, стигматизації та дискримінації;
- ▶ штучне створення атмосфери ворожнечі або несприйняття один одного між особами в місцях несвободи.

Наявність дискримінації можливо виявити через спілкування з ув'язненими / засудженими, персоналом установи, через спостереження та невербальні прояви поведінки до конкретної особи, умови приміщення відбування покарання. Будь-яка відмінність, вилучення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав може бути проявом дискримінації.

⁶⁰ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f48#Text.

⁶¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5220>.

Неформальна ієрархія серед ув'язнених, або кастова система, як і раніше, залишається ключовим підґрунтям життя ув'язнених, де традиції визначають внутрішній розпорядок, а їхні вимоги мають пріоритет над офіційними правилами⁶². Багато «недоторканих» під час інтерв'ю повідомили делегацію, що належність до їхньої каста означає, що безпечно (тобто без ризику фізичного насильства, здирництва, психологічного тиску тощо) можна перебувати в одній камері або кімнаті ґуртожитку лише з ув'язненими тієї ж каста, і що ніде більше їм не «раді». «Недоторканих» говорили, що вони повинні виконувати накази ув'язнених з вищої каста, чи то скоєння нових злочинів, порушення тюремних правил, купівля наркотиків або інших предметів.

[У 2017 році КЗК](#), після відвідування України, висловив детальну рекомендацію з цього приводу: забезпечення порядку та підтримка безпечного середовища у в'язниці не повинно базуватися на якійсь формі мовчазної згоди між ув'язненими «лідерами», які намагаються встановити владу над іншими в'язнями, та пенітенціарними співробітниками, які зацікавлені у збереженні порядку в установі. Крім того, комітет вважає неприйнятним будь-яку часткову відмову від відповідальності за порядок і безпеку, що зазвичай належить персоналові. Це спричиняє небезпеку експлуатації слабших в'язнів іншими в'язнями. Це також суперечить ЄПП, згідно з якими жоден в'язень не повинен використовуватися в установі для роботи, поєднаної з будь-якими дисциплінарними повноваженнями.

Щодо дотримання недискримінації у зв'язку з позбавленням волі, у визначенні того, чи заявник зазнав іншого ставлення у зв'язку з рішенням про превентивне ув'язнення за ознакою громадянства, у справі «Рангелов проти Німеччини» Суд врахував мотиви, зазначені національними судами в ухваленні цього рішення. Встановлено, що заявникові пенітенціарна служба відмовила пройти соціальну терапію, щоб довести, що він більше не загрожує суспільству. Відмова полягала в статусі іноземця та майбутнього виселення. Відмова в забезпеченні заявникові терапевтичних заходів, які зазвичай потрібні для зупинення рішення про превентивне ув'язнення, не було компенсоване пропозицією йому іншої терапії або інших заходів, пристосованих до його си-

⁶² [Доповідь КЗК щодо Литви, візит 2021 рік.](#)

туації. За таких обставин відмінність у поводженні із заявником не мала об'єктивного виправдання⁶³.

6. Права осіб з інвалідністю (див. методичні рекомендації щодо проведення відвідувань медичних частин та лікарень пенітенціарних закладів).

Наявність індивідуальних планів реабілітації, виконання рекомендацій ЛКК (МСЕК) — прерогатива та обов'язок медичних частин пенітенціарної системи. Проте ремонти приміщень медичних частин і лікарень, забезпеченість спеціальними пристосуваннями для осіб з інвалідністю (вадами зору, слуху, маломобільних груп населення), забезпеченість милицями та колісними візочками — це відповідальність установи виконання покарання.

Закон України [«Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»](#), відповідно до Конституції України, визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального добробуту, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності.

План заходів на 2023–2024 роки з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року⁶⁴ одними із виконавців має ДКВС. За цим планом на ДКВС покладені обов'язки зі створення умов щодо утримання осіб з інвалідністю, а саме: забезпечення поручнями, пандусами, спеціальними палатами для утримання ув'язнених з числа осіб з інвалідністю, технічні засоби реабілітації. На установи виконання покарання покладається забезпечення засуджених з інвалідністю необхідною кількістю технічних та інших засобів реабілітації, згідно з індивідуальними програмами реабілітації — засобами пересування, спеціальними засобами для орієнтування, спілкування та обміну інформацією, протезними виробами тощо.

⁶³ <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-214376>.

⁶⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text>.

7. Право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 28, 32 Конституції України, ст. 8 Європейської конвенції з прав людини)

Сфера застосування — приватне життя; персональні дані про людину; встановлення та підтримання стосунків з іншими людьми; порушення фізичної і моральної (психічної) цілісності людини в разі перевищення порогу рівня мінімальної жорстокості; визначення персональної ідентичності (вибір імені, способу одягатися, сексуальна ідентичність тощо); ім'я, прізвище особи (зміна, написання); зовнішній вигляд людини; вільне розпорядження своїм тілом; вплив довкілля на особу; санітарно-гігієнічні зони; надзвичайний стан; стихійне лихо, техногенна катастрофа тощо; здоров'я людини; збирання медичних даних; складання історії хвороби; конфіденційність медичних даних; примусове медичне обстеження; медичне втручання; тестування медичних препаратів; місце для проживання; обшук; особистий огляд особи; огляд особистих речей; приватний простір (захист від шуму, візуальних подразників тощо); збирання, використання інформації про особу; ведення таємного чи відкритого нагляду (стеження); прослуховування телефонних розмов, приміщень тощо; таємність кореспонденції (листування, електронні засоби комунікації тощо); виїмка, вилучення документів; відібрання відбитків пальців; фотографування, відеознімання особи; питання громадянства; вислання, депортація та екстрадиція; сімейне життя; шлюбні відносини; розлучення; фактичні шлюбні відносини; права кожного з подружжя; батьківство; позбавлення батьківських прав; опіка та піклування; усиновлення; право на спілкування з родичами та близькими; національні меншини; сексуальні меншини; транссексуали тощо.

Виявлення випадків порушення права на повагу до приватного та сімейного життя. Основними критерії оцінювання порушення:

- ▶ роздільне облаштування спальних місць;
- ▶ належне обладнання санітарних вузлів (перегородки, дверцята, відокремлення тощо), душових кабін та приміщень лазні;
- ▶ порядок використання систем відеоспостереження;
- ▶ відправлення та вручення кореспонденції, що не потребує перегляду;
- ▶ порядок користування кімнатами короткострокових і тривалих побачень;

- ▶ наявність особистих речей;
- ▶ Можливість контактувати із зовнішнім світом, як-от систематично отримувати суспільно важливу інформацію (доступ до ТБ, радіо, інтернету);
- ▶ наявність умов для проведення побачень;
- ▶ можливість користуватися телефоном;
- ▶ можливість користуватися послугами пошти;
- ▶ дотримання адміністрацією встановленого порядку відправлення кореспонденції;
- ▶ можливість отримання та зберігання передач;
- ▶ взаємодія з громадськими організаціями;

Випадки порушення прав засуджених:

- ▶ обмеження користуватися телефоном (перевіряє моніторингова група згідно із Журналом обліку телефонних розмов засуджених, передбачених [Правилами внутрішнього розпорядку УВП, затверджених наказом Мін'юсту від 28.08.2018 № 2823/5](#), а також згідно із вимогами підрозділу 4 розділу VII Правил внутрішнього розпорядку СІЗО ДКВС, затверджених наказом Мін'юсту від 14.06.2019 № 1769/5). З метою реалізації права на телефонні розмови всіх засуджених, які відбувають покарання в установі, тривалість розмови одного засудженого не повинна перевищувати 15 хвилин;
- ▶ обмеження користуватися інтернетом (перевіряє моніторингова група на відповідність до вимог [Порядку організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 19.10.2017 № 3233/5](#), та Переліку вебсайтів, до яких дозволяється доступ засудженим, а також згідно з вимогами [підрозділу 4 розділу VII Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5](#), — для засуджених, які перебувають у СІЗО);
- ▶ ненадання або обмеження адміністрацією установи побачень з рідними, іншими особами, зустрічей з громадськими організаціями (перевіряє моніторингова група згідно з вимогами [розділу XIV Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5](#)). Порушення права ув'язнених / засу-

джених полягає в ненаданні адміністрацією установи побачень з рідними, іншими особами, правозахисниками згідно з вимогами [Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5](#);

- ▶ цензура кореспонденції заборонена. Особи, взяті під варту, відповідно до вимог статті 13 [ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#) можуть листуватися з родичами, іншими громадянами, а також з підприємствами, установами й організаціями тільки з письмового дозволу особи або органу, яка (який) веде кримінальне провадження. Після набрання вироком законної сили засуджені листуються відповідно до вимог [статті 113 КВК](#). Дозволений порядок перегляду кореспонденції⁶⁵. Кореспонденція, яку засуджені адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, ЄСПЛ, Міжнародному кримінальному суду, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, до членів або учасників яких належить Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, судові та прокуророві, перегляду не підлягає і надсилається на адресу протягом доби з часу її подання. Кореспонденція, яку засуджені одержують від зазначених органів та осіб, переглядові не підлягає. Про отримання адміністрацією звернення (кореспонденції) ув'язненому / засудженому видається талон підтвердження, а також надсилання фіксується в журналі вихідної кореспонденції. Перевірити можна обліково-адресну картку, журнал обліку кореспонденції осіб, які тримаються в УВП (СІЗО);
- ▶ заборона встановлювати телевізор, неробочі радіовузли, застарілий бібліотечний фонд;
- ▶ не допускається обмеження ваги передач, прийнятих для хворих, що страждають на захворювання, підтвержені медичним висновком лікаря, вагітних жінок і жінок, що мають при собі дітей, а також неповнолітніх. Передачі приймають для ув'язнених загальною вагою не більше ніж 50 кг на місяць. Засуджені одержують посилки (передачі) і бандеролі відповідно до [статті 112 КВК](#). Перевірити можливо картку обліку видачі посилок та бандеролей;

⁶⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1110-13#Text>.

- ▶ обшук вчиняється лише з використанням нагрудних бодікамер / реєстраторів, відеозапис яких зберігається та складанням акта (навіть якщо нічого не вилучено).

Інформація про порушення може бути отримана під час інтерв'ю із заздуженими / ув'язненими, а також зафіксована шляхом спостереження.

КЗК зазначає, що записи з камер відеоспостереження та нагрудних камер повинні зберігатися *щонайменше 30 днів*, а в разі насильницького інциденту або будь-якого випадку, пов'язаного зі звинуваченнями в жорстокому поводженні, записи повинні зберігатися упродовж періоду, достатнього для того, щоб їх можна було використати у разі необхідності як докази⁶⁶. Невиконання обов'язку з носіння відеореєстратора (якщо нема розумного пояснення з викладом виняткових обставин) має розглядатися як *дисциплінарний проступок*. Це також сприятиме запобіганню будь-яким необґрунтованим звинуваченням у жорстокому поводженні з боку персоналу⁶⁷.

ЄПП визначають, що адміністрація пенітенціарних установ мусить сприяти ув'язненим підтримувати адекватні контакти із зовнішнім світом та надавати їм із цією метою відповідну матеріальну підтримку.

Рішенням другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі від 20.12.2023 року⁶⁸ визнано неконституційними окремі приписи КПК, які унеможливають застосування до засуджених до довічного позбавлення волі осіб короточасних виїздів за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого.

Рішенням другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича та інших щодо відповідності положень про умовно-дострокове звільнення — справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі⁶⁹ — визнано неконституційними законодавчі приписи, що

⁶⁶ [Report on the visit to Moldova carried out by the CPT from 28 January to 7 February 2020.](#)

⁶⁷ [Report on the periodic visit to Lithuania carried out by the CPT from 10 to 20 December 2021.](#)

⁶⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-23#Text>.

⁶⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>.

унеможливають їх застосування до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Справа «Панченко та інші проти України» від 14.10.2021 стосується поміщення заявників в установи виконання покарань, розташовані далеко від їхніх родин, і неодноразових відмов у задоволенні їхніх заяв про переведення до установ, розташованих ближче⁷⁰.

Справа «Янков проти Болгарії» від 11.12.2003 — примусове гоління волосся ув'язненого призводить до відчуття неповноцінності, оскільки його зовнішній вигляд змінюється проти його волі⁷¹.

Справа «Біржітіс проти Литви» від 14.09.2016 — вимоги гігієни або безпеки не можуть виправдовувати норми, що передбачають абсолютну заборону ув'язненим відрощувати бороду (незалежно від її довжини, охайності чи будь-яких інших міркувань), якщо ці норми прямо не передбачають ніяких винятків із цієї заборони⁷².

8. Право на ефективні засоби юридичного захисту (статті 40, 57, 59 Конституції України)

Кожен, чії права та свободи було порушено має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження. Склад права на ефективний засіб юридичного захисту визначає право на подання скарги до державних органів у разі порушення ними прав та свобод, а також розгляд такої скарги по суті. До того ж наявність засобу юридичного захисту також розуміється як забезпечення можливості на отримання відшкодування у разі заподіяння шкоди у вигляді порушених прав.

Сфера застосування права на ефективні засоби юридичного захисту:

- ▶ право на оскарження;
- ▶ доступність засобу юридичного захисту;
- ▶ право на відновлення порушених прав;
- ▶ право на відшкодування за порушене право;
- ▶ наявність практичної можливості отримати відшкодування.

[ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#) регламентує обов'язок адміністрації СІЗО під час прибуття ув'язнених повідомити їх про підстави та мо-

⁷⁰ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h99#top.

⁷¹ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-4563>.

⁷² <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-163661>.

тиви взяття під варту, роз'яснити право на оскарження в суді підстав та мотивів взяття під варту; ознайомити під підпис ув'язнених / засуджених і засуджених з Правилами поведінки ув'язнених і засуджених у слідчих ізоляторах, які долучаються до особової справи. Ув'язненим і засудженим іноземцям або особам без громадянства Правила поведінки ув'язнених і засуджених у слідчих ізоляторах надають однією з офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, якою володіють зазначені особи (англійською, арабською, іспанською, китайською, російською, французькою). Офіційна лише редакція цих Правил українською мовою. Текст Правил поведінки ув'язнених і засуджених виготовлюється друкарським способом та вивішують у всіх камерах (житлових приміщеннях), виробничих майстернях та інших приміщеннях, де перебувають ув'язнені та засуджені. В усіх камерах (житлових приміщеннях), виробничих майстернях та інших приміщеннях, де перебувають ув'язнені і засуджені, вивішується наочна інформація із зазначенням номерів телефонів «гарячих ліній», поштових та електронних адрес Міністерства юстиції України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, обласної і окружної прокуратур, департаменту, міжрегіонального управління, а також регіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги. За заявою засуджених зазначений перелік може доповнити адміністрація СІЗО.

Вимоги КВК однотипні — після прибуття до установи засуджені ознайомлюються з порядком і умовами відбування покарання, зі своїми правами та обов'язками, встановленими законодавством України та Правилами внутрішнього розпорядку, проходять інструктаж щодо заходів пожежної безпеки, попереджаються про відповідальність за порушення встановленого порядку відбування покарання в установі виконання покарань. Інформуються про передбачені законодавством України підстави для застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, повідомляються про застосування в установі виконання покарань аудіовізуальних, електронних та інших технічних засобів нагляду і контролю. Вимоги КВК, КПК, КК та нормативно-правових актів, що регламентують порядок та умови відбування покарання засудженими, доводяться до їх відома під розписку за встановленою формою, що додається до особової справи.

Крім цього, на захист своїх прав та інтересів ув'язнені мають право особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або взяття

тя під варту, а також на повідомлення під час взяття під варту підстав та мотивів взяття під варту, оскаржувати їх у суді, отримати в друкованому вигляді роз'яснення положень [статей 28, 29, 55, 56, 59, 62, 63](#) Конституції України, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника та інших прав затриманих або взятих під варту, встановлених законом.

Відповідно до законодавства, для захисту своїх прав засуджені та ув'язнені мають право звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, до членів або учасників яких належить Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань.

Для одержання правової допомоги засуджені та ув'язнені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється і на осіб, які перебувають на лікуванні в закладах охорони здоров'я, поміщені в дисциплінарний ізолятор, карцер або приміщення камерного типу (одиначну камеру). Для одержання правової допомоги засудженим та ув'язненим надається побачення із захисником, кількість і тривалість яких не обмежена. Забезпечується можливість спілкування в приміщенні без суцільного розмежувального захисного скла або ґрат. Ув'язнені та засуджені мають право передати кореспонденцію захисникові в кримінальному провадженні, безпосередньо під час побачення з ним. Гарантується право на правову допомогу, конфіденційні юридичні консультації із захисником (захисниками) в кримінальному провадженні, адвокатом (адвокатами), законним представником (законними представниками), який (які) представляє (представляють) особу під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, адміністративних, цивільних, господарських справ у суді, юристом (юристами), фахівцем (фахівцями) у галузі права, який (які) представляє (представляють) особу в Європейському суді з прав людини, захисником (захисниками), який (які) представляють особу в Міжнародному кримінальному суді, а також — якщо ув'язнений / засуджений неповнолітній — своїм (своїми) законним представником (законними представниками). Побачення може відбуватися з 8 до 20 години та воно конфіденційне.

Виявлення випадків порушення права на ефективний спосіб захисту. Основні порушення такі:

- ▶ неможливість отримувати послуги адвокатів для захисту своїх прав;
- ▶ тривале невідвідування неповнолітнього ув'язненого в СІЗО адвокатом;
- ▶ відсутність належної правової інформації в установі (зокрема, контактів та інформації про повноваження центрів безоплатної правової допомоги, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, відповідних органів прокуратури тощо на інформаційних стендах; нормативно-правових актів та пам'яток про права та обов'язки в бібліотеці, відділеннях соціально-психологічної служби тощо);
- ▶ не проводиться роз'яснювальна робота правового характеру та правового виховання;
- ▶ не проводиться роз'яснювальна робота про умови та порядок перебування в місці несвободи, пільгові умови для засуджених осіб тощо;
- ▶ неможливість оскарження дій та рішень адміністрації, подання судових оскаржень;
- ▶ не проводиться розслідування за зверненнями про порушення прав тощо.

Інформація про порушення може бути отримана під час інтерв'ю із засудженими / ув'язненими та огляду території і приміщень СІЗО / УВП з функціями СІЗО, вивчення книги реєстрації письмових скарг і обліку особистого приймання адміністрацією ув'язнених / засуджених та інших громадян, журналу приймання ув'язнених і засуджених з особистих питань, особових справ з долученням розписок про отримання відповідей на скарги, звернення та запити, журналів обліку відвідувань тощо.

9. Право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35 Конституції України)

Право на свободу світогляду та віросповідання стосуються права мати переконання і права його сповідувати:

- а) право мати будь-яке переконання (релігійне чи ні) у своєму серці й не змінювати релігію або переконання. Це право абсолютне і безумовне; держава не може в нього втручатися, наприклад,

наказуючи особі, у що вона має вірити, або вживаючи заходів, спрямованих на примусову зміну переконань;

- б) право сповідувати своє вірування самому і приватно, а також практикувати його в громаді / колективі з іншими особами або прилюдно. Це право не абсолютне: бо сповідання особою своїх релігійних переконань може мати наслідки для інших за різних обставин. Будь-яке обмеження сповідувати свою релігію або своє переконання має бути передбачене законом і необхідне в демократичному суспільстві для переслідування однієї чи кількох перелічених законних цілей.

Сфера застосування права в умовах місць несвободи є свобода думки; свобода совісті; свобода переконання; усі питання щодо релігії та церкви; віросповідання; зміна релігії або переконань; богослужіння; ритуальні та релігійні обряди; релігійне навчання; релігійні організації (релігійні секти, сектантство); тощо.

Адміністрація сприяє реалізації релігійних потреб ув'язнених і засуджених у порядку, визначеному КВК, [Законом України «Про попереднє ув'язнення»](#) з урахуванням положень [Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»](#).

Релігійні обряди проводять на прохання засуджених або з ініціативи релігійних організацій, але з відповідними обмеженнями, передбаченими КВК для різних категорій засуджених. Пропаганда будь-яких релігійних учень серед засуджених ведеться тільки на їхнє бажання та за згодою, а щодо неповнолітніх — за згодою їхніх батьків або осіб, які їх замінюють.

У СІЗО ув'язнені та засуджені відправляють релігійні обряди індивідуально в камерах або в обладнаних для цих цілей приміщеннях установ з дотриманням вимог роздільного тримання. Адміністрація установ сприяє запрошенню осіб, які мають право проводити богослужіння та відправляти релігійні обряди, визначає місце, час та умови їх проведення. У разі, якщо нема окремих приміщень для вірян кількох релігійних конфесій, обряди проводяться в одному приміщенні за графіком. У такому приміщенні передбачається можливість тимчасового розміщення предметів культу на період обряду.

Ув'язненим / засудженим дозволяється мати при собі й користуватися релігійною літературою, предметами релігійного культу індивідуального користування для натільного або кишенькового носіння, крім саморобних та колючо-різальних предметів. Ув'язнені / засуджені не

мають права, посилаючись на свої релігійні переконання, ухилитися від виконання своїх обов'язків, а також порушувати режим.

Виявлення випадків порушення права на світогляд та віросповідання. Основні порушення такі:

- ▶ нема доступу до богослужіння та релігійних обрядів;
- ▶ нема місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії;
- ▶ примушування до сповідання релігії;
- ▶ нерівність у правах у проведенні богослужінь, обрядів або церемоній.

ЄПП визначає заборону на примус сповідувати ту або іншу релігію або віру, відвідувати релігійні служби та зібрання, брати участь у релігійних обрядах або погоджуватися на відвідування представниками будь-яких релігій або вірувань.

Інформація про порушення може бути отримана під час інтерв'ю із засудженими / ув'язненими та огляду приміщень СІЗО / УВП з функціями СІЗО, вивчення журналів обліку відвідувань тощо.

10. Право на освіту (ст. 53 Конституції України)

Усі ув'язнені повинні мати доступ до освіти, що, як передбачається, складається з навчальних предметів, професійно-технічної освіти, творчої та культурної діяльності, фізичного виховання і спорту, соціального виховання, та доступ до бібліотечних приміщень. Освіта для ув'язнених має бути схожою на освіту, що надається для подібних вікових груп у зовнішньому суспільстві, а спектр можливостей навчання для ув'язнених має бути якомога ширшим. Навчання у в'язниці має бути спрямоване на розвиток особистості загалом, беручи до уваги її соціальний, економічний і культурний контекст. Усі, хто бере участь в керуванні пенітенціарною системою та в'язницями, повинні максимально сприяти та підтримувати освіту. Освіта повинна мати не менший статус, ніж робота в умовах пенітенціарного режиму. Слід докладати всіх зусиль, щоб заохотити ув'язненого брати активну участь у всіх аспектах освіти. Необхідно передбачити програми розвитку для того, щоб вихователі пенітенціарних установ переймали відповідні методи навчання дорослих. Особливу увагу слід приділяти тим ув'язненим, які мають особливі труднощі, й особливо з проблемами читання або письма. Професійна освіта має бути спрямована на ширший розвиток особистості, а також бути чутливою до

тенденцій на ринку праці. Ув'язнені повинні мати прямий доступ до добре укомплектованої бібліотеки принаймні раз на тиждень. Соціальна освіта повинна охоплювати практичні елементи, які дають змогу ув'язненому керувати повсякденним життям у в'язниці задля сприяння його поверненню в суспільство. Якщо освіта має відбуватися лише у в'язниці, слід залучати зовнішню громаду максимально повно. Необхідно вжити заходів, щоб ув'язнені могли продовжувати навчання після звільнення. Кошти, обладнання та педагогічний персонал, необхідні для здобуття ув'язненими належної освіти повинні бути доступні⁷³.

Виявлення випадків порушення права на освіту. Основні порушення такі:

- ▶ відсутність приміщення, або воно не обладнане для організації навчального процесу;
- ▶ не забезпечена робота класів вирівнювання знань;
- ▶ відсутність умов для навчання (зокрема дистанційного) в школі / ліцеї, професійно-технічному навчальному закладі, виші, тощо;
- ▶ відсутність можливості брати участь у зовнішньому незалежному оцінюванні, складати Національний мультипредметний тест тощо.

Під час навчального процесу ув'язнені / засуджені можуть мати обмежений доступ до інтернету під контролем адміністрації установи виконання покарань для користування навчальними програмами (ресурсами). Засуджені, на бажання, можуть сплачувати за своє заочне (дистанційне) навчання. Повна загальна середня освіта безплатна.

Інформація про порушення може бути отримана під час інтерв'ю із засудженими / ув'язненими та огляду території і приміщень СІЗО / УВП з функціями СІЗО, вивчення бібліотечного фонду на актуальність та наявність підручників, роботи інтернет-класів, укладання договорів із навчальними закладами, журналів обліку відвідувань тощо.

11. Право на працю та захист від експлуатації (ст. 43 Конституції України)

Сфера застосування права на працю в місці несвободи розглядається як праця заарештованих і засуджених до позбавлення волі; праця неповнолітніх; праця осіб з інвалідністю; фізичне рабство; психологіч-

⁷³ [Рес. R \(89\) 12 про навчання у в'язниці.](#)

не рабство; виконання обов'язків, не пов'язаних з трудовими відносинами; оплата праці; примусова чи обов'язкова праця.

Умови роботи, її тривалість, умови оплати праці засуджених визначені в Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі⁷⁴.

Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території УВП з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу.

Забороняється використовувати працю ув'язнених:

- ▶ у приміщеннях, де розміщено зброю, спеціальні засоби та службову документацію;
- ▶ у відділах (групах, секторах) контролю за виконанням судових рішень;
- ▶ на роботах, де використовується устаткування для множення документів, радіотелеграфна і телефонна техніка;
- ▶ на посадах продавців, завідувачів продовольчих та речових складів, комірників;
- ▶ на роботах, пов'язаних з обліком, зберіганням та видачею лікарських засобів і медичних виробів, а також вибухових та отруйних речовин;
- ▶ як фотографів, водіїв легкових та оперативних автомобілів і мотоциклів;
- ▶ на роботах, пов'язаних з обслуговуванням і ремонтом технічних засобів охорони і нагляду;
- ▶ на роботах, пов'язаних з наданням медичної допомоги та веденням медичної документації;
- ▶ для догляду за службовими собаками.

Забороняється використовувати працю засуджених:

- ▶ на всіх роботах і посадах у міжрегіональних управліннях, адміністративних будівлях, у яких розміщується персонал з охорони установ виконання покарань, у розплідниках службових собак;
- ▶ у приміщеннях, де розміщені зброя, спеціальні засоби, система сигналізації для запобігання втечам, система контролю доступу, службова документація;

⁷⁴ [Наказ Мініюсту від 07.03.2013 № 396/5.](#)

- ▶ на роботах, пов'язаних з устаткуванням для розмноження документів, радіотелеграфною та телефонною технікою (за винятком лінійних monterів при представниках адміністрації установи виконання покарань);
- ▶ на посадах продавців, бухгалтерів-операціоністів, касирів, завідувачів продовольчих та речових складів, комірників;
- ▶ на роботах, пов'язаних з обліком, зберіганням та видачею медикаментів, а також вибухових та отруйних речовин;
- ▶ як фотографів (крім засуджених до обмеження волі), зубопротезистів, водіїв легкових та оперативних автомобілів і мотоциклістів;
- ▶ на посадах з підпорядкуванням їм вільнонайманих працівників;
- ▶ на роботах, пов'язаних з обслуговуванням та ремонтом технічних засобів охорони і нагляду, обробкою контрольно-слідової смуги;
- ▶ на роботах, пов'язаних з наданням медичної допомоги.

Адміністрація установ виконання покарань може залучати засуджених до робіт з благоустрою установ виконання покарань і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення установ виконання покарань продовольством.

Виявлення випадків порушення права на працю. Основні порушення такі:

- ▶ не забезпечення дотримання правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії, встановлених законодавством про працю;
- ▶ не врегульовано реалізацію права на працю на умовах трудових (цивільно-правових договорів);
- ▶ невідповідність тривалості робочого часу та розмірів оплати праці до вимог законодавства про працю;
- ▶ невідповідність норм щодо охорони праці;
- ▶ примусова праця;
- ▶ виконання засудженими робіт, заборонених законодавством.

КЗК закликає активізувати зусилля з розвитку програм зайнятості для ув'язнених / засуджених, особливо це стосується праці та професійної діяльності⁷⁵: «Від початку своєї діяльності у 1990-х роках ЄКЗК на-

⁷⁵ П.58 [26-ї загальної доповіді КЗК \(СРТ/Ihf\(2017\)\)](#).

голошував на вирішальному значенні задовільної програми діяльності для засуджених, зокрема, хто перебуває під вартою. У зв'язку з цим викликає серйозне занепокоєння той факт, що в значній кількості країн конкретні рекомендації комітету щодо режиму утримання осіб, які перебувають у попередньому ув'язненні, залишаються невиконаними. Визнаючи, що забезпечення організованої діяльності у в'язницях попереднього ув'язнення, де ймовірна висока плінність ув'язнених, створює особливі проблеми, неприпустимо утримувати осіб, які перебувають під вартою, у камерах до 23 годин на добу і залишати їх напризволяще місяцями або навіть роками поспіль. КЗК закликає тюремну адміністрацію відповідних країн розробити та впровадити комплексний режим діяльності поза камерою. Метою має бути забезпечення того, щоб особи, які перебувають під вартою (а також засуджені), мали можливість проводити розумну частину дня (тобто вісім годин або більше) за межами своїх камер, займаючись цілеспрямованою діяльністю різноманітного характеру (**роботою, бажано професійно спрямованою**, освітою, спортом, відпочинком). Чим довший термін попереднього ув'язнення, тим більш різноманітним має бути режим».

Інформацію про порушення можна отримати під час інтерв'ю із засудженими / ув'язненими та огляду території і приміщень СІЗО / УВП з функціями СІЗО. Потрібно ознайомитися з умовами праці (засуджені до довічного позбавлення волі не повинні працювати у своїх камерах); вивчити стан дотримання правил техніки безпеки, попереджувальних табличок та інструкцій біля обладнання, що може травмувати робітника, проведення та періодичність ознайомлення засуджених з правилами техніки безпеки; візуально ознайомитись зі станом дотримання правил пожежної безпеки (наявність пожежних куточків, станом електромереж), дотримання умов зберігання горючих матеріалів та речовин, станом обладнання та приміщень; вивчити стан обліку робочого часу та виготовленої продукції (наявність куточків із змінними завданнями, інформацією про розцінки за одиницю виготовленої продукції або відпрацьований час, відомостей щодо нарахованої заробітної плати) тощо; перевірити дотримання вимог трудового законодавства щодо восьмигодинного робочого часу (виявлення випадків понаднормової роботи (у дві, три зміни), записи в Журналі погодинної перевірки засуджених на робочих місцях. Чи є випадки виконання засудженими робіт, заборонених законодавством (фотографами, комірниками тощо). Оглянути таблиці обліку робочого часу працівників з числа засуджених, журнали обліку

засуджених, якщо працюють на виробництві(майстернях) в УВП, наряди виконаних робіт засудженими в майстерні УВП (СІЗО).

12. Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41 Конституції України)

Сфера застосування права в місцях несвободи — усе «власне» майно особи; нерухомість, земельна ділянка та будинок інша нерухомість; спадкування; прибутки, що впливають з власності; рухоме майно або речі особи, що є в помешканні (в місці перебування особи); банківські внески; частка в пенсійному фонді; кошти / присуджені суми, належні до виплати на підставі остаточного й обов'язкового до виконання рішення; кошти, належні заявникам на підставі судових рішень, що остаточні та підлягають виконанню; «активи», які можуть виникнути, зокрема, на підставі позову про відшкодування шкоди, який виникає з її заподіянням; «правомірні очікування» / «законні сподівання» вчиняти певні дії відповідно до виданого державними органами дозволу; майнові права; дохід (будь який, зокрема оплата праці в місці позбавлення волі).

Облік особистих грошей, цінностей і речей⁷⁶

Облікові підлягають гроші (грошові кошти), які:

- ▶ здані до СІЗО на зберігання під час обрання стосовно особи за-побіжного заходу у вигляді тримання під вартою або застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту;
- ▶ надійшли ув'язненому / засудженому поштовим (телеграфним) переказом;
- ▶ вилучені з листів, посилок, бандеролей (за винятком грошей (грошових коштів), вилучених у дохід держави за рішенням суду або за вмотивованою постановою начальника СІЗО, санкціоно-ваною прокурором, прихованих від огляду, а також вилучених під час обшуків);
- ▶ зароблені ув'язненим / засудженим під час перебування в СІЗО / УВП з функцією СІЗО;
- ▶ надійшли на депозитний рахунок або в касу СІЗО / УВП на ім'я ув'язненого / засудженого засудженого (зокрема пенсія).

Усі особисті гроші тимчасово зберігаються на депозитному рахунку, відкритому на ім'я установи в органі Державної казначейської служби

⁷⁶ [Наказ Мініюсту від 28.08.2013 № 1782/5](#) в редакції, що розпочинає діяти від 28.03.2024.

України, та повертаються їхнім власникам або перераховуються згідно із законодавством.

Ув'язнені та засуджені мають право тримати при собі в камері по одній сумці з особистими речами, які зберігаються під ліжками, для чого можуть обладнуватися спеціальні скрині. Інші речі здають на зберігання на склад, їх видають відповідно до чинного законодавства. Предмети, речі та харчові продукти понад зазначену кількість здають на склад і видають у разі потреби. Загальна вага харчових продуктів, які належать ув'язненому / засудженому, не повинна перевищувати 50 кг (з урахуванням тих, що містяться на складі). Якщо предмети і речі, що зберігаються на складі, знадобляться і не будуть перевищувати встановленої кількості, їх на підставі заяви видають власникам. Предмети і речі, що вийшли з ладу внаслідок користування ними, за письмовою заявою власника, знищує адміністрація установи або за заявою передають його родичам. Про знищення складають акт, з яким ув'язнений або засуджений ознайомлюється під підпис, та додають до його особової справи.

Відрахування із заробітку засуджених

Відповідно до п. 7.1 розділу [VII Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2013 № 396/5](#), засуджені з нарахованого їм заробітку відшкодовують витрати на своє утримання, крім вартості харчування, взуття, одягу, білизни, спецхарчування та спецодягу.

Засудженим до позбавлення волі, які працюють, зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як п'ятдесят відсотків нарахованого їм місячного заробітку. Засудженим, які мають заборгованість за виконавчими документами, незалежно від відрахувань належить виплачувати не менш як двадцять п'ять відсотків загальної суми заробітку. Сума заробітку засуджених після відрахування податків та зборів перераховується на депозитний рахунок установи виконання покарань для проведення подальших відрахувань і відшкодувань з обов'язковим відображенням на особовому рахунку засудженого з урахуванням вимог чинного законодавства.

Відшкодування засудженими витрат на своє утримання проводиться з дотриманням такої черговості:

податок з доходів фізичних осіб; аліменти; вартість комунально-побутових та інших наданих послуг; за виконавчими листами на користь громадян; за виконавчими листами на користь юридичних осіб; відшкодування матеріальних збитків, заподіяних засудженими державі під час відбування покарання.

Із засуджених, які не працюють, вартість комунально-побутових та інших наданих послуг утримується з коштів, які є на їхніх особових рахунках. Якщо нема в засудженого коштів на особовому рахунку, установа має право пред'явити йому позов через суд.

Особам з інвалідністю першої та другої груп, незайнятим чоловікам віком понад шістдесят років (якщо вони не одержують пенсії), а також особам, звільненим від роботи через хворобу, зокрема тому числі хворим на туберкульоз із бактеріовиділенням, комунально-побутові послуги надаються безоплатно.

Виявлення випадків порушення права на володіння, користування і розпорядження майном. Основні порушення такі:

- ▶ неможливість отримувати та вільно розпоряджатися власними пенсійними коштами (соціальною допомогою);
- ▶ неможливість отримувати та використовувати кошти на рахунках;
- ▶ неможливість отримувати та вільно розпоряджатися власною заробітною платою.

Інформація про порушення може бути отримана під час інтерв'ю із засудженими / ув'язненими, огляду території і приміщень СІЗО / УВП з функціями СІЗО, ознайомлення з реєстром на перерахування (повернення) грошей за поштовими (телеграфними) переказами, особовим рахунком з обліку особистих грошей, оборотною відомістю, актом про приймання грошей, особистих цінностей та речей на зберігання, вкладкою до особового рахунку з обліку особистих грошей, книгою обліку особистих цінностей, особовим рахунком, чеками на придбання товарів та отримання послуг, фінансовою довідкою.

13. Система заохочень і дисциплінарних стягнень (ст. 28 Конституції України)

Під час моніторингового візиту обов'язково необхідно відвідати камери ПКТ, карцеру та ОК, навіть якщо в них нема засуджених, адже саме в цих приміщеннях спостерігається найбільша кількість порушень.

КЗК підкреслює, що не може бути жодного виправдання систематичному застосуванню наручників або повному особистому оглядові засуджених, тим паче коли ці заходи застосовуються в безпечних умовах. Комітет неодноразово заявляв, що неприпустимо використовувати службових собак у місцях позбавлення волі. Комітет підкреслює, що досвід різних європейських країн показує, що довічно засуджені не обов'язково небезпечніші, ніж інші категорії засуджених. Насправді довічно засуджені, як і всі інші засуджені, утримуються в тюрмі для відбуття покарання, а не для отримання покарання⁷⁷.

Жодне дисциплінарне стягнення, застосоване до ув'язненого, не може мати наслідком продовження строку тримання під вартою або перешкоджати підготуванню його або її захисту.

Виявлення випадків порушення процедури заохочень і дисциплінарних стягнень. Основні порушення такі:

- ▶ необізнаність осіб із системою заохочень та дисциплінарних стягнень;
- ▶ відсутність програм та непроведення персоналом заходів виховного характеру;
- ▶ необґрунтоване притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- ▶ необґрунтоване притягнення до суворой дисциплінарної відповідальності;
- ▶ недотримання порядку переведення засуджених до дільниці посиленого контролю;
- ▶ недотримання порядку та умов тримання засуджених у карцерах, ПКТ, ОК тощо;
- ▶ невмотивоване переведення осіб до іншої установи;
- ▶ відсутність співвідношення заохочень та покарань;
- ▶ застосування непередбачених законодавством методів та заходів покарання;

Під час бесід з персоналом та керівництвом установи варто ознайомитись і проаналізувати звітні дані злочинності та дисциплінарної практики. Інформацію про порушення можна отримати, переглянувши: книгу обліку інформації про події в установі; журнал обліку, виявлених тілесних ушкоджень у осіб, які прибули у слідчий ізолятор; журнал обліку звернень засуджених (ув'язнених) з тілесними ушкодженнями до медичної частини установи; книгу обліку дисциплінар-

⁷⁷ [CPT/Inf\(2016\)10-part. Положення про довічно засуджених.](#)

них стягнень та заохочень; книгу реєстрації порушень режиму утримання ув'язнених / засуджених, що ведеться в кожній установі; журнал обліку застосування спецзасобів. В особових справах, якщо стягнення відбуло, можна ознайомитися з відповідними документами (постановами, рапортами посадових осіб, поясненнями тощо), що слугують підставою для поміщення порушників режиму до відповідних камерних приміщень. Якщо відбуття стягнення триває, матеріали наявні при відповідному ПКТ, ОК, карцері тощо. Оглянути журнал обліку відвідувань ДІЗО, ПКТ, ОК та карцеру адміністрацією установи виконання покарань, психологом раз на тиждень, медичним працівником щоденно.

Особливу увагу звернути на підстави поміщення правопорушників до ОК, ПКТ та карцеру. У призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви скоєння порушення, поведінка ув'язненого/засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення ув'язненого/засудженого щодо суті проступку. Важливо звернути увагу чи уповноважена особа застосувала стягнення, зокрема судові органи.

За кілька проступків, вчинених одночасно, накладається одне стягнення. Вивчаючи ці матеріали (а також особові справи) потрібно звернути увагу, як ретельно і повно проведено перевірки за кожним фактом порушення режиму, чи немає випадків необґрунтованого застосування стягнень (дотримання строків їх накладення, повідомлення про це покараних, своєчасність виконання стягнень та відповідність стягнення до характеру порушення, ступеня вини та особи порушника, можливість оскаржувати самостійно та користуватися послугами захисника).

Якщо поміщення до ОК, ПКТ та карцеру необґрунтоване, або порушник за станом здоров'я не може в ньому перебувати, або приміщення карцеру за своїми умовами не придатне для утримання ув'язнених (холодне, сире тощо), вживаються заходи щодо інформування прокурора та негайного звільнення ув'язненого / засудженого для подальшого відбуття покарання або перебування під вартою на загальних підставах.

ЄПП зазначає, що адміністрація пенітенціарної установи повинна вдаватися до механізмів відновлювального правосуддя та медіації для врегулювання суперечок з ув'язненими / засудженими або поміж ними. Дисциплінарним порушенням може вважатися тільки поведінка, яка може загрожувати внутрішньому розпорядкові, режимові або без-

пеці. Ув'язнені / засуджені, які звинувачуються в дисциплінарних провинах, повинні:

- a) негайно та докладно бути поінформовані зрозумілою їм мовою про характер обвинувачень проти них;
- b) мати достатній час та адекватні умови для підготування свого захисту;
- c) мати можливість захищати себе особисто або із залученням правової допомоги, якщо це потрібно в інтересах правосуддя;
- d) мати можливість вимагати присутності свідків і заслуховувати їх або вимагати їхнього заслуховування від свого імені; та
- e) мати безплатну допомогу перекладача, якщо вони не розуміють мови, якою ведеться слухання, або не можуть нею спілкуватися.

Суворість будь-якого стягнення має бути пропорційна порушенню. Колективні стягнення та тілесні покарання, а також покарання поміщенням до карцеру без вікон і всі інші види негуманного або принизливого покарання мають бути заборонені. Покарання не повинне передбачати повну заборону контактів з родиною. Одиночне ув'язнення може застосовуватися як покарання тільки у виняткових випадках і на конкретно визначений термін, який мусить бути якомога коротшим. Засоби обмеження свободи руху ніколи не повинні застосовуватися для покарання. Жоден ув'язнений у пенітенціарній установі не повинен найматися на роботу або наділятися будь-якими дисциплінарними повноваженнями.

Ув'язнений не повинен каратися двічі за скоєння того самого діяння або вчинку. Тобто не може правомірне накладене та відбуте дисциплінарне стягнення з часом каратися вдруге як кримінальна відповідальність.

Право на доступ до адвоката повинно надаватися кожному затриманому незалежно від того, яке дрібне це правопорушення, у скоєнні якого його підозрюють⁷⁸.

У справі «Станіслав Луценко проти України (№ 2)⁷⁹» від 18.12.2022 Суд встановив брак законних підстав для накладення дисциплінарних стягнень, які призвели до встановлення суворішого режиму ув'язнення та неодноразових переведень між колоніями.

⁷⁸ Доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поводженню. [21-а загальна доповідь, СРТ/Inf\(2011\)28-part1](#).

⁷⁹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h60#Text.

3.4. Особливості проведення інтерв'ю з особами взятими під варту (засудженими / ув'язненими)

Починати спілкування необхідно з представлення та вказання мети відвідування, розкриття повноважень. Спершу треба запитати в особи, взятої під варту (ув'язненого / засудженого), чи бажає вона спілкуватись і відповідати на запитання, наголосити на конфіденційності розмови. Запитати, чи зручно розмовникові розмовляти, чи немає перешкод або загрози протидії адміністрації, а також чи бажає він спілкуватися наодинці, чи при інших в'язнях.

Після отримання згоди необхідно з'ясувати зручну мову спілкування. Зазвичай спілкування моніторів проводиться українською мовою. У разі, якщо особа — іноземець, до розмови може залучатися перекладач або за згодою засудженого особа, яка вільно володіє мовами, доступними для спілкування. Не рекомендується залучати до послуг перекладача осіб, які працюють в установі виконання покарань або слідчому ізоляторі. З особами, які користуються мовою жестів, можна використовувати спілкування шляхом обміну записками. Можливо використовувати програмне забезпечення, в обладнанні, що використовує монітор, зокрема гугол-перекладач.

До розмовника необхідно звертатися на «Ви», на ім'я та по батькові, або «пан / пані» з додаванням імені особи взятої під варту (ув'язненого / засудженого). До неповнолітніх також варто звертатись на «Ви». Під час спілкування необхідно уникати слів та словосполучень, що визначає їх процесуальний статус: «засуджений / ув'язнений», «підозрюваний», а також жаргонів, що пов'язані з кримінальною субкультурою тощо.

Монітор зобов'язаний попередити розмовника, що він не несе відповідальності за повідомлення про скоєння злочину чи іншого правопорушення, як безпосередньо стосовно нього, так і щодо інших осіб.

Абсолютно забороняється запитувати особи, взятої під варту (ув'язненого / засудженого), про скоєний ним злочин чи про злочин, у скоєнні якого його підозрюють, про потерпілу особу та співучасників злочину. Пам'ятати про дотримання принципу недискримінації та не з'ясувати (без реальної необхідності реагування на порушення прав людини) соціальний стан, національність, віросповідання, а також не запитувати інформації, що має конфіденційний характер (сексуаль-

ні уподобання та орієнтацію), щодо близьких родичів (матері, батька, дружини/чоловіка, дітей), а також інформації, яка не стосується порушених ув'язненим питань дотримання прав та свобод.

Під час спілкування необхідно уникати обговорення з розмовником ходу дізнання, досудового слідства або судового розгляду, не давати оцінку процесуальним діям та судовому рішенню. Разом із тим необхідно роз'яснити кримінально-процесуальні права та можливості оскарження.

У разі, якщо особа, взята під варту (ув'язнений / засуджений), перебуває у збудженому (агресивному) стані, висловлює образи та погрози в бік адміністрації, необхідно запропонувати йому заспокоїтись, а вже потім розпочинати чи продовжувати спілкування. У разі продовження таких дій, необхідно роз'яснити неможливість реагування без з'ясування причин такої поведінки та попередити, що монітор може припинити спілкування.

Якщо особа, взята під варту (ув'язнений / засуджений) перебуває в приміщенні ПКТ (ОК), карцеру, необхідно на початку бесіди (інтерв'ю) встановити причину його поміщення до таких приміщень шляхом вивчення матеріалів справи про накладення стягнення.

Під час отримання інформації про порушення прав і свобод засуджених, моніторові необхідно зафіксувати час, місце та обставини скоєння порушення, норму права, яку порушено, коло осіб, причетних до цього, а також можливі докази (наявність свідків та очевидців, документів тощо).

Не підлягає фіксації інформація у вигляді припущень чи здогадок особи, з якою спілкується монітор, а також інформація, отримана з неперевіраних джерел (чуток, пліток) тощо. Якщо інформація отримана не з прямих джерел — монітор фіксує спосіб, яким вона була отримана.

Якщо спілкування ведеться одночасно з кількома засудженими, монітор дає можливість висловитися кожному з розмовників по черзі.

Не допускається форма психологічного чи будь-якого іншого тиску чи приниження осіб, що тримаються в установі з метою отримання необхідної для монітора інформації.

Необхідно попереджати осіб, взятих під варту (ув'язнених / засуджених), що інформація, яку вони повідомляють, монітор буде перевіряти шляхом витребування в адміністрації установи необхідних для цього документів, а також шляхом вивчення особової справи, матеріалів про накладення стягнення та інших документів.

Під час спілкування з неповнолітніми особами може бути присутній психолог або педагог зі складу членів моніторингової групи.

Якщо порушення прав засудженого відбулося в іншому місці, необхідно з'ясувати місце та обставини, за яких воно трапилося.

Під час спілкування з особами взятими під варту (ув'язненими / засудженими), моніторів забороняється висловлювати своє упереджене ставлення до окремих засуджених чи представників адміністрації установи, повідомляти їх про результати попередніх перевірок, що потягли за собою звільнення та притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб установи тощо.

Не допускається проведення бесід з особами, взятими під варту (засудженими, ув'язненими), під час визначеного розпорядком дня установи часу, відведеного для безперервного сну. Також не рекомендується проводити спілкування (інтерв'ю) під час споживання їжі, миття в лазні тощо, що може порушити їхні права. Щодо здобувачів освіти — під час навчального процесу.

Забороняється давати обіцянки приватного характеру, які виходять за межі мандату та порушують норми закону.

3.5. Огляд приміщень СІЗО (УВП з функцією СІЗО)

Під час проведення відвідування НПМ використовується «Орієнтовний маршрут відвідування», що становить схему руху моніторингової групи під час відвідування НПМ до місць попереднього ув'язнення та УВП з функцією СІЗО. (Додаток 2).

Огляд приміщень СІЗО (УВП з функцією СІЗО) охоплює:

контрольно-пропускний пункт (КПП); камери (приміщення) збірного відділення; чергову частину установи; слідчі кабінети; карцери та одиночні камери; камери для утримання різних категорій осіб, узятих під варту, ув'язнених та засуджених; сектор максимального рівня безпеки, де утримуються засуджені до довічного позбавлення волі; камери для утримання неповнолітніх, жінок, взятих під варту; камери (пост) для утримання осіб, які прямують транзитом; гуртожитки для проживання засуджених, залишених для роботи з господарського обслуговування чи благоустрою; харчоблок; лазне-пральний комплекс (лазню); навчально-освітні приміщення для неповнолітніх, кімнати для занят-

тя фізичними вправами, кімнати для телефонних переговорів та користування інтернетом; кімнати психоемоційного розвантаження; кімнати сповідання релігій та зустрічі з представниками різних конфесій; кімнати приймання громадян, передач та надання побачень; робочі місця засуджених, зокрема на виробничих об'єктах установи; прогулянкові дворики.

Адміністрація СІЗО (УВП з функціями СІЗО) створює умови для задоволення особливих потреб ув'язнених і засуджених з інвалідністю та похилого віку. У разі потреби будівлі, режимні корпуси та приміщення обладнуються відповідними конструкційними елементами (поручнями, пандусами, сходовими підоймами тощо)⁸⁰.

У місцях попереднього ув'язнення, у приміщеннях, як-от коридор, чергові частини, КПП, загальні приміщення збірних відділень тощо застосовуються технічні засоби нагляду і контролю (наказ Міністерства юстиції України від 07.09.2023 № 3204/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 26 червня 2018 року № 2025/5» щодо «Порядку використання технічних засобів нагляду і контролю у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України»)⁸¹, про що на видному / доступному місці має бути оповіщення.

Забороняється використання відеокамер і портативних відеореєстраторів у лазнях, роздягальнях, душових і туалетних кімнатах, приміщеннях (камерах), у яких проводяться медичні обстеження (огляди) ув'язнених та засуджених, особистий обшук з роздяганням, та в кімнатах проведення тривалих побачень. Кут огляду відеокамер, які встановлені у житлових приміщеннях і камерах, не повинен охоплювати санітарні вузли та душові. Нагляд і контроль за допомогою відеокамер веде персонал СІЗО однієї статі з ув'язненими і засудженими⁸².

Норма площі в камері на одну взяту під варту особу не може бути менше ніж 2,5 кв. м⁸³, а на вагітну жінку або жінку, яка має при собі дитину, — 4,5 кв. м. Щодо засуджених осіб, які відбувають покарання в СІЗО (на умовах КВК України) площа становить 4 кв. м. Проте КЗК реко-

⁸⁰ П. 4, розділ 4 Матеріально-побутових умов тримання ув'язнених і засуджених, [наказ Мін'юсту № 1769/5 від 14.06.2019.](#)

⁸¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1594-23#Text>.

⁸² П. 4, розділ 2. Особливості обладнання камер та інших приміщень СІЗО. [Наказ Мін'юсту № 1769/5 від 14.06.2019.](#)

⁸³ [Ст. 11 ЗУ «Про попереднє ув'язнення».](#)

мендує в обрахуванні площі камери не враховувати санітарний вузол, відстань між протилежними стінками камери не може бути меншою за 2 м, а камери, які мають площу меншу за 6 кв. м на особу не повинні використовуватись. У разі утримання в одній камері кількох осіб, площа має становити не менше ніж 4 кв. м на одну особу, без врахування санітарного вузла (детальніше — в розділі 3.3).

У СІЗО можуть бути облаштовані камери з поліпшеними умовами тримання, що поширюється на осіб, взятих під варту, з умовою оплати послуг із забезпечення поліпшених умов тримання⁸⁴.

Засуджені, залишені в СІЗО для роботи з господарського обслуговування, розміщуються у відділенні, яке розташовується в окремих приміщеннях на території режимної зони або в камерах ізольованих секцій режимних корпусів. Приміщення (камери) відділення забезпечуються інвентарем та іншими предметами⁸⁵. Територія відділення ізолюється та облаштовується інженерно-технічними засобами охорони, що унеможливають доступ на дільницю сторонніх осіб. У відділенні для тримання засуджених, залишених для роботи з господарського обслуговування, обладнується кабінет начальника відділення, кімната для культурно-масової роботи, кімната для занять спортом, гардероб, сушильні для одягу і взуття, приміщення для зберігання харчових продуктів та вживання їжі, обладнані холодильниками та засобами для підігріву їжі, інші необхідні побутові приміщення. Вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до трьох років, розміщуються в камерах, що подібно обладнуються.

Прийнятих до СІЗО осіб, які прямують транзитом, після перебування у приміщеннях збірного відділення розміщують у камерах на окремому посту з урахуванням вимог роздільного тримання. На дверях камер робиться напис «ТРАНЗИТ». Зазначеним особам надається індивідуальне спальне місце і постільні речі (матрац, подушка, ковдра, постільна білизна), вони забезпечуються триразовим гарячим харчуванням.

Камери, карцери та інші приміщення СІЗО забезпечуються меблями, інвентарем і предметами господарського призначення відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 27 липня 2012 року № 1118/5 «Про затвердження Порядку забезпечення, обліку та експлуатації меблів, інвентарю і предметів господарчого призначення та норм їх за-

⁸⁴ [Наказ Мін'юсту від 15.09.2023 року № 3292/5.](#)

⁸⁵ [Наказ Мін'юсту від 27.07.2012 року № 1118/5.](#)

безпеки і експлуатації в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України»⁸⁶:

1. [Норма забезпечення меблями, інвентарем і предметами господарчого призначення слідчого ізолятора.](#)
2. [Норма забезпечення меблями, інвентарем і предметами господарчого призначення виправної колонії максимального рівня безпеки.](#)

Усе обладнання камер і карцерів міцно монтується до стін та підлоги. Ліжка в камерах встановлюють так, щоб забезпечити право на приватність та життєвий простір осіб, узятих під варту (ув'язнених / засуджених). КЗК рекомендує перетворювати багатомісні камери СІЗО на маломісні, це стосується і приміщень, де відбувають покарання засуджені.

Кожна камера обладнується робочим (денним) та черговим (нічним) освітленням, а також електричними розетками для підімкнення електроприладів. Керування освітленням та розетками ведеться з приміщення молодшого інспектора чергової зміни (старшого по корпусному відділенню) та вимикачами, що встановлюються в коридорах біля вхідних дверей до камер. Денне освітлення персонал СІЗО вмикає та вимикає у час, визначений розпорядком дня. У нічний час доби (з 22:00 до 06:00) персонал чергової зміни під час огляду камер з метою запобігання вчиненню ув'язненим або засудженим суїциду, заподіяння членушкодження або підготування до втечі з-під варту, вмикає чергове (нічне) освітлення. Рівень освітлення не повинен заважати відпочинкові та сну ув'язнених і засуджених.

В установах створюються необхідні житлово-побутові умови. У холодну пору року температура в житлових приміщеннях усіх УВП має підтримуватися на рівні не нижче ніж + 18 °С.

У кожному СІЗО, у тому числі УВП з функціями СІЗО організовується розпорядок дня, розроблений відповідно до типового розпорядку дня ув'язнених і засуджених, яких тримають у СІЗО, що затверджується наказом начальника СІЗО та доводиться до відома ув'язнених і засуджених, а також персоналу СІЗО. Розпорядок дня, виготовлений друкарським способом, вивішується в усіх камерах, виробничих майстернях та інших приміщеннях, де перебувають ув'язнені та засуджені.

У камерах (житлових секціях) СІЗО встановлюються телевізори невеликих габаритів (діагональ до 80 см), холодильники із загальним

⁸⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1274-12#Text>.

об'ємом до 280 літрів та DVD-плеєри з розрахунку один на камеру (житлову секцію), одержані від родичів ув'язнених чи засуджених або інших осіб, придбані через торговельну мережу.

На період оформлення облікових документів прибулі в СІЗО ув'язнені та засуджені розміщуються в приміщеннях збірного відділення на строк не більше ніж дві години з додержанням вимог ізоляції. Приміщення мають бути обладнані місцями для сидіння, забезпечені достатнім освітленням, санвузлами, вентиляцією та умовами, що відповідають санітарно-гігієнічним правилам. Час поміщення осіб до приміщень збірного відділення і час їх переведення до камер фіксуються в книзі чергувань по збірному відділенню⁸⁷.

У СІЗО нема відділення КДІР, проте наявні карантинні камери, які використовуються, зокрема, для довічно засуджених осіб, які можуть прибувати за етапуванням. У разі, якщо в СІЗО нема можливості розмістити новоприбулих ув'язнених і засуджених у карантинних камерах, їх переводять до маломісних або загальних камер. Забороняється поміщення ув'язнених і засуджених з ознаками інфекційних хвороб до маломісних або загальних камер. У такому разі їх мають розмістити в медичних частинах у камерах карантину. У камерах для новоприбулих осіб / карантинних камерах утримуються не більше ніж три доби.

Прогулянкові дворики

Для проведення прогулянок ув'язнених і засуджених на території режимної зони або на даху будинку режимного корпусу розташовуються прогулянкові дворики. У прогулянкових двориках встановлюється спортивний інвентар для занять фізичними вправами (перекладина, бруси), також — якщо є можливість їх розмістити — стіл для гри в настільний теніс, велотренажер, кардіотренажер, силовий тренажер. Для неповнолітніх осіб у прогулянкових двориках рекомендується обладнувати майданчики для гри у мініфутбол, баскетбол, волейбол тощо.

У кожному прогулянковому дворику встановлюється лавка, яка надійно кріпиться до підлоги. Для дітей віком до трьох років влаштовуються пісочниці та гойдалки.

Прогулянкові дворики для хворих на інфекційні хвороби, зокрема на туберкульоз, обладнуються окремо від інших двориків. На две-

⁸⁷ П. 10, розділ 2. [Порядок приймання ув'язнених та засуджених до СІЗО](#). Наказ Мін'юсту № 1769/5 від 14.06.2019.

рях цих двориків робиться напис «Для хворих на інфекційні хвороби». Забороняється одночасно проводити прогулянку в прогулянкових двориках ув'язнених і засуджених, які хворіють на різні інфекційні захворювання.

На дверях прогулянкових двориків обладнуються квартирки для зняття (застосування) наручників. Прогулянкові дворики необхідно обладнувати так, щоб нічого не перешкоджало природному освітленню, а також козирком для захисту від атмосферних опадів.

Організація прогулянки

За [ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#) та КВК, ув'язнені / засуджені, яких утримують у камерних приміщеннях, мають право на щоденну прогулянку тривалістю одна година.

Вагітним жінкам і жінкам, які мають при собі дітей, неповнолітнім, а також хворим з дозволу лікаря та за їхньою згодою тривалість щоденної прогулянки встановлюється до двох годин.

Адміністрація установи повинна створити належні умови проведення прогулянки:

- ▶ фактурне покриття «під шубу» має бути замінене на гладку цементну суміш;
- ▶ прогулянкові двори повинні бути обладнані дахом від атмосферних опадів (1/3 площі двору), водостоком, лавками для сидіння;
- ▶ можливість (інвентар) для того, щоб не менше ніж годину щодня займатися фізичними вправами просто неба;
- ▶ для засуджених, які утримуються в ПКТ, площа прогулянкових дворів має бути не менша ніж 3 м² на одну особу, мінімальний розмір двору — 12 м², великих дворів — не менше ніж 30 м²;
- ▶ у будь-якому разі, внутрішній режим мусить надавати всім ув'язненим можливість проводити на день стільки часу за межами своїх камер, скільки необхідно для нормальної людської та соціальної взаємодії ([пункт 25.2 Європейських пенітенціарних правил](#)).

Кімнати для проведення короткострокових побачень⁸⁸ у закритих умовах

У кімнаті передбачаються kabіни, розділені між собою від підлоги до стелі перегородками. Перегородки заввишки 85 см виконано з дерева та

⁸⁸ Додаток 20 до [наказу Мін'юсту № 1769/5 від 14.06.2019](#) (пункт 7 глави 1 розділу VII).

оббито пластиком, вище часто заклоєно подвійним склом. З одного боку в кабінах устанавлюються стільці для відвідувачів, з іншого — в кабінах для ув'язнених і засуджених — табурети, прикріплені наглухо до підлоги. На випадок прибуття на побачення двох-трьох родичів з дітьми має бути одна або дві кабіни більшого розміру. З торцевого боку кабіна відгороджується та обладнується переговорним пристроєм для контролю за проведенням побачень і місцем для молодшого інспектора чергової зміни. Якщо кількість кабін понад 10, місце для молодшого інспектора устанавлюється з торцевого боку середньої перегородки, що розділяє кабіни для засуджених і відвідувачів, за скляною перегородкою в окремій кімнаті.

Для надання короткострокових побачень засудженим до довічного позбавлення волі, яким відповідно до КВК визначено тримання в приміщеннях камерного типу, а також особам, які притягаються до кримінальної відповідальності за скоєння особливо тяжких кримінальних правопорушень, кабіни додатково обладнуються металевими ґратами, дверима з механічним замком та кватиркою для зняття (надівання) наручників.

Кімнати для проведення короткострокових побачень у відкритих умовах

У кімнаті встанавлюються окремі столи та стільці для ув'язнених, родичів та інших осіб. Столи та стільці прикріплюються наглухо до підлоги. Стіл для молодшого інспектора чергової зміни розташовується на виході з кімнати. Якщо нема стола для молодшого інспектора чергової зміни, контроль за проведенням побачень ведеться за допомогою камер відеоспостереження.

Кімнати для проведення тривалих побачень

До складу кімнати тривалих побачень входять житлові кімнати, кухня, умивальник, вбиральня, духова, комора для зберігання постільних речей та посуду, дитяча ігрова кімната, хол (кімната) для відпочинку, які мають відповідати будівельним нормам і правилам. По змозі, обладнується прогулянковий майданчик на свіжому повітрі.

На всьому інвентарному майні, що перебуває в користуванні, проставляється тавро з назвою установи та датою початку експлуатації. Прання та зберігання постільної білизни проводиться окремо. Планування, оздоблення та декоративне оформлення кімнат тривалих побачень мають відповідати естетичним вимогам.

Приміщення для богослужіння

Ув'язнені та засуджені відправляють релігійні обряди індивідуально в камерах або в обладнаних для цих цілей приміщеннях СІЗО з дотриманням вимог роздільного тримання. Якщо нема окремих приміщень для вірян кількох релігійних конфесій, обряди проводяться в одному приміщенні за графіком. У такому приміщенні передбачається можливість тимчасового розміщення предметів культу на період обряду.

Приміщення для відбуття стягнення

Ув'язнені та засуджені, які відбувають стягнення у вигляді поміщення до карцеру чи дисциплінарного ізолятора, переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери), забезпечуються індивідуальним спальним місцем і постільними речами, що видаються тільки на час сну.

Приміщення для праці

Відповідно до [ст. 16 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»](#) ув'язнені за їхньою згодою та з дозволу слідчого або суду, що ведуть кримінальне провадження, можуть залучатися до праці в межах території СІЗО, що охороняється, у майстернях та робочих камерах із забезпеченням вимог ізоляції та роздільного тримання ув'язнених, правил техніки безпеки під час виконання робіт, норм санітарії та гігієни⁸⁹. З цією метою в майстернях та робочих камерах вивішують протипожежні правила, правила техніки безпеки та витяги із [ЗУ «Про охорону праці»](#), а до робіт допускають лише ув'язнених, які пройшли медичне обстеження.

Лазне-пральне приміщення

Лазне-пральне обслуговування засуджених (осіб, узятих під варту) організовується в будівлі житлової зони установи (режимних корпусах слідчих ізоляторів). Пральня розташовується в одному приміщенні з лазнею з облаштуванням окремого входу. Планування приміщень пральні повинно забезпечувати безперервність і послідовність технологічного процесу прання й не допускати контакту чистого та брудного речового майна. На одній частині пральні передбачаються приміщення для приймання і сортування речового майна, а на іншій — приміщен-

⁸⁹ [Наказ Мініюсту від 22.03.2012 № 442/5 «Про затвердження Положення про майстерню установи виконання покарань, слідчого ізолятора».](#)

ня для прання, сушіння і прасування, лагодження, зберігання і видачі чистого речового майна. Між цими частинами розташовуються санітарний шлюз, що має з обох боків пральні вхід, а також кімната працівників (робітників), духова та туалет. Обидві частини приміщення пральні ізолюються капітальною стіною або перегородкою⁹⁰. Лазня пропускнуго типу забезпечує можливість проведення як гігієнічного миття, так і санітарної обробки. Для цього передбачаються окремі вхід та вихід, приміщення для роздягання (де особи, які миються, передають речове майно до дезінфекційної камери), приміщення для одягання (куди вони виходять після миття і де отримують через віконце відділення камери речове майно, що пройшло дезінфекцію чи дезінсекцію) та місце для стаціонарної дезінфекційної камери. Приміщення для миття засуджених (осіб, взятих під варту) облаштовуються душовими сітками з розрахунку одна на 15 осіб. Вихідні дані для проведення розрахунку потреби в душових сітках — середньоспискова кількість осіб в установі і кількість робочих днів лазні на тиждень. Кожна духова сітка облаштовується водорозбірними кранами для гарячої та холодної води. У разі потреби встановлюються водорозбірні колонки. Якщо нема лазні перепускнуго типу, санітарну обробку проводять у лазні туалетного типу. Штучне освітлення приміщень лазні і пральні проектується з урахуванням вимог законодавства щодо будівельних норм і правил. Світильники в приміщеннях з мокрим і вологим режимом встановлюються, відповідно, герметичного і напівгерметичного типів. Лазня і пральня обладнуються водопроводом, каналізацією, центральним (автономним) опаленням, гарячим водо- та паропостачанням. У лазні й пральні передбачається припливно-витяжна система вентиляції з механічним спонуканням, яка повинна вмикатися і працювати протягом усього робочого дня і забезпечувати кратність повітрообміну в приміщеннях.

Дезінфекцію водогінних мереж, камер, приміщень для проживання, харчування, інших комунально-побутових і кухонно-складських приміщень проводить персонал СІЗО за рекомендаціями медичних працівників.

ЄПП в аспекті приміщень регламентує, що розміщення ув'язнених, і зокрема надання місць для сну повинне проводитися з повагою до

⁹⁰ [Наказ Мініюсту від 08.06.2012 № 849/5](#) «Про затвердження Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах».

людської гідності та, по змозі, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням кліматичних умов і, зокрема, площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції. У всіх будівлях, де ув'язнені повинні мешкати, працювати або збиратися:

- ▶ вікна мусять бути достатньо великими, щоб ув'язнені могли читати чи працювати за природного освітлення в нормальних умовах, та забезпечувався приплив свіжого повітря, крім тих випадків, коли є відповідна система кондиціонування повітря;
- ▶ штучне освітлення мусить відповідати загальноприйнятим технічним нормам; та
- ▶ повинна бути передбачена система сигналізації, яка дає змогу ув'язненим негайно встановлювати контакт із персоналом.

Національне законодавство мусить містити механізми, які не допускають порушення цих мінімальних вимог внаслідок перенаповнення в'язниць. Ув'язнених зазвичай треба розміщати на ніч в окремих камерах, за винятком тих випадків, коли їм зручніше розташовуватися разом з іншими ув'язненими. Спільне розміщення допускається лише в тому разі, коли приміщення придатне для цього та самі ув'язнені підходять один одному. По змозі, ув'язненим варто надавати вибір, перш ніж розміщати їх для сну в одному приміщенні з іншими ув'язненими.

Скільки це можливо, ув'язненим, справи яких ще не розглянуті в суді, має надаватися можливість розміщення в одиночних камерах, якщо тільки вони не віддають перевагу спільному розміщенню з іншими ув'язненими, справи яких ще не розглянуті в суді, або якщо суд не ухвалив спеціальної постанови щодо характеру розміщення конкретного ув'язненого, справу якого ще не розглянуто в суді.

Всі частини кожного пенітенціарного закладу повинні постійно утримуватися в порядку та чистоті. Коли ув'язнених поміщають до пенітенціарної установи, камери або інші приміщення, в яких вони розміщаються, мусять бути чистими. Ув'язнені повинні мати безперешкодний доступ до санітарних засобів, які відповідають вимогам гігієни та дають змогу усамітнитися. Ванних і душових повинно бути достатньо для того, щоб кожен ув'язнений міг користуватися ними за температури, яка відповідає клімату, по змозі, щодня.

3.6. Підбиття підсумків за участю керівництва СІЗО / УВП з функціями СІЗО

Після проведення відвідування НПМ, група має обов'язково зустрітися з начальником місця несвободи або його заступником для підбиття підсумків. Під час зустрічі необхідно повідомити керівництво місця несвободи про попередні результати візиту, загальну інформацію про перевірку та основні зауваження, які виявила моніторингова група в ході своєї роботи. Починати підсумки варто з виконання попередніх рекомендацій щодо усунення виявлених недоліків, виявлені позитивні моменти, після чого переходити до виявлених порушень.

Необхідно роз'яснити як запобігати порушенням прав людини, довести про наявність передових практик, які можна запровадити та використовуються в інших СІЗО / УВП (з функціями СІЗО), повідомити про звіти та вимоги КЗК та рішення ЄСПЛ.

Наприкінці зустрічі потрібно подякувати керівнику за сприяння у проведенні перевірки. Повідомити, що для опрацювання та вивчення отриманої інформації потрібен час і орієнтовно протягом місяця установі буде скерований розширений звіт із зазначенням виявлених недоліків та пропозицій щодо їх усунення. Також надати інформацію, що звіт із відповідними рекомендаціями, *за наявності підстав*, може бути направлений до відома та реагування в межах компетенції до органів державної влади, органів місцевого самоврядування відповідної територіальної громади, інших органів, організацій, установ, підприємств незалежно від форми власності та підпорядкування.

З урахуванням результатів відвідування НПМ Уповноважений (керівник Секретаріату, представник Уповноваженого НПМ, директор Департаменту НПМ) вносить до органів державної влади, державних органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності пропозиції щодо запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведінки та покарання. З метою усунення виявлених відвідуванням НПМ порушень прав і свобод людини і громадянина Департамент НПМ, регіональне представництво Уповноваженого готують і подають на підпис Уповноваженого подання для внесення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, для їхніх посадо-

вих і службових осіб. У разі виявлення в ході відвідування НПМ необхідності розв'язання питання про відповідність до Конституції України (конституційності) закону України чи іншого правового акта Верховної Ради України, акта Президента України та Кабінету Міністрів України, правового акта Автономної Республіки Крим; офіційного тлумачення Конституції України Департаментом НПМ, регіональним представництвом Уповноваженого готується та подається Департаментом НПМ на підпис Уповноваженому конституційне подання Уповноваженого для внесення до Конституційного Суду України. За наявності достатніх підстав за фактами виявлених за результатами відвідування НПМ порушень і недоліків Департамент НПМ, регіональне представництво Уповноваженого готують і подають на підпис Уповноваженому (керівникові Секретаріату Уповноваженого, представникові Уповноваженого НПМ, директорові Департаменту НПМ) листи до органів державної влади, місцевого самоврядування, організацій, установ, підприємств про ініціювання порушення дисциплінарних проваджень, проваджень у справах про адміністративні правопорушення, кримінальних проваджень, проведення перевірок, ревізій, аудитів підпорядкованих та підконтрольних органів, організацій, установ, підприємств, реалізації інших повноважень Уповноваженого.

Попередити керівництво, що за наслідком складання звіту буде встановлений строк для реагування та надання відповіді. У разі невиконання законних вимог Уповноваженого або представників Уповноваженого працівник Секретаріату Уповноваженого або представник Уповноваженого складає протокол про адміністративне правопорушення [за ст. 188–40 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#).

За результатами відвідування інформація (пресреліз) про виявлені порушення прав людини і громадянина оприлюднюється на офіційному сайті Уповноваженого або іншим способом протягом трьох робочих днів з дня закінчення відвідування.

Звіт відвідування НПМ після погодження Уповноваженим доповідної записки оприлюднюється на офіційному сайті Уповноваженого з дотримання вимог чинного законодавства про захист персональних даних.

ДОДАТКИ

Додаток 1 Алгоритм дій у разі виявлення ознак неналежного поведження

Під час відвідування НПМ головне джерело інформації про порушення — конфіденційне інтерв'ю із засудженими та особами, взятими під варту, а також матеріали особових справ засуджених, службових перевірок, журнали та книги обліку, медична документація. З метою виявлення фактів неналежного поведження та видів покарань також проводиться візуальний огляд ув'язнених/засуджених, щоб виявити тілесні ушкодження. І необхідно зробити детальний опис ушкоджень та обставин їх отримання, провести фотофіксацію (з дозволу ув'язнених / засуджених).

Моніторингова група перевіряє наявну інформацію у службовій документації щодо обставин та умов отримання тілесного ушкодження.

Аналіз документації:

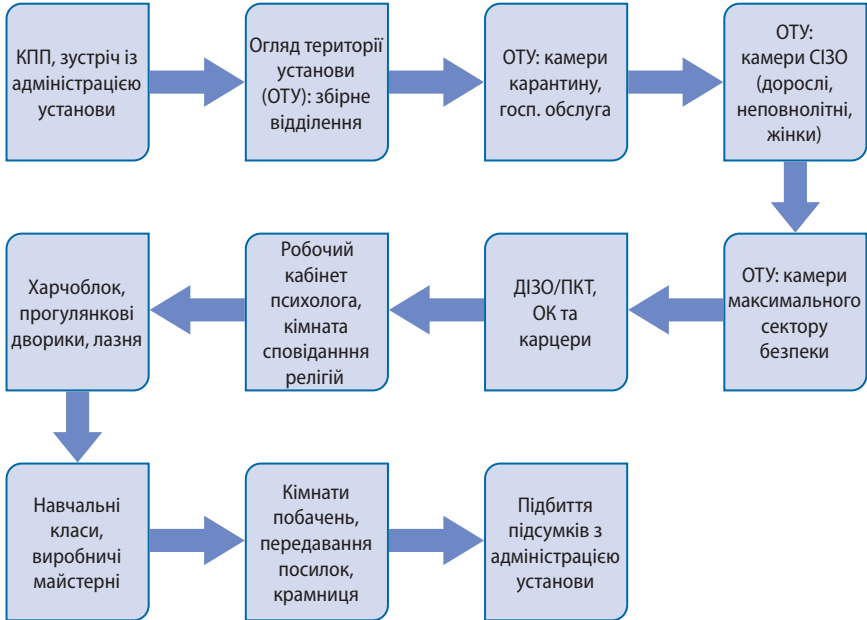
- ▶ медична документація на факт належної фіксації;
- ▶ факт повідомлення керівництва СІЗО / УВП про виявлення тілесних ушкоджень прокурора та чи зафіксовано це в Журналі обліку виявлених тілесних ушкоджень у осіб, які прибули до установи виконання покарань;
- ▶ факт фіксації отримання травми в КоЗП та чи виконують службові особи установ вимоги наказу Міністерства юстиції України від 02.02.2017 № 254/5 «Про затвердження Порядку прийняття та обліку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Перевірці підлягають також Журнал обліку рапортів про порушення режиму та інших повідомлень про правопорушення, Журнал обліку засуджених, які перебувають у короткочасних виїздах або в закладах охорони здоров'я, Журнал обліку перевірок засуджених, які перебувають у закладах охорони здоров'я.

Фіксація монітором факту виявлення неналежного поведження не залежить від суб'єкта, що спричинив тілесні ушкодження. Хто був суб'єктом неналежного поведження (персонал, інші ув'язнені / засуджені, треті особи) — важливо лише для звітування.

Додаток 2

Орієнтовний маршрут відвідування

Додаток 3

Анкета для спілкування з ув'язненими / засудженими особами

- ▶ Ставити відкриті та загальні питання, щоб налагодити зв'язок: скільки людина перебуває в цій установі, чи вперше в цій установі. Якщо людина може порівняти цю установу з іншою — запитати її про це.
- ▶ Запитати, як проходить день ув'язненого / засудженого. Під час розповіді можна перейти до конкретніших питань: які події відбулися, що незвичне в чинному порядку на його думку?
- ▶ Чи виникають конфлікти ситуації між засудженими і як вони розв'язуються, яка роль адміністрації у їх залагодженні? Чи застосовувалися до нього дисциплінарні стягнення, за які проступки? Чи існує можливість уникнути покарання, оскарження рішення адміністрації, можливість та якість отримання правової допомоги?
- ▶ За які вчинки адміністрація надає заохочення?
- ▶ Як особа розуміє поняття «жорстоке поводження»? Якщо ув'язнений повідомляє про випадки жорстокого поводження, варто поставити питання, чи готовий він підтвердити свої слова при представниках правоохоронних органів (прокуратури)? І подати відповідну заяву. У разі відмови інформація має бути зафіксована на конфіденційній основі для організації подальшої перевірки.
- ▶ Чи має особа доступ до інформації та контакту із зовнішнім світом (надання побачень: короткострокових та тривалих; який порядок надання телефонних розмов, короткострокових відпусток; отримання посилок, передач; листування)? У відвертій розмові варто запитати, чи знає співрозмовник про випадки порушення прав інших ув'язнених / засуджених, якщо так — попросити конкретнішу інформацію або назвати осіб, з якими можна про це поговорити. Чи забезпечений роботою, скільки часу триває робочий день, яка охорона праці? Чи є індивідуальне спальне місце та умови проживання (описати)? Чи існує можливість відвідувати лазню (яка періодичність)? Як організовано прання та заміну постільних речей та одягу, білизни?
- ▶ На окремі питання варто дати кілька відповідей на вибір особи — питання щодо забезпечення харчуванням, комунально-по-

бутовими послугами, доступом до свіжого повітря (скільки часу перебуває на повітрі). Як організована медична допомога, доступ до лікаря, з яких питань йому надавалася допомога? Як часто проводиться санітарно-гігієнічна обробка місць загального користування?

- ▶ Запитати, що варто відвідати в установі та з ким поспілкуватися.

Додаток 4

Анкета фіксації результатів відвідування НПМ для цього типу місця несвободи

Карта спостереження

(заповнюють члени моніторингової групи)

Установа для моніторингу

(найменування установи)

Дата «___» _____ 20__ року,
час відвідування _____
(год. хв.)

1. Керівництво установи

1	Керівник слідчого ізолятора (УВП з функціями СІЗО) (спеціальне звання, П. І. Б.)	_____ _____ _____ _____
2	Працівники установи, які присутні під час моніторингу (посада, спеціальне звання, П. І. Б.)	_____ _____ _____ _____ _____

Обставини, що перешкоджають проведенню моніторингу, вказати причини, пояснення керівництва установи _____

2. Загальна інформація про установу

Рік побудови установи _____;

Планове наповнення установи _____;

Кількість ув'язнених на час моніторингу _____;

Кількість персоналу _____, з них атестованих _____.

3. Виявлення випадків катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання (ст. 28 Конституція України)

Критерій оцінювання	Відповідність критерію	
Чи відомі засудженим випадки катування / жорстокого поводження? (азначити)		
Візуальні ушкодження засуджених (якщо так, азначити в окремих нотатках детальний опис ушкоджень та обставини їх отримання, фотофіксація)	так	немає
Наявність скарг засуджених (ув'язнених) на катування, інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження під час перебування в установі	так	немає
Якщо так — азначити, які саме (стислий зміст, конкретні факти)	так	немає
Чи пов'язані скарги з незаконними діями службових або інших осіб (азначити)	так	ні
Чи проходили постраждали(-лі) медичний огляд з метою фіксації тілесних ушкоджень (азначити причини відмови)	так	ні

Чи погоджується постраждалий(-лі) подати офіційну скаргу на неправомірні дії адміністрації установи (зазначити причину відмови)	так	ні
Безпека співіснування засуджених (зазначити)	під контролем персоналу	заходів не вживають
Проведення перевірок випадків неправомірних дій персоналу тощо (зазначити)	так	ні

4. Дотримання права на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України)

Чи проводять із засудженими семінари з безпеки та належного поведіння, самокерованої поведінки	так	ні
Чи трапляються конфлікти (бійки) між засудженими?		
Як часто? (зазначити)		
Як розв'язуються можливі конфлікти між засудженими?		
(зазначити)		
Чи відомі засудженим випадки неправомірних дій з боку засуджених чи персоналу?		
Які саме? (зазначити)		

Візуальні ушкодження засуджених (<i>вказати</i>)	зафіксовані	нема
Безпека співіснування засуджених (<i>вказати</i>)	задовільно	незадовільно
Підстави для законного перебування СІЗО / УВП (судове рішення) (<i>вказати</i>)		

4.2. Психологічний супровід засуджених (ув'язнених)

Загальний емоційний стан засуджених	<i>задовільний</i>	<i>незадовільний</i>
Реакція засуджених на персонал (адміністрацію) закладу (<i>готовність до співпраці</i>)	<i>позитивна</i>	<i>негативна</i>
Реакція засуджених на монітора (<i>готовність до співпраці</i>)	<i>позитивна</i>	<i>негативна</i>
Чи мають засуджені можливість звернутися до психолога на власне бажання?	<i>так</i>	<i>ні</i>
Чи є в кожного засудженого індивідуальна програма психологічної роботи?	<i>так</i>	<i>ні</i>
Наявність планів і журналів обліку індивідуальних і групових занять психолога із засудженими		
<i>види заходів, їхня кількість, частота, реальне виконання</i>		

Група ризику — індивідуальні заходи		
<i>порядок та частота проведення, фіксації</i>		
Планова психодіагностика та психокорегувальні заняття, профілактика суїциду з іншими вихованцями		
<i>порядок та частота проведення, фіксації</i>		
Індивідуальні звернення		
<i>без обмежень, у разі потреби</i>		
Робота з особами, які готуються до звільнення		
<i>що охоплюють заходи розкрити заходи</i>		
<i>за який час до звільнення вони починаються, якість та ефективність</i>		
Залучення фахівців соцслужби, служби зайнятості, юристів, психологів і працівників інших державних організацій		
<i>за якими напрямками:</i>	<i>психологічна компетентність, соціальна компетентність, правова компетентність, основи здорового способу життя інші</i>	

5. Право на достатній життєвий рівень, що охоплює достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48 Конституції України)

5.1. Зовнішній вигляд

Відповідність одягу та взуття до сезону	відповідає	не відповідає
Стан одягу та взуття (можливість ремонту, зазначається)	задовільний	незадовільний
Зовнішній вигляд засуджених (охайність, чистота)		
Можливість прання натільної білизни та власного одягу (зазначається)		
Можливість зміни та ремонту одягу (зазначається)		
Графік роботи перукарні		
Графіки роботи швейної та взуттєвої майстерень		

5.2. Умови тримання осіб, взятих під варту, засуджених до довічного позбавлення волі

Критерій оцінювання		Слідчий ізолятор	Сектор максимального рівня безпеки
Кількість режимних корпусів			
Кількість камер	загальних	кількість місць	
		норма площі на 1 особу	
	маломісних	кількість місць	
		норма площі на 1 особу	
Корпус неповнолітніх		кількість камер	
		кількість місць	
		норма площі на 1 особу	

Корпус для тримання жінок	<i>кількість камер / місць</i>		
	<i>норма площі на 1 особу</i>		
Камера для жінок з дітьми			
Господарська обслуга (зазначається)		* умови тримання засуджених, залишених для роботи з господарського обслуговування, оцінюються за критеріями оцінювання для ділянки ресоціалізації виправної колонії	
Збірне відділення			
Санпропускник			
▶ кімната проведення особистих обшуків			
▶ роздягальня			
▶ душова з достатньою кількістю сіток для миття			
▶ надання перукарських послуг			
Санітарний стан приміщень			
Камери для тримання ув'язнених, зокрема «транзиту»:			
▶ кількість кабін-боксів,			
▶ розрахована кількість місць у боксах: <i>одиначні загальні</i>			
▶ кількість осіб у боксах: <i>відповідає кількості осіб не відповідає</i>			
▶ час тримання у боксах: <i>до 2 годин понад 2 години</i>			
▶ вентиляція: <i>свіже повітря задуха</i>			
▶ освітлення: <i>достатнє недостатнє</i>			

<ul style="list-style-type: none"> ▶ санвузол: <i>санітарний стан вивід на прохання нема</i> 		
<p>Неналежні умови тримання в боксах / камерах збірного відділення <i>(короткий опис)</i></p>		
Умови тримання в камерах режимних корпусів		
<p>Наявність приміщень у режимних корпусах:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ кімнати приймання лікарем ▶ приміщення для тимчасового тримання ув'язнених (відстійники) ▶ приміщення для миття та зберігання посуду ▶ кімнати особистої гігієни (душові) ▶ сушильня, кімната для зберігання особистих речей 		
<p>Санітарний стан приміщень, обладнання необхідним інвентарем <i>(зазначається)</i></p>		
<p>Забезпечення камер необхідним інвентарем:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ достатність індивідуальних спальних місць ▶ забезпечення норми площі ▶ вішалка для одягу, стіл, лава ▶ побутові предмети (телевізор, електрочайник тощо) 	Короткий опис	
Опалення		
<p><i>температурний режим (зазначається)</i></p>		
Туалет, умивальник (з розрахунку 1 кран на 10 осіб)		
<p><i>обладнаний автоматичним зливом / не обладнаний</i></p>		
<p>санітарно-гігієнічний стан <i>(зазначається)</i></p>		

Доступ до води		
<i>вода надходить постійно персонал перекиває відкритий доступ до питної води бачок для питної води</i>		
санітарно-гігієнічний стан (зазначається)		
Наявність постільних речей у кожного ув'язненого / засудженого		
<i>матрац, подушка, ковдра 2 простирадла, наволочка</i>		
стан постільної білизни, прання, прожарювання (зазначається)		
Двори для прогулянок		

5.3. Харчування

Вартість харчування на одного засудженого / ув'язненого на день: _____

Наявність меню на харчоблоці <i>(перспективне меню на 14 днів)</i>		
Можливість уживати їжу в непризначений час, у перервах між споживаннями їжі <i>(вказати як і де)</i>		
Органолептичні властивості їжі <i>(зазначається)</i>	задовільно	незадовільно
Стан та якість питної води <i>(зазначається)</i>	задовільно	незадовільно
Зберігання харчових продуктів <i>(зазначається)</i>	задовільно	незадовільно
Зовнішній вигляд працівників їдальні та кухні	задовільно	незадовільно
Дієтичне харчування <i>(зазначається)</i>	надається	відсутнє
Наявність скарг на погане харчування <i>(зазначається)</i>		

Харчоблок, кухня, підсобні приміщення		
загальний стан	задовільно	незадовільно
освітлення	задовільно	незадовільно
прибирання (оцінка чистоти)	задовільно	незадовільно
вентиляція	задовільно	незадовільно
температурний режим		

5.4. Одержання засудженими посилок / передач, робота крамниці

Кімната для приймання посилок / передач (наявність окремого приміщення, суміжного з приміщенням для відвідувачів, режим роботи)			
Обладнання кімнати	<i>стіл для перевірки вмісту передач, стілець</i>		
	<i>полиці для розкладання передач (стелаж стаціонарний)</i>		
	<i>терези з набором гир (ваги настільні)</i>		
	<i>тара: корзини, сумки для рознесення передач у камери</i>		
	<i>умивальник, дзеркало, мило та рушник</i>		
	<i>білі халати для персоналу</i>		
	<i>інструмент для перевірки вмісту передач</i>		
	<i>набір столових ножів та дощок для розроблення продуктів</i>		
Крамниця (наявність окремого ізольованого приміщення)			
Обладнання кімнати	<i>стіл для перевірки вмісту передач, стілець</i>		
	<i>полиці для розкладання передач (стелаж стаціонарний)</i>		
	<i>терези з набором гир (ваги настільні)</i>		

	<i>тара: корзини, сумки для рознесення передач у камери</i>		
	<i>умивальник, дзеркало, мило та рушник</i>		
	<i>білі халати для персоналу</i>		
	<i>інструмент для перевірки вмісту передач</i>		
	<i>набір столових ножів та дощок для розроблення продуктів</i>		
Санітарний стан приміщень та інвентарю (зазначається)			
Наявність скарг громадян щодо організації приймання передач (основні проблеми)			

5.5. Організація миття засуджених і прання білизни

Організація миття ув'язнених / засуджених і прання білизни			
Наявність графіка миття та прання білизни (пропускна спроможність лазні повинна забезпечувати не менше ніж 4-разове на місяць миття) <i>щотижневе</i> <i>кількість часу миття на 1 особу</i> <i>нерегулярне</i> <i>не ведеться</i>			
Якість прання білизни (зазначається)		задовільна	низька
Заміна постільної білизни <i>щотижнева</i> <i>власна білизна</i>			
Забезпеченість чистильно-мийними засобами (зазначається)			
Відповідність приміщень лазні до санітарних норм	санітарний вузол: наявний <i>нема</i>		

	вентиляція: <i>свіже повітря</i> <i>задуха</i> <i>сирість</i>		
	освітлення: <i>достатнє</i> <i>недостатнє</i>		
	прибирання: <i>графік прибирання</i> <i>(санітарний день)</i> <i>своєчасне</i> <i>брудно, засмічено</i>		
Справність обладнання та інвентарю	душова з достатньою кількістю сіток для миття <i>(азначити кількість)</i>		
	регулювання тиску та температури води		
	безпе́чність користування інвентарем <i>(гумові коврики, справність електромереж тощо)</i>		
	кількість прожарювальних камер <i>потребує ремонту</i>		
	кількість пральних машин <i>потребує ремонту</i>		
	наявність прасувальних машин (прасок) <i>потребує ремонту</i>		
Приміщення, що потребують поточного ремонту <i>(азначається)</i>			
Наявність скарг ув'язнених щодо побутового забезпечення <i>(основні питання):</i>			

6. Дотримання права на приватність (ст. 8 ЄКПЛ)

Відповідність встановлених систем відеоспостереження на нагляду		
<ul style="list-style-type: none">▶ інформування засуджених (ув'язнених) про ведення відеоспостереження▶ ведення постійного відеонагляду в камерах▶ огляд відеокамери (спостережних вічок) охоплює санітарний вузол / душову кабінку (зазначається)		
Відповідність приміщення для телефонних розмов, короткострокових і тривалих побачень		
<ul style="list-style-type: none">▶ окреме приміщення з відгородженими кабінами з переговорним пристроєм▶ надання приватних бесід▶ спільне приватне проживання у приміщенні готельного типу (зазначається)		
Доступ до приватного листування		
<ul style="list-style-type: none">▶ забезпечується▶ наявність цензури кореспонденції (зазначається)		
Обладнання санітарних вузлів		
<ul style="list-style-type: none">▶ окрема кімната▶ відгороджений напівстілкою▶ не відгороджений		
Обладнання душових кабін у лазні		
<ul style="list-style-type: none">▶ окремі кабінки▶ не відгороджене місце		
Можливість зберігати особисті речі		
<ul style="list-style-type: none">▶ наявність кімнат і місць для зберігання особистих речей▶ доступ до особистих речей▶ можливість бути присутнім під час проведення обшуку▶ присутність інших осіб під час проведення обшуку з роздяганням (зазначається)		
Загальний висновок щодо дотримання права на приватність (зазначається)		

7. Дотримання права на правову допомогу (ст. 59 Конституції України)

Доступ до захисника (адвоката)			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>обладнання кімнати для проведення побачень із захисником</i> ▶ <i>надання побачень без обмежень</i> ▶ <i>забезпечення приватності побачень</i> 			
Доступ до інформації про свої права та пільги	наявність планів та заходи з правового виховання		
	наявність книг, брошур, нормативно-правових документів про права ув'язнених		
	наявність інформаційних стендів про права засуджених (плакати, стенди тощо)		
Сприяння адміністрації установи в отриманні документів, що стосуються ув'язненого / засудженого			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>надання копій у 5-денний строк</i> ▶ <i>вручення під розписку</i> ▶ <i>можливість зберігати при собі документи та їх копії, які були зроблені під час досудового розслідування</i> 			
Право на скаргу			
Можливість викладати пропозиції, заяви та скарги в усній або письмовій формі від свого імені			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>наявність скриньки скарг</i> ▶ <i>порядок реєстрації та своєчасне направлення скарг (протягом 3-х діб)</i> ▶ <i>ознайомлення з відповідями на відправлену кореспонденцію (протягом доби)</i> 			
Порядок реєстрації та направлення скарг, що не підлягають переглядові (протягом доби)			
Можливість оскаржити рішення адміністрації			
<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>правоохоронні органи (МВС, СБУ, ДПтС)</i> ▶ <i>органи прокуратури</i> ▶ <i>суд</i> ▶ <i>омбудсман</i> 			

Наявність стендів з інформацією про порядок звернення до компетентних органів та організацій (адреси, номери телефонів гарячих ліній, графіки приймання з особистих питань тощо)		
Особисте приймання начальника установи (наявність графіка, розв'язання питань)		
Проведення розслідувань за зверненнями про порушення прав (зазначається)		

8. Система заохочень і дисциплінарних стягнень

8.1. Стимулювання правослухняної поведінки

Проведення персоналом заходів виховного характеру: ▶ занять із трудотерапії ▶ заходів з оздоровлення ▶ дозвільних, спортивних заходів (інше зазначається)	так	ні
Можливість обирати вид занять на дозвіллі на власний смак. Приблизний перелік дозвільних занять (гуртки за інтересами, студії, секції тощо):	1. 2. 3. 4. 5.	
Скільки годин загалом становить вільний час засуджених?		
Обізнаність осіб із системою заохочень і дисциплінарних стягнень (чи знають ув'язнені, за що і як їх можуть покарати?)	так	ні

Фіксація заходів дисциплінарного впливу на засуджених (<i>наявність журналу, опитати засуджених</i>): ▶ профілактична бесіда ▶ попередження ▶ догана ▶ сувора догана ▶ грошовий штраф до двох мінімальних розмірів заробітної плати ▶ скасування поліпшених умов тримання	так	ні
Дотримання порядку поміщення ув'язнених / засуджених у ДІЗО, ПКТ (ОК), карцер	так	ні
Кількість випадків поміщення (<i>порівнюючи за 3 р.</i>) ▶ ДІЗО ▶ ПКТ (ОК) ▶ карцер		
Застосування не передбачених законодавством методів та заходів покарання (<i>зазначається</i>)	так	ні
Необґрунтована відмова особам у застосуванні передбачених законодавством пільг (<i>зазначається</i>)	так	ні
Невмотивоване переведення осіб до іншої установи (<i>зазначається</i>)	так	ні

8.2. Умови тримання засуджених та ув'язнених у ДІЗО, ПКТ (ОК) і карцері

Критерій оцінювання	ДІЗО	ПКТ(ОК)	Карцер
Кількість камер			
Кількість осіб тримається			
Підстава для тримання: ▶ у приміщенні камерного типу (<i>одиначна камера</i>) (<i>судове рішення</i>) ▶ у ДІЗО, карцері (<i>постанова начальника установи</i>)			
Температурний режим (<i>зазначається</i>)			

Дотримання норми площі (зазначається)			
Вентиляція (стан зазначається)			
<i>примусова природна припливна доступ до свіжого повітря доступу нема</i>			
Природне освітлення			
<i>достатнє для читання та писання недостатнє на вікнах жалюзі</i>			
Штучне освітлення: лампи-жарівки			
<i>справне несправне</i>			
Нічне освітлення			
<i>наявне потребує ремонту нема</i>			
Санітарний вузол (стан зазначається)			
<i>задовільний перебуває в антисанітарному стані потребує ремонту відокремлений не відокремлений</i>			
Двори для прогулянок			
кількість дворів для прогулянок <i>кількість осіб, що одночасно перебувають у дворі площа (м²)</i>			
розташування дворів <i>на верхніх поверхах (кількість) на режимній території (кількість)</i>			
перебування утримуваних у дворах: ▶ час відведений розпорядком дня установи на проведення прогулянки ▶ кількість персоналу, залученого до виведення ув'язнених на прогулянку ▶ середній час перебування на свіжому повітрі			

Обладнання прогулянкових дворів ▶ стіни: <i>гладка цементна суміш</i> <i>виконані «під шубу»</i> ▶ покрівля від атмосферних опадів: <i>є (1/3 площі двору)</i> <i>нема</i> <i>потребує ремонту</i> ▶ доступ до відкритого повітря ▶ наявність стоку води ▶ місця (лави) для сидіння ▶ приладдя для занять фізичними вправами: <i>бруси</i> <i>перекладина</i> <i>тенісний стіл</i> <i>баскетбольне кільце</i> <i>(інше зазначається)</i>			
Умови, що негативно впливають на проведення прогулянки <i>(зазначається)</i>			

9. Право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35 Конституції України)

Доступ до богослужіння та релігійних обрядів	так	ні
Наявність місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії	так	ні
Кількість релігійних конфесій, які проводять обряди <i>(зазначається):</i>		
Визначений час та графік (у разі необхідності) проведення обрядів		

10. Контакти із зовнішнім світом (ст. 28 Конституції України)

Органи місцевої влади та громадські організації		
Віддаленість установи від обласного / районного центру (вказати відстань, км; проблемні питання)		
Взаємодія з громадськими організаціями	так	ні
Вказати, які громадські організації контактують із закладом (зазначається)		
Проведення безплатних (благодійних) виступів професійних творчих колективів (театрів, філармоній тощо) Проведення платних заходів коштом засуджених і за їхньою згодою		
Взаємодія з місцевими органами влади	так	ні
Діяльність спостережної комісії (зазначається)		
Доступ до інформації		
Доступ до перегляду телевізійних програм: ▶ контроль за переглядом телевізійних програм, фільмів з боку персоналу ▶ наявність графіку (години перегляду)		
Радіофікація приміщень (Радіотрансляції ведуться централізовано від єдиного радіотрансляційного вузла)		
Бібліотека		
Наявність читальної зали	так	ні
Наявність періодики (газети, журнали)	так	ні
Частота поновлення літератури		

Телефонні розмови		
Доступ до телефона, тривалість розмови	так	ні
Плата за телефонну розмову	платні автомати	безплатні автомати
Наявність журналу, де фіксуються телефонні розмови (порядок проведення зазначається)	так	ні
Побачення		
Графік побачень з родичами (наявність):	коротко- строкові побачення	тривалі побачення
Наявність кімнат для короткотривалих побачень (кількість зазначається)	так	ні
Загальний стан кімнат для короткотривалих побачень	задовільно	незадовільно
Наявність кімнат для тривалих побачень: ▶ звичайні (вартість койко-міся) ▶ люкси (вартість койко-міся)	так	ні
Загальний стан кімнат для тривалих побачень	задовільно	незадовільно
Кореспонденція		
Можливість користуватися поштою	задовільно	незадовільно
Забезпеченість папером, конвертами, ручками	задовільно	незадовільно
Дотримання персоналом порядку перегляду змісту листування (які листи і хто перевіряє?)		
Порядок відправлення кореспонденції (зазначити)		

11. Право на освіту (ст. 53 Конституції України)

Наявність навчального закладу (консультативний пункт)	так	ні
<ul style="list-style-type: none"> ▶ наявність укладеного договору ▶ кількість обладнаних класів для навчання ▶ затверджений розклад занять ▶ навчальні плани ▶ забезпеченість зошитами <p><i>(інше зазначається)</i></p>		
Стан навчально-методичного приладдя		
Забезпечення навчальною літературою		
<p>Можливість скласти зовнішнє незалежне обстеження:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ реєстрація для складання ЗНО (НМТ) ▶ отримання сертифікату 		
<p>Можливість вибору вихованцями форм навчання, факультативів, позакласних занять</p> <p><i>(зазначається)</i></p>		
<p>Проведення занять для педагогічно занедбаних та неуспішних учнів <i>(зазначається)</i></p>		
<p>Якщо так, то які? Навчаються згідно з планом індивідуальної роботи</p> <p>Ця категорія вихованців навчається в класі вирівнювання знань за індивідуальною програмою</p>		
<p>Доступ до професійно-технічної та вищої освіти</p> <p><i>(зазначається)</i></p>		

12. Право на працю та захист від експлуатації (ст. 43 Конституції України)

Наявність виробничих майстерень (зазначається):	так	ні
1. 2. 3. 4. 5.		
Порядок залучення засуджених до праці в майстерні		
Відповідність кількості виведених на роботу засуджених до змінного завдання та наявних виробничих потужностей		
Індивідуалізація залучення засуджених до праці (враховується стать, вік, працездатність, стан здоров'я, спеціальність засудженого)		
Ознайомлення засуджених з технікою безпеки під час експлуатації устаткування та правилами охорони праці (проведення інструктажів, ведення журналів)		
Доведення до засуджених норм виробітку (змінних завдань) та оплати праці (наявність обладнаних інформаційних куточків)		
Тривалість робочої зміни	від ____ до _____ год.	
Обґрунтованість виведення засуджених у третю зміну (необхідність передбачена технологічним процесом)		

Нарахування заробітку, оплата праці		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ у нічний ▶ понаднормовий час ▶ вихідні дні 		
Відшкодування за шкідливі умови праці		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ скорочений робочий день (<i>на 1 год</i>) ▶ додаткова видача молока (<i>0,5 л на день</i>) 		
Відрахування із заробітку		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ податок з доходів фізичних осіб; ▶ аліменти; ▶ вартість одягу, взуття, білизни (крім вартості спецодягу); ▶ вартість харчування, комунально-побутових та інших наданих послуг (крім вартості спецхарчування); ▶ за виконавчими листами на користь громадян; ▶ за виконавчими листами на користь юридичних осіб; ▶ відшкодування матеріальних збитків, заподіяних засудженими державі під час відбування покарання 		
Залучення засуджених (ув'язнених) до робіт з благоустрою		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ наявність та дотримання графіку ▶ тривалість (час) залучення до безоплатних робіт (не більше ніж 2 год) 		

13. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу (ст. 49 Конституції України)

Медичний огляд			
Медичне обстеження осіб, які прибули до установи	так	вибірково	ні
Зазначається, які саме категорії новоприбулих проходять медичний огляд (<i>хворі на вигляд; на прохання, за скаргою, усіх без винятку тощо</i>)			
Присутність осіб у приміщенні під час медичного огляду	інші в'язні	медичні працівники	конвой

Порядок проведення первинного огляду новоприбулих		
<i>Антропометричні дослідження, збір даних, об'єктивне обстеження лікаря, лабораторне дослідження (аналіз сечі, крові на RW)</i>		
Умови в кімнаті лікарського приймання		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ санітарно-гігієнічний стан ▶ провітрювання ▶ освітлення ▶ температурний режим тощо 		
Наявність інфекційного ізолятора		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ кількість осіб тримається ▶ кількість ліжок ▶ підстави приміщення (зазначається хвороба, з якою особа розміщуються окремо від інших) 		
Наявність ізолятора для осіб з психічними розладами		
<ul style="list-style-type: none"> ▶ кількість осіб тримається ▶ кількість ліжок ▶ підстави приміщення (висновок спеціальної лікарської комісії) ▶ застосування м'якої фіксації (підстави, порядок застосування) ▶ специфіка обладнання приміщення (зазначається) 		

14. Дотримання прав людей з інвалідністю, ВІЛ / СНІД, інших вразливих категорій (ст. 49 Конституції України)

Особливості умов тримання		
Доступність будівлі / будівель для малорухомих груп підопічних <i>(пандус з похилом не більше ніж 1:12. Ширина пандуса повинна бути не менше ніж 1,2 м за одnobічного руху і не менше ніж 1,8 м — за двобічного. На початку і в кінці пандуса слід передбачати горизонтальні площадки завдовжки не менше ніж 1,5 м)</i>	так	ні

Наявність у санітарних вузлах спеціальних умов для засуджених з особливими потребами (ДБН В.2.2-9 і ДБН В.2.2-17)		
Наявність засобів малої механізації відповідно до індивідуальної програми реабілітації інваліда <ul style="list-style-type: none">▶ візки▶ приліжкові столи▶ санітарні стільці▶ милиці▶ ходунки тощо		
Забезпечення права на отримання реабілітаційних послуг		
Наявність та виконання індивідуальних програм реабілітації інвалідів щодо забезпеченості милицями, візками колісними, протезами тощо		
Наявність фізкультурно-спортивних заходів (зазначається)		
Кількість осіб, які проходять трудотерапію (зазначається)		

Додаток 5

Нормативно-правові акти, що визначають права осіб, які утримуються в місці несвободи та регулюють діяльність закладу

1. Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України, в редакції 19.01.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1129-15#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, в редакції 01.01.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Кримінальний кодекс України, в редакції 01.01.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Закон України «Про попереднє ув'язнення» з останніми змінами від 23.11.2023 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.
6. Наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 року № 1769/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України», з останніми змінами від 31.10.2023 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text>.
7. Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 року № 2823/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань», із останніми змінами від 13.02.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>.
8. Наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2013 року № 1304/5 «Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», з останніми змінами від 19.10.2023 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1110-13#Text>.
9. Наказ Міністерства юстиції України від 19 жовтня 2017 року № 3233/5 «Про затвердження Порядку організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1280-17#n16>.
10. Наказ Міністерства юстиції України від 07.03.2013 року № 396/5 «Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі», з останніми змінами від 11.10.2023 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13#n14>.

11. Наказ Мін'юсту від 22.03.2012 № 442/5 «Про затвердження Положення про майстерню установи виконання покарань, слідчого ізолятора», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0437-12#n16>.
12. Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2012 № 1118/5 «Про Норми забезпечення меблями, інвентарем і предметами господарчого призначення слідчого ізолятора», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1275-12#Text>.
13. Наказ Міністерства юстиції України від 22.09.2023 № 3398/5 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України з питань функціонування секторів для відбування покарання засудженими неповнолітніми» (щодо нових Типових положень тощо), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1681-23#Text>.
14. Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 року № 2300/5 «Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими», з останніми змінами 27.06.2023 року (Положення про відділення СПС, КДіР, про самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі, типові обов'язки психолога УВП та СІЗО), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1863-13#n18>.
15. Наказ Міністерства юстиції України від 07 вересня 2021 року № 3157/5 «Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1179-21#n4>.
16. Наказ Міністерства юстиції України від 27.03.2023 року № 1126/5 «Про затвердження Порядку організації роботи з профілактики та попередження самогубств серед засуджених, осіб, взятих під варту, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-23#n14>.
17. Наказ Міністерства юстиції України від 19.01.2023 № 294/5 «Про визначення ступеня виправлення засудженого», з останніми змінами від 30.05.2023 року. [Порядок визначення ступеня виправлення засудженого; Методика визначення ступеня виправлення засудженого; Форма індивідуального плану виправлення та ресоціалізації](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0116-23#n8), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0116-23#n8>.
18. Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 № 849/5 «Про затвердження Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», з останніми змінами від 27.07.2022 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0947-12#Text>.
19. Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 № 847/5 «Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, стар-

- ших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, з останніми змінами від 27.06.2023 року (остання редакція відбулась 28.03.2024 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2126-23#Text>), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-12#n15>.
20. Наказ Міністерства юстиції України від 23.08.2013 року № 1782/5 «Про затвердження Порядку обліку особистих грошей, цінностей і речей осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, а також виданого їм речового майна», з останніми змінами від 24.05.2022 (остання редакція відбулась 28.03.2024 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2126-23#Text>), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1473-13#Text>.
21. Порядок здійснення перегляду кореспонденції засуджених та ув'язнених, встановлений наказом Міністерства юстиції України № 1304/5 «Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1110-13#Text>.
22. Наказ Міністерства юстиції України від 20.02.2012 року № 280/5 «Про затвердження Порядку забезпечення речовим майном та норм належності речового майна для засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», з останніми змінами 18.05.2021 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-12#Text>.
- 1.1. [Порядок забезпечення речовим майном засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.](#)
 - 1.2. [Норма належності речового майна для засуджених чоловіків, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.](#)
 - 1.3. [Норма належності речового майна для засуджених жінок, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.](#)
 - 1.4. [Норма належності речового майна для засуджених, які відбувають покарання у виховних колоніях.](#)
 - 1.5. [Норма належності постільних речей для засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.](#)
 - 1.7. [Норма належності речового майна для вагітних жінок, матерів-годувальниць та годувальниць, які відбувають покарання в установах виконання покарань.](#)

- 1.8. [Норма належності одягу, взуття і м'якого інвентарю для дітей, які перебувають у будинках дитини при установах виконання покарань,](#)
- 1.9. [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-12#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-12#Text)
23. Наказ Міністерства юстиції України від 10.02.2012 року № 233/5 «Про норми витрат мила та мийних засобів для осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, курсантів і слухачів навчальних закладів, осіб рядового і молодшого начальницького складу та працівників Державної кримінально-виконавчої служби», з останніми змінами від 21.08.2021 року, [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-12#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-12#Text)
 - 1.1. [Норма витрат шампуню, мила на туалетні, санітарно-гігієнічні потреби, миття в лазні, засобами особистої гігієни для осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.](#)
 - 1.3. [Норма витрат мийних засобів на прання речового майна та постільних речей для осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, та курсантів і слухачів навчальних закладів Державної кримінально-виконавчої служби.](#)
24. Наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2021 № 2160/5 «Про затвердження Положення про організацію продовольчого забезпечення у Державній кримінально-виконавчій службі України на мирний час», із останніми змінами від 26.06.2023 року, [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0800-21#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0800-21#Text)
25. Наказ Міністерства юстиції України від 07.09.2023 № 3204/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 26 червня 2018 року № 2025/5» щодо «Порядку використання технічних засобів нагляду і контролю у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України», [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1594-23#Text,](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1594-23#Text) та «Перелік технічних засобів нагляду і контролю, що використовуються у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України», [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1593-23#Text,](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1593-23#Text) та «Порядок використання технічних засобів нагляду і контролю у виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України», [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0766-18#n153.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0766-18#n153)
26. Наказ Міністерства юстиції України від 25.07.2017 року № 1408/5 «Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах», з останніми змінами від 20.10.2020 (остання редакція від-

- булась 28.03.2024 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2126-23#Text>,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0550-17#Text>.
27. Наказ Міністерства юстиції України від 05.12.2023 № 4183/5 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України» (щодо виключення арештних домів), почала діяти з 28.03.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2126-23#Text>.
28. Наказ Міністерства юстиції України від 27 лютого 2017 року № 680/5 «Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання», з останніми змінами від 26.09.2023 року (остання редакція відбулась 28.03.2024 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2070-23#Text>), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-17#Text>, та «Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0266-17#n4>.
29. Наказ Міністерства юстиції України від 05.12.2023 № 4183/5 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України» (щодо виключення арештних домів), почала діяти з 28.03.2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2070-23#Text>.
30. Наказ Міністерства юстиції України від 15.09.2023 року № 3292/5 «Про затвердження Порядку облаштування камер з поліпшеними умовами тримання та надання особам, взятим під варту, у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України платних послуг із забезпечення поліпшених умов тримання», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1641-23#n8>.
31. Наказ Міністерства юстиції України від 26.05.2021 № 1848/5 «Про затвердження Порядку подання до Офісу Президента України матеріалів за клопотаннями про помилування засуджених та виконання указів Президента України про помилування», з останніми змінами

- від 13.09.2021 (остання редакція відбулась 28.03.2024), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0700-21#Text>.
32. Указ Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування», з останніми змінами від 22.12.2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#n9>.
33. Спільний наказ Міністерства юстиції України та Міністерства фінансів України від 25.03.2021 року № 1111/5/177 із останніми змінами від 23.08.2023 року «Про затвердження Порядку надання Державною податковою службою України інформації, необхідної для виконання судових рішень про призначення покарання у виді штрафу, здійснення контролю за додержанням порядку та умов відбування покарання особами, засудженими до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та до виправних робіт», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0403-21#Text>.
34. Наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 року № 2023/5 «Про затвердження Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту», з останніми змінами 21.09.2023 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0762-18#n19>.
35. Наказ Міністерства юстиції України від 08.11.2021 № 3992/5 «Про затвердження Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1453-21#Text>.
36. Наказ Міністерства юстиції України від 07.09.2021 № 3157/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 16 травня 2016 року № 1418/5», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-21#Text>, [Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Формування життєвих навичок у повнолітніх засуджених»](#); [Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених»](#).
37. Наказ Міністерства юстиції України від 16.05.2021 № 1418/5 «Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених», з останніми змінами 21.10.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-16#n22>, [Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Освіта»](#); [Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Професія»](#); [Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Правова просвіта»](#); [Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Духовне відродження»](#); [Положення про програму диференційованого](#)

- [виховного впливу на засуджених «Творчість»»; Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Фізкультура і спорт»»; Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Подолання алкогольної залежності»»; Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Подолання наркотичної залежності».](#)
38. Наказ Міністерства юстиції України від 20.10.2021 № 3742/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 16 травня 2016 року № 1418/5 «Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Підготовка до звільнення ветеранів війни, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції/ операції Об'єднаних сил», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1364-21#n16>.
 39. Наказ Міністерства юстиції України від 11.07.2014 № 1115/5 «Про затвердження Переліку видів документів, що створюються під час діяльності Державної кримінально виконавчої служби України, із зазначенням строків їх зберігання», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0811-14#Text>.
 40. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. N 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах ДКВС», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-92-%D0%BF#Text>.
 41. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 року № 934 «Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#n8>.
 42. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 року № 80 «Про затвердження Порядку відшкодування вартості витрат на утримання засуджених в установах виконання покарань», з останніми змінами від 30.01.2019 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2017-%D0%BF#Text>.
 43. Постанова КМУ від 08.10.2022 року № 1149 «Про внесення змін до Порядку оптимізації діяльності слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та підприємств установ виконання покарань», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1149-2022-%D0%BF#Text>.
 44. Наказ Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 року № 400 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0400905-21#Text>.

45. Наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 року № 485 «Про внесення змін до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України», що затвердили нову редакцію, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0485750-23#Text>.
46. Рішення другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 111 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі) від 20.12.2023 року. Справа № 3-72/2023 (145/23), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-23#Text>.
47. Рішення другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>.
48. Угода між Урядом України та Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини про розміщення короткотермінової моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, в редакції від 16.07.2015 про доступ до в'язниць, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-14#Text.
49. Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-13#Text.
50. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», з останніми змінами 18.10.2022 року (суб'єкт Нацпол), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#top>.
51. Справа «Яковлєв проти України» (Заява № 42010/18), остаточне 08.03.2023 [Ст. 3](#) (матеріальний аспект). • Нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження. • Примусове годування ув'язненого, який оголосив голодування на знак протесту проти поводження у виправній колонії, піддало його надмірному фізичному впливу та болю. • Непереконливо доведено існування необхідності застосування приму-

- сового годування з медичних міркувань. • Недостатні процесуальні гарантії у зв'язку з браком законодавчого регулювання та неефективністю судового контролю. • Реагування держави на протести обмежувалося примусовим годуванням ув'язнених. • Для належного розгляду та врегулювання ситуації важливі розслідування ключових причин протестів ув'язнених і забезпечення обґрунтованої відповіді на їхні скарги, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i53#Text.
52. Справа «Станіслав Луценко проти України (№ 2)» (Заява № 483/10), від остаточно 18.12.2022 [Ст. 8](#). • Приватне життя • Нема законних підстав для накладення дисциплінарних стягнень, які призвели до встановлення суворішого режиму ув'язнення та неодноразових переведень між колоніями, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h60#Text.
53. Справа «Панченко та інші проти України» (Заява № 66179/14 від 14.10.2021 справи стосуються поміщення заявників в установи виконання покарань, розташовані далеко від їхніх родин, і неодноразових відмов у задоволенні їхніх заяв про переведення до установ, розташованих ближче ([статті 8](#) та [13](#) Конвенції)). Три заяви (усі, крім заяви № 58700/16) також стосуються стверджуваної відмови заявникам у доступі до суду ([пункт 1 статті 6](#) Конвенції), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h99#top
54. Справа «Сілі проти України» (Заява № 42903/14) від 08.10.2021 [Ст. 3](#) (матеріальний аспект). • Таке, що принижує гідність, поводження. Неналежні побутові умови тримання у виправній колонії, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g46#Text.
55. Справа «Карапась та інші проти України» (Заява № 54575/12 та 4 інші заяви) від 22 жовтня 2020 року. Справа стосується тверджень заявників про те, що подальше тримання їх під вартою після того, як відповідні підстави припинили існувати, було порушенням [пункту 1](#) статті 5 Конвенції. Справа також у нього нема забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування у зв'язку з незаконним триманням його під вартою, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f48#Text.
56. Справа «Старишко проти України» (Заява № 61839/12) від 15 жовтня 2020 року. Заявник скаржився на те, що під час тримання його під вартою у 2000–2014 роках його право на повагу до приватного та сімейного життя було порушене через абсолютну заборону на тривалі побачення з родичами та невелику кількість дозволених короткострокових побачень, а також різні правила щодо практичних умов відвідування установи виконання покарань, наприклад заборону прямого фізичного контакту, відгородження скляною перегородкою або металевими ґратами, постійну присутність під час побачень праців-

ника охорони установи виконання покарань. Заявник скаржився на брак реальної перспективи звільнення та обмеження його права на побачення в установі виконання покарань у 2000–2014 роках. Обставини цієї справи свідчать про ті самі проблеми, які критикує суд у згаданому рішенні у справі «Петухов проти України (№ 2)». Як і п. Петухов, заявник у цій справі засуджений до довічного позбавлення волі, який наразі не має жодної реальної перспективи звільнення. У цій справі суворі обмеження контактів заявника з його родиною та зовнішнім світом загалом, яких він зазнавав протягом чотирнадцяти років, були накладені на нього безпосередньо законодавством лише з огляду на тяжкість його покарання та без індивідуального оцінення небезпеки. Вони були непропорційні цілям, на які посилався Уряд, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f41#Text.

57. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text.
58. Протокол 1 до Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_057#Text.
59. Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету міністрів держав-учасниць), ухвалив Комітет міністрів 11 січня 2006 року на 952-й зустрічі заступників міністрів, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text.

Додаток 6

Рекомендації щодо заповнення звіту

I. Вступ

1.1. За результатами проведення відвідування повинен бути підготовлений звіт, в якому відображається інформація про:
найменування установи виконання покарання;
склад групи НПМ;
попередні зауваження.

1.2. Звіт формує керівник групи НПМ на підставі інформації та матеріалів, наданих усіма членами групи НПМ.

II. Факти, виявлені під час відвідування

2.1. Висвітлюються виявлені порушення та недоліки із зазначенням норми міжнародного та/або національного законодавства, опис виявлених порушень, їх наслідки, підтверджувальні документи, матеріали, результати опитування (фото) або інша додаткова інформація (із зазначенням порушеного права та порядковим номером).

Катування та інші форми жорстокого поводження

1. _____
2. _____
3. _____

Порушення прав на _____

4. _____
5. _____
6. _____

Інші порушення _____

III. Рекомендації

1. _____.
2. _____.
3. _____.

До звіту подаються такі документи та матеріали:
ДОДАТОК

Керівник групи НПМ

(посада)

(підпис)

(П.І.Б.)

Додаток до звіту

**Уповноваженому Верховної Ради України
з прав людини
Дмитру ЛУБИНЦЮ**

Прізвище, ім'я, по батькові

Правовий статус, посада

Найменування місця несвободи

Адреса, контактний номер телефона

ПОЯСНЕННЯ

Зміст частини 1 статті 63 Конституції України про те, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, мені зрозумілий.

Мені роз'яснили, що, відповідно до ч. 3 ст. 19–1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», опитування осіб, які перебувають у місцях несвободи, з метою отримання інформації стосовно поводження з цими особами і умов їхнього тримання, а також опитування інших осіб, які можуть надати таку інформацію, проводиться без третіх осіб та за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

підпис

Пояснення бажаю давати _____ мовою.

Пояснення _____ (бажаю (не бажаю) давати власноручно.

З приводу поставлених мені питань можу пояснити таке:

Перелік питань:

1. _____
2. _____
3. _____

Відповідь на 1 питання:

Відповідь на 2 питання:

Відповідь на 3 питання:

До пояснень додається: (у разі наявності додатків)

- 1.
- 2.

Наприкінці опитування зазначити, обравши потрібне:

З моїх слів записано правильно, я прочитав, уточнень, зауважень та доповнень не маю.

Написав власноручно, уточнень, зауважень та доповнень немає.

Я прочитав, викладаю такі уточнення, зауваження та доповнення:

___.202_p.

підпис П. І. Б.

У разі відмови опитуваної особи відповідати на поставлені питання робиться запис:

Від надання відповідей на поставлені питання відмовився(-лася).

Від підписання наданого пояснення відмовився (-лася).

Опитав учасник групи НПМ

посада
підпис

П.І.Б.

Національний превентивний механізм (НПМ) створено в Україні у 2012 році відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань (ФПКПК). Основна ідея НПМ полягає в запровадженні системи регулярних незалежних відвідувань будь-якого місця несвободи з метою запобігання та захисту утримуваних там осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Здійснення функцій НПМ покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Відвідування місць несвободи відбувається за моделлю «Омбудсмен+»: працівники Офісу Омбудсмена спільно з активістами громадянського суспільства.

В Україні функціонування НПМ забезпечує Департамент з питань реалізації Національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Інформацію про НПМ можна знайти за посиланням:
<https://ombudsman.gov.ua/>

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами — членами Європейського Союзу. Усі держави — члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини — договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE